

~~50881~~

50910

~~50881~~

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

V. ÉVFOLYAM

1936. MÁRCIUS

3. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és ügyelő.

Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.

Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornaia.

Előfizetési ára egy évre 80.— KČ, 18.— P., 400.— lei, 144.— dinár.

Egyes szám ára 8.— KČ, 2.— P. 40 lei, 15 dinár.

A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetéséről felvilágosítás a boríték 3. oldalán
 V. évfolyam 3. szám 1936. március

TARTALOM

	Oldal
BORSODY ISTVÁN: A Szlovenszkói magyar kultúra vajúdása	1
TELEK A. SÁNDOR: Csevegés	16
DALLOS SÁNDOR: Színháték a mezőn	18
VLADIMIR ROY: Ki tudja? — Fekete gondola — Sipos Győző fordítása	30
ISÉPY NATA: Lelkek a kard élén	32
PALOTAI BORIS: Korszerű dal	42
SELYEI JÓZSEF: Borbála sorsa	43
DALLOS ISTVÁN: Menekvés	47
DEMJÉN FERENC: A lélek	49
MIHÁLY LÁSZLÓ: Őcsém szólított	57
NYIRESI-TICHY KÁLMÁN: A hanvai himlő	58
PALOTAI BORIS: A két Vargóczy	67
SEBESI ERNŐ: Bölcs a kisvárosban	85
SINKA ISTVÁN: Bihar csendjében	96
KOVÁCS ENDRE: Az új humanizmus	98
FÉJA GÉZA: Az erdélyi emlékirat	110
Magyar irodalmi szemle	116
PFEIFFER MIKLÓS DR.: A nemzeti és vallásos gondolat kölcsönös viszonyáról	120
SZOMBATHY VIKTOR: A szlovenszkói magyar színház 1936 elején	133
Kritika	142
Színház, film, rádió	143

Budapest

Átengedett fölöspéldány

BORSÓDY ISTVÁN:

A SZLOVENSZKÓI MAGYAR KULTÚRA
VAJÚDÁSA

Köz társaságunk belpolitikai életében az utóbbi időben mozgalmas események játszódtak le. A tavalyi tavaszi választások pártpropagandája felelevenítette a nézetek és érzelmek vitáját, beledobta a lakosság közhangulatába és tudatába az állásfoglalás megmozdító erejét. A napipolitikában, hétköznapi gondokban elfásult polgár szembetalálta magát helyzetének sokrétű problémáival és többet foglalkozott velük, mint mindennapos újságolvasás közben. Az elnökválasztás újra felébresztette a közérdeklődést és újra érezte mindenki, miként kerül saját személye a különböző létszemponatok megvilágításába, mialatt képviselői az állam legmagasabb személyéről, első polgáráról döntöttek.

Ezekkel az eseményekkel kisebbségi életünk is mozgalmasabbá lett. Több alkalom nyílt helyzetünk megfigyelésére és a konzekvenciák levonására. Új gondolatok is jelentkeztek az elmúlt hónapok folyamán; ezek nyilván a közelmúlt események következményeinek is számíthatnak. Kezd kialakulni egy reálisabb önszemlélet kisebbségi életünkben. A kritika építő erejével indult meg Rimaszombatban az „Egyenes Úton” mozgalom, Pozsonyban a „Csehszlovákiai Magyar kisebbségi társaság” alakult meg, a tudományos objektivitást tűzve ki céljául. Politikai körünkben is új őszinte szándékok születésével bíztat néhány hivatalos nyilatkozat. Kezdet kezdetén vagyunk. De minden ígéretes jelre mohón reagáló kiéhezett optimizmus szeretné ezekből a jelekből a változás kedvező elkövetkezését kiolvasni. Optimizmusra pedig époly szükségünk van, mint a reális kritikára. A kritika munkánk keretét alkotja meg, az optimizmus munkakedvet nyújt.

Az egység cselekedeteinkben még nem valósult meg. Ha jó előjeleket is fogunk föl magyar társadalmunk légköréből, ezek még mindig egymástól távol működő leadóállomások hangjai. De örülnünk kell minden hangnak, ami őszinte magyar szándékot közvetít. És a megnyilakozásokat kísérő nevek közt olyan reprezentánsokat ismerünk föl, kiknek tehetségében és tiszta szándékában nem kételkedhetünk.

*

A nemzeti kultúra kisebbségi helyzetünkben — a politikai viszonyok veszélyében — kultúrembeni létfenntartásunk és nemzeti megmaradásunk első tényezője. Kultúránkat magyar nyelvünk tartja fenn. Nyelvünk és kultúránk végeredménye összes feladatunknak. Sokrétű munkával lehet csak megvalósítani azon alapot, amelyen kultúránk biztosan megállhat. A kultúrfelelősség, az ideális kultúrnacionalizmus nem talált még azon megértésre széles körünkben, hogy a megnyugtató eredmény biztosítottnak lássék. Tömegeinkben nem oldódott föl a gyilkos közöny, munkánkban nem következett be a vizálytalan céltudatosság. A cél szentsége nem hat elég erősen. A sokszor fölhozott erdélyi példaadásból nem jutott el lelkünkig a komoly szó, amit sokszor idéztünk: „A nyelv ma néktek végső menedéktek, a nyelv ma tündérvár és katakombá”...

A nyelv, nálunk — kisebbségi nemzetnél — a legmagasabb emberség fogalmává tisztul. Egyedül anyanyelvünkön haladhatunk az emberi tökéletesedés útján, csak az ő segítségével tudjuk feltárni szellemi életünk értelmét és elérni a lélek nyugalmát. Nekünk a nyelv emberi létünk igazságával nő össze. De nem tudtuk eddig megértetni a nyelv kikristályosodott szentségét a hatalmon lévőkkel és magunkban se éltük még át a nyelv jelentőségének teljes értelmét. A nyelv, mint a kultúra hordozója, nem magasztosult sért-

hetetlen piederstálra. A nyelv elbukott a politikai, nemzetiségi viszálykodások porondján.

*

Magyarok, szlovákok, németek, ruszínok lakták évszázadok óta Szlovenszko és Kárpátalja földjét. A nyelvek tarka változatossággal lepték el ezt a földet. Különböző források táplálták az ittélők kultúrfejlődését. Az első átfogó modern kultúrszervezés, amely ezeken a területeken megjelent, a magyarság hegemoniáját hirdette. Az első kultúrmegszervezés a magyar kultúra lelkében jött létre. Az egyre öntudatosodó nem magyar nemzetiségekben a kultúra-magyar nyelvű szervezése egyrészt ellenszenvet keltett, másrészt azonban a független-szépség varázsával, vagy az érdek vonzó erejével rokonszenvet ébresztett. Az ilyen-terjedő, szervezkedő kultúra a nyelv problémáját állandóan előtérben tartotta. Ilyen gondolatokat érint Emanuel Rádi „Válka Čechů s Němci” c. művében, mikor ezeket írja a „nyelv istenének imádatáról”: „Középeurópa nemzetiségei egymáshoz közel állnak; egy fajhoz. Kultúrájukban egyazon területhez tartoznak, politikai problémáik hasonlatosak is így egyedül a nyelv, a helyhez kötött hazai irodalom és történelem emel gátat közéjük. Eképpen a nyelv kultusza, a kiegyenlítő civilizációs hatásokkal szemben, görcsösen ragaszkodik az egyéni tulajdonságok megtartásához”. Valóban a kultúra (a civilizáció) megbotlik a nyelv emelte akadályokon és végeredményben a nyelv diadalmaskodik a kultúra fölött.

*

A tendenciózus és egyoldalú nyelv-kultusz szomorú áldozatai vagyunk. Kultúrfejlődésünkben a nyelv játszott a főszerepet. A hangzatosság, a külsőségek, a retorika uralkodott kultúránkon s így nem fejlődhetett ki bennünk a mély kultúrmeggyőződés, ami életet tudott volna teremteni akkor, mikor a külső hang, ami

ében tartotta a lelkesedést, a határok emelte gátokon megtört. A nyelv gyökéntelen virágzásáról, nekünk magyaroknak, emlékezetes Széchenyi István intelme, aki szerint a magyar fajta akkor se lenne mentve, még ha az egész világ megtanulna is „magyarul csevegni”.

Nagyrészt magyar kultúralanyaink gyöngeségében, kell keresnünk szlovenszkói magyar kultúránk mai mostoha sorsát. Kultúrtársadalmunk nagyrésze, apatikusan, vagy indolensen nézi kultúr-sivárságunkat. Ha a szemtörölést, közönyt analizáljuk, nem hivatkozhatunk kizárólag politikai nehézségekre és szervezési hiányokra, hibákra, hanem sorra kell vennünk kulturindivídumaink megvizsgálását is. Ilyen vizsgálatnál azon meggyőződéshez kell jutnunk, hogy nálunk a kultúrának nincs olyan mély és életerős gyökere, hogy az egyéni ambíció, szükségérzet, nélkülözhetetlenség diadalmoskodjék, ha közönségünk nem kap kényszerítően erős impulzust. Megszoktuk a régi világ kultúrorganizációját, megszoktuk a hazafias-érzelemből pártolt kulturát, de kevesekben élt az elfogult érdelemtől és organizációtól független kultúrszomj és lendület, ami eléri vágyát akkor is, ha sivatagba került. Nálunk kultúrnyaság térpeszkedik, amit nagyrészt az egyének erőtlenségével kell magyarázni. Hasonlítsuk össze magunkat városainkban gyakran található külföldi származású németeinkkel: folyóirat- és könyvszámlájukból megismerhetjük a kultúrszenvédély különbözőségét. A kultúra elhanyagolásánál szeretünk gazdasági szükség-érzékre hivatkozni. Igaz, hogy előnyösebb gazdasági helyzetben magától emelkedne az érdeklődés kultúránk iránt, mint az olyan élvezetek iránt, amelyek a gazdasági emelkedés tipikus kísérői. De kultúrnyaságunk semmi esetre se áll arányban gazdasági nyomorunkkal. Gyakran lukszusnak és fölösleges áldozatnak tartunk olyan kultúrdoigokat, melyek elemi kultúrérdeket szolgálnak.

Nálunk a „kultúrérdék” fogalma tisztázatlan. A fe-
lületes, nyelvi koncepciójú kultúra, ami történeti, fej-
lődésünk árnyéka gyanánt telepszik ránk, gátolja a
gerinces kultúrönérvet érvényesülését. Igen sok ma-
gyar család gondolkodásának mottója: ha a régi
magyar államban érdek volt a magyarnyelvű kultú-
rához tartozni, akkor ma érdek a csehszlováknyelvű
kultúrához szítani. Hiszen közismert, hogy számos ma-
gyar szülő kikerüli az anyanyelvű iskolát, hogy idegen-
nyelvű iskolába járassa gyermekét, mert a gyermek
„érdeke” kívánja, hogy minél előbb elsajátítsa az állam-
nyelvet, amire okvetlen szüksége lesz. Vagyis, a nyelv
kérdése elhomályosítja a kultúrtudatot. A szülő nem
érzi, hogy gyermekének kultúrfejlődését teszi lehe-
tetlenné ezáltal és „kultúrérdéke” ellen cselekszik.
Mert az ilyen gyermek nem szabadul a család ma-
gyar hatása alól sem; társadalmi helyzete, ismerősei
a magyar kultúrának predesztinálnák, de idegen-
nyelvű iskolája derékba töri fejlődését és felemás
kultúrával a kultúrhontalanság csödjébe esik. (Ehhez
mértén társadalmunk felnőtt tagjai is könnyűszerrel
hanyagolják el a magyar kultúrérdékeket s náluk
nemkevésbé állnak fön a kultúrhontalanság követ-
kezményei.)

Szabadulnunk kellene a nyelv külsőséges értékelé-
sétől. A nyelvet föl kell emelni a tisztultabb fölfogás
légkörébe, hogy megismerhessük kultúrtenntartó
erejét. Emberi kultúrától van szó; arról a kultúrától,
amit az egyén szellemével megteremt. Ez a teremtő
folyamat egy nyelvvel van összekapcsolva: a nyelv
van a kultúráért. Vagyis a nyelv viszonylagosan alá-
rendelt szerepet tölt be. De ebben az ideális alá-
rendeltségben emelkedik hivatásának legfényesebb
magasságába. Mihelyt a nyelv jut uralomra és a kul-
túra kerül alárendelt helyzetbe, előáll a sötétülő em-
ber-sülyedés: a sovíniszta nyelv diadala a kultúra
fölött.

Ennek a tételnek különös jelentősége van a mai nyelvi és kultúrviszonyok közt. Mi, kisebbségi magyarok nem hasonulunk bele a csehszlovák kultúrába. Míg a háborúelőtti liberalizmus légkörében, észrevétlenül szippantotta föl a „többségi” nemzet a „kisebbségek” jelentkezőit, háború után a nemzetiségi elhatárolás szigorú kategóriái emelkedtek ki. Az automatikus asszimiláció megszűnt. Manapság disszimilációs áramlatok burjánzanak Európa szívében. Ez a kurzus egyaránt hat ki a befogadóra, mint a jelentkezőre. A nemzeti redintegráció, amiről Csehszlovákiában szó van, vagyis a csehszlovák népelemnek térhódítása történelmi határai felé, nem azonos a régi asszimilációs alkalmakkal. Szlovenszkoói magyarjainknál nem látom a magyar kultúra nélkülözésének következményeként a csehszlovák kultúrára való föl- esküvést. Általában a magyar kultúra elvesztése a teljes kultúrincstelenséghez vezet. Vagyis más szóval: intelligens magyar osztályaink elparlagiasodásához.

*

Itt mindenekelőtt fiatal generációnkról van szó. Középosztályunk — oly fontos kultúrfenntartó - rétegünk — az intelligens ifjúságból nyeri utánpótlását. Ez a fiatal generáció jórészt érzéketlenül halad el magyar kötelességei mellett. Valóban csak különös családi, rokon, társadalmi magán-nexus ébresztheti fel kevés számukban kisebbségi életünk iránti komoly érdeklődést. Oka ennek a magyar kultúra távolsága, amely nem ébresztheti föl bennük sem az öntudatot, sem a felelősségérzést. De a magyar kultúra megismerése általános kultúrnívójuk süllyedését vonja maga után, mert az eddig vázolt légkörben tulajdon kultúrájuk elesése a kultúrincstelenséghez vezet. Némileg előnyösebb helyzetben vannak azok, akik magyarnyelvű középiskolát végeznek. Bár ezekben se fejlődik ki szervesen a magyar kultúra léte, mert

iskoláink a társadalmi szervezetlenség és közönség-közöny folytán nagyrészt nem teljesíthetik organikus nevelő hivatásukat. És a magyar egyetem hiánya nemkülönben a főiskolás ifjúsági élet sivársága folytán érettebb korokban se fejlődnek. fönn tartó kultúrerökké, hanem elkallódnak egyéni útjaik céltalan atomizáltságában. Még kedvezőtlenebb helyzetben vannak azok, akik már a középiskolában szlovák nyelven tanulnak. (Ezek a középiskolai tanulók kb. egyötöd részét teszik ki.) Ők a magyar kultúra elemi lényegeihez se jutnak el és a magyar beszéd, meg az idegen nyelven folytatott tanulmányok zavart lelki képet mutatnak föl bennük, s ebben sem az abszolút kultúrát sem a magyar hasznavehetőséget nem fedezhetjük föl. Ifjúságunk szellemi szegénységének eredendő hibája, hogy az idegennyelvű frazeológián megismert tudás nem kapcsolódik szervesen igazi énközhöz, amely tagadást nem ismerően mégiscsak magyar anyanyelvű marad. Nem kapnak magyar szavakat új fogalmaik magyar meggyökeresítésére. Azon fogalmakat, amelyeket csehül vagy szlovákul értettek meg, ezen idegen nyelven látják vendégül anyanyelvük szavai közt. Csak vendégül. Ezen fordul meg a fogyatékos megemésztés: a fogalmakat nem képesek otthonosítani lélekvilágukban és értelmük csak mechanikus merevséggel, intuición nélkül juttatja nyelvükre. Ebben a szellemvilágban kultúrfejllettségről, lelki kristályodásról bajosan lehet szó. Mindegyik nyelv mélyebb ismerete (helyesírás, stílus) korcs marad; a kultúrkinccsek és értelmi gazdagodás felé vezető út járhatatlanná válik. Az érintett kultúrákban és nyelvekben csak kontárokodva botorkélhatnak. Ez a kultúrhontalanság, kultúrnincstelenség. F fiatal generációknál a kultúrhontalanság kisebb-nagyobb veszélye egyformán áll fönn. Alkalmaink és lehetőségeink nem nyújtanak elegendő teret a művelődéshez. Sem a magányos autodidakta ambíció, sem a nyilvános világ-

bán bontakozni szerető tehetség, sem az alkalmakra ébredő kevésbé temperamentumos szunnyadó, egyikük se kap megfelelő talajt, ahol értékké válhatna önmaga és közössége számára.

*

Az idősebb generációk nem foghatják föl teljes mértékben a kultúrhortalanságnak vázolt veszélyeit és jelentőségeit. Részükre újdonságot és nem egyszer megértetlen valóságot jelent, ha egy magyar fiatal ember kijelenti magáról, hogy nem tud magyarul. Pedig sorsukra ébredő szlovenszkói fiatal magyaroknál sokszor kell ezzel a helyzettel találkozunk. Ha idegennyelvű egyetemét elvégzett magyar fiatalember kezébe vesz egy, a legkönnyebb szépirodalmón túl álló, magyar könyvet (ha ilyen egyáltalán kezébe kerül), vagy felutazik Pestre és komoly kontaktusba kíván kerülni a magyar kultúrával (ami még ritkább eset), kellemetlenül fogja megállapítani, hogy a fogalmak ismeretlen zavaros táncába keveredett és arra a belátásra jut, hogy se magyarul és tisztességesen más nyelven se tud, egyetlen nyelven sem él teljes életet, egyetlen kultúrához se tartozik és nincs meg benne a biztos kultúrfejllettség, amellyel alkotni, egyénileg és kultúremberileg érvényesülni képes lenne.

Az idősebbek, akik a háborúelőtti években zavar-talanul érték meg a magyar egynyelvű kultúra oltalmá-ban, biztos kultúrával rendelkeznek, amely alapos és magyar. Lelkükben őrzik annak a legnagyobb kultu-rális magaslathoz élményét és emlékét, amelyen a magyar kultúra valaha állott. Számukra a magyar kultúra észrevétlen és természetes volt. Megtorpan-tak a változott viszonyok előtt. Sokan közülök fájdal-mas lemondással, vagy mogorva sértődöttséggel „buj-dostak el” ez új világ szemé elől. Mások Kossuth re-minisztranciával nézték a magyar dolgokat, mikor nem tudták szívükbe venni, hogy „korholják, szidalmáz-

zanak" ... Ahelyett, hogy önrevízióval fölszámolták volna a kényelmet, a magyar „finitizmushoz” folyamodtak, üdvös határokat vonva maguk köré, amelyen belül lelkiismeretesen magyarok maradtak. Kevesen tudtak alkalmazkodni az új idők szelleméhez. ~~A fiataloknál a kultúrhortalanság veszélye fenyeget, az öregeknél a régi kultúrpolgárság elkopása, elszegényedése.~~ Mindkét részen a kultúrnyívó társadalmi súlyyodése veti előre árnyékát és a nemzeti célba beállítandó erőknek satnyulása.

*

Gondolatmenetem a kultúra külsődleges felfogásából indult ki: a nyelv túlbecsüléséből a velejáró kultúra rovására. Ide térek vissza és összegezve kifejezem, hogy a szlovenszkói magyar társadalomnak csak akkor lehet biztosítva fönmaradása és fejlődése, ha köztudattá válik nyelvünk fontossága a kultúra szolgálásában. Ha nyelvünk materiális érdekek alkudozásán kiszorúl lelkünkéből, akkor társadalmunk egyetemes és magyar kultúrájára csak süllyedés várhat és kultúremberi méltóságát, nemzeti hivatását, társadalmi pozícióját megtartani nem lehet képes. A kultúrát aláépítő gazdasági erő pedig csak az előzetes ideális tisztázás révén képzelhető el, mert csak ezen az úton mulhatnak el a megértő munkát gátló alantas szempontok.

Igazi kultúra csak a nemzet nyelvén jöhet létre — a felvilágosodás tanítása szerint. De Kazinczy, Kölcsey a magyar nyelven is csak egy általános emberi ideált akartak megközelíteni. A felvilágosodás racionalistáinak nem üres entuziazmus a szava. Ők nem a nemzeti, népi misztikus jelszavak ígétével gondolkóztak. A tett nélküli lelkesedés későbbben született. Ha Kazinczy nemzeti kultúrát hirdet, a racionalizmus gyakorlatiasságából indul ki és abból a reális tapasztalatból, hogy minden nemzet a maga nyelvén emelkedett föl. A nyelv, az emberi és nemzeti kultúra

kor- és helyzetszerű reális szemléletére van nekünk is szükségünk.

*

A kultúra és nyelv küzdelmét, közjogi helyzetünkben és nemzetiségünk egymásközi mai viszonyában, tovább figyelhetjük. A történelmi és jogi fejlődés természetesen karöltve halad az egyén lelki fejlődésével és a tömeg pszichológiájával. Továbbra is a „nyelv istenének való hódolást” láthatjuk — a kultúra rovására.

A francia terminológiában a „kultúra” nem szerepel a mi fogalmaink szerint. Amit mi kultúrának nevezünk, a francia egyszerűen „civilizáció”-nak (civilisation), mondja. A „civilizáció” az emberi fejlődés célja, ami előtt mindennek meg kell hajolnia. A „kultúra” természetes velejárója a „civilizációnak”. A nyelv nem probléma a nyugateurópai kultúrában. A civilizáció (a kultúra) nem nyelv kérdése: a nyelv szerepe az említett legfényesebb pozícióba került, t. i. nem akadálya a kultúrának (civilizációnak), hanem csöndes eszköze hivatása magaslátán.

Említettem, hogy középeurópai jelenség a nyelv problémája és középeurópai betegség a nyelv uralma a kultúra fölött. Ennek az állapotnak szomorú következményei nehezednek közjogi életünkre is. Rádl Emanuel idézett művében ezeket írja: „A csehszlovák állam alakításánál a nyelvi vívmányokra olyan hangsúly tétetett, mintha ezekben nyugodna az állam lényege.”

A csehszlovák alkotmánylevél ezekkel a szavakkal kezdődik: „Mi, Csehszlovák Nemzet.” Rádl szerint ez az állam organikus felfogását jellemzi: az állam a nemzeti erők eredménye, a csehszlovák nemzet organikus fejlődése hozta létre a csehszlovák államot. Az alkotmányban seholsem történik említés kimondottan a magyarokról, németekről. Az állam organikus felfogásának folytatásaként a csehszlovák demokrácia

u. n. „többségi demokrácia”. (Rádl: „většinová demokracie”).) (Az egyes szavazatokat összeszámolják és a többség dönt. Ilyképpen a lakosság egy akaratban egyesül, amely abszolút autoritást képvisel mindenki számára. A demokrácia mai krízise, a demokrácia ezen többségi felfogásának a krízise — írja Rádl.) A „többséget” a cseh és szlovákok képviselik s nyelvük a cseh. ill. szlovák a tradicionális nyelvproblémában találkozik a köztársaság többi nemzetiségeinek nyelvével, amelyek „kisebbségbe” jutottak. Államunk a nyelvek küzdőterévé vált. Köztársaságunk demokráciája, melyről cseh publicisták (pl. E. Sobota: Die Schweiz und die tschechoslowakische Republik) műveiben svájci analógiát tüntetnek fel, nem volt képes újtát szegni a fatális középeurópai nyelvküzdőelemnek. Mindnyájan érezzük, hogy a nyelv kérdése milyen nagy súllyal nehezedik életünkre. És ebben a nyelvi versengésben szenved kultúránk. Mi, kisebbségi magyarok egyenként, önmagunkra lettünk utalva. Az alkotmány nem emlékezik meg a magyarokról, mint kollektívumról és nem is biztosít számunkra, mint kollektívumnak jogilag meghatározott életet. A nemzetiségi jog szükségszerűen kollektív jog. Egész nemfölfogva. Erre vonatkozólag Rádl ezeket írja: „A nemzetiségi jog szükségszerűen kollektív jog. Egész nemzetiségeket kell védelem alá helyezni, nemcsak azon egyéneket, akik a védelemre hivatkoznak. A nemzetiségi jog kollektív jellege követeli, hogy ne csak a „nemzetiségek általában” részesüljenek védelemben, hanem, hogy „bizonyos nemzetiségek” jogai körül legyenek határolva.”

Nos, ebben a helyzetben minden egyes magyar, az alkotmány által biztosított egyenlőséget élvezve, indulhatott életküzdelmébe, önerejére utaltan s a szervezett erőnek olyan mértékével, amit saját tehetségével meg tudott valósítani. A többség nyelvével szemben kellett sikra szállni a magyar nyelv védelméért.

Mert mint Masaryk mondta: „Ebben a köztársaságban mindenkinek annyi joga van, amennyit ki tud magának küzdeni: ez a demokrácia.” — Az állam hivatalos nyelve a cseh és a szlovák nyelv. A megszervezett többség nyelve. Ezzel szemben állt a magyar nyelv: a szervezetlen kisebbség nyelve. A kultúra vonaglik a nyelv ütései alatt és a nemzetiségi küzdelmek és nyelvi ellentétek földjén kibontakozik az a szomorú küzdelem, amelyben halált kiáltanak a kultúrára, ha nemtetsző nyelven terjesztődik. Az eperjesi SZMKE nemzetséértő plakát és utcaharc után betiltott kultúr-estje legjellemzőbb tünete ennek a harcnak, ahol a nyelv diadalmaskodik a kultúra fölött.

*

Láttuk, milyen romboló hatással van a kultúra külsődleges, nyelvi felfogása kultúregyedeink fejlődésére, követtük a nyelv fátumának jogi következményeit s megálltunk az utolsó ténynél: mivé fajul a nyelv ördöge a tömegek lelkében. Szomorú képhez jutottunk, szomorú azok számára, akik emberi mivoltukat akarják megmenteni az anyagi világ durvaságában és a kultúra, haladás, a szellemi tisztulás magasságába vágnak nyelvük segítségével.

*

Kultúránk veszélyben van. És ezáltal emberek kerülnek veszélybe. Azon tekintélyes tömeg kultúrája van veszélyben, amely a csehszlovák köztársaságban a magyar kultúra predestinációjában született. Nem nacionalista fráziskultúráról van szó. Egy népcsoport áll itt, amely multjánál, fejlődésénél, helyzeténél, alkatanál, lelkénél fogva, egyedül a magyar nyelv és kultúra segítségével képes emberre művelődni. A humánus mindenekelőttiségen van a hangsúly. Ez eszményi érték mellett az egyén jólfelfogott érdeke, nemkevésbé az emberi és állami társadalom haszná, hogy mindenki tehetsége szerint emberi műveltségét elérhesse és elérni akarja. A Csehszlovákiában élő

magyarajkú állampolgárok számára ez egyedül a magyar kultúra keretében következhetik be.

Az eddig vázolt lelki talajon kell a szlovenszkói magyar kultúrát fenntartani és fejleszteni — sok tekintetben életrehívni. Tízennyolc év tapasztalata diktálja, hogy eredményre csak akkor számíthatunk, ha lelki fejlődésünk meghozza a világosságot, amelyben eltűnnek a mai alacsony és rossz szellemek. A nyelv sátánja támadja Középeurópa lelkét. Belső megigazítás kell ahhoz, hogy a külsőség nyugét levessük és megtisztultan, egyedül az emberi tökéletesedés szándékával, a kultúra minden szempontot elhomályosító erejével szálljunk magunkba s elindítsuk azt a lelki fejlődést, amely a humánus igazságában megértést talál úgy osztatlan magyar társadalmunkban, mint a velünk együtt élő nemzeteknél. Két feladat vár ránk: egyik magunk felé, másik környezetünk felé néz.

Tudjuk, hogy környezetünk inficiálva van a nyelvi türelmetlenség mérgétől. De remélnünk kell, hogy a tiszta szándék megértésre talál demokratikus államunkban és megtalálhatjuk az együttélés formáit, ha megfelelően tisztázzuk akaratainkat, céljainkat és munkánkat. Befelé azon lelki egység meteremtése vár ránk, amely a nyelvet és kultúrát olyan összhangba tudja hozni, hogy fölismerje benne a humánus megmentő eszményét. Ha intelligens magyar társadalmunk véghez viszi ezt a lelki megújítást, akkor megszülethetik végre az az erő, amelyet 18 éve nélkülöztünk. Akkor meg lesz vezető rétegünk, amely tudatosítja helyzetünket: fenntartja magyar kultúránkat, védi öszszes néprétegeink életjogát, emberi hivatását és méltóságát.

A kultúra emberi lényegének felismerésére van szükség kultúralanyaink lelkében. Nyelvünket emberi kultúránk eszközének tekintjük. Ha nyelvünket nem tudjuk a kultúra szolgálatába állítani és csupán külsőségnek tekintjük, elpusztul kultúránk és vele együtt em-

berségünk. Minden szlovenszkói őszinte magyar kezdeményezésben az itt élő magyarok lelki megmentését kell látni. Az ember kultúrájában lett emberré. A csehszlovákiai magyarok, egyedül magyar kultúrájukban lehetnek emberré. Ez a magyar kisebbségi humanizmus.

Masaryk kezdettől fogva elvetette a cseh mivoltnak csupán nyelvi fölfogását és a humanizmusban keresett ellene menedéket, amely szerint a tiszta emberség magasabb eszmény, mint a nemzet. Nekünk ezt a magasabb eszményt kell életre hívnunk emberi és egyúttal nemzeti létünk érdekében.

*

A szlovenszkói magyar kultúra 18 év óta vajudik. De mit jelent a szlovenszkói magyar kultúra? Jelenti az ittélő magyarok kultúráját, amely, emberi univerzalizáció, szlovenszkói tájjellege és csehszlovák vonatkozása mellett, magyar. A magyar kultúra pedig az egész magyar nemzet kultúráját jelenti. A lelki akadályok után, amelyek kultúránk felemelését gátolják, így érkezünk a kultúr-tartalom teljességének akadályához. A szlovenszkói magyarság nem termelhet magának teljesen különálló kultúrát, amely a határokon túl élő magyarok kultúrájától független lehetne. A nemzetközi politika merevsége egyelőre nem bíztat azzal, hogy az egyetemes magyar kultúra szabadon állhatna mindazok rendelkezésére, akik nélkülöznek. Önmagunkra utaltan a magyar egyetemes kultúrából csak annyit tehetünk magunkévá, amennyit ki tudunk küzdeni. A kultúra politikamentességét nehéz megértetni. De Magyarországgal való kultúrviszonyunk a mai keretek közt se lett még olyanná, amilyenné a szlovenszkói magyar kultúra érdekében válhatna.

A szlovenszkói magyarok hamarabb vették észre, hogy az egyetemes magyarsággal valamilyen viszonyba kell kerülniök, mint a magyarországiak. Mint ahogy az utcán didergő többet gondol a melegre, mint a szo-

bában ülő. De ez a természetes érdeklődés „Buda-pest” felé ferdén determinálta a kölcsönös érdeklődés értékelését és szemléletét. Magyarországon úgy néztek bennünket, mintha alacsonyabbról néznénk fel az ő töretlen és szilárd nemzeti magyarságukra. Mi-bennünk is volt hiba és szentimentális Pest, cigány, „magyar élet” rajongásunkkal azt a látszatot keltet-tük, mintha zarándokúton járulnánk ideálunk elé. Csak az utóbbi időben kezd valamivel korszerűbbé válni ez a viszony. A szlovenszkói magyar kultúra érdekében mindkét oldalról realisabb, kultúránk kisebbségi hu-manizmusának megfelelőbb kapcsolatot kell terem-teni.

*

A szlovenszkói magyar kultúra vajudik. Új szervezések, új hangok hallatszanak. Szeretnők, ha ezek a hangok nemsokára teljes kórusban hirdetnék a kisebbségi humanizmus diadalát.

Ha a magyar emberek meg fogják érteni a humánum erejét, akkor szervezők és társulók a tiszta emberi akarat csodájával fogják életre keltetni a kisebbségi testet. Ha a testből kilép az ember, külső és belső ellenség meg fog hódolni a szellem előtt. Legalább ezt kell remélni annak, aki az öntisztító kritika után a munka optimizmusával néz maga elé.

Az eseményeket figyelő ember őszinteségre törekszik és az igazság szándékával kísérli meg a látottak közlését. Helyzetünk felderítése, összefüggéseink megértése bonyolult életünkben nehéz feladat. De törekednünk kell az igazság megismerésére és hangoztatására, mert tetteink amúgy is sok tévedést rejtegetnek.

Cselekedetben újra és újra tévedünk, ezért az igazságot szóban szüntelenül ismételnünk kell, — mondja Goethe.

TELEK A. SÁNDOR:

CSEVEGÉS

Munkaszünet van. A műhely hallgat,
Ráborúlt csendes templomi magány.
Két szüett testvér: vén gyalúpadom
Csevegjünk kissé napunk alkonyán.
Emlékszel-e rá, negyven év alatt
Mi minden voltál öreg, énnekem:
Alkotó erő, harcra gondolat,
Felhős időben imám, énekem...
Fáradt estéken lágy ölü ágyam;
Délben „terülj meg bűvös asztalom”
S mikor vert a sors s felajzott vágyam,
Rajtad írtam meg sok vérző dalom.
Vasárnap oltár, köznap csatatér
(S ha Isten elhív, talán ravatal)
Csendes órákon édes nyugalom,
Hol egy suttogó szellő sem fuval.
S míg én válladon pihentem százszor,
Alkottunk másnak menyasszonyágyat
És nem gondoltam bús földi vándor,
Hogy karom egykor még el is fárad.
Bizony elfáradt. És már a lelkem
Mint meglőtt madár alacsonyán jár.
De hűbb barátot nálad nem leltem,
Hiába hitt száz virágos határ...
Asszonycsók, pajtás minden csak emlék.
S garmada gondom te morzsolgatod...
S tebenned bízva várom mindennap
A bizonytalan, szürke holnapot.
S holnap? Ki tudja, lehet szóttalan
Rád hajtom elnyűtt, hólepett fejem...
Vagy új csalódást, új reményt nyerve
Gyalulunk míg majd békém meglelem....

S te mért hallgatsz oly nyugodt fenséggel?
Kiért én lelkem lángját égetem?
Titkos hang kondúl a műhely-csendben:
— Rabszolgám voltál egész életem.

DALLOS SÁNDOR:

SZINJÁTÉK A MEZŐN

A feketerigó ott ugrált a mezőn, amelyeket arasznál magasabbra beesett a hó s amelyik olyan volt, mint egy könyvből kiénekelte végtelen ország, amely fölér az égig. A rigó ott szökdécselt a kis hajlatban, írta a lábával egymásután a hóba a csillagokat, mert csillaglába van a rigónak, mint embernek névjegye, szerette a telet és kedve melegen buzgott a jó tollak alatt a begyében, de nem rikkantott. Tudta, neki nem szabad télen rikkantania, mert arra minden felébred és megfagnak a magok. Télen csak a verebek, sármányok, cinkék hangja szabad, mert az csak csipogás, de most ezek a madarak is behúzódtak már a falvakba, mert fáztak és így ő egyedül maradt idekint.

Bizony, nem bánta. Fenyők ültek nem messze ritkán a hóban s éppen olyanok voltak, mint valami szép, nagy és ritka madarak, akik most költik ki a tojásaikat. Távolabb a hegyháton erdő látszott tölgyekből, köztük egy-egy bükk meg cser és voltak elszórva apácaforma nyírek is, de mindezek beletartóztak régen a mezőbe, a mező képe voltak és most mind aludtak. Csak a rigó volt ébren.

A rigón kívül egyesegyedül csak a Csönd volt még jelen a mezőn, aki nagy csizmás léptekkel méregette a levegőt és vigyázott, hogy semmi ne zajongjon. Ő mindent látott, de őt csak érezte minden, mert ha egyszer valaki meglátná a Csöndet, rögtön belehalna, mert a Csönd olyan szép. Szébb még a Halálnál is, pedig a Halál a legszebb férfiember.

Lépett hát a Csönd éghatártól éghatárig, éppen ekkora volt a lépte, kottákat dudolt a világnak a maga hangján s azokat körül széles e földön visszhangozták és árasztották ki magukból a dolgok. Mert millió éves a Csönd és ő tudja a legszebb dallamokat. Ha

egyszer egyet legalább el lehetne belőlük teljesen tálni! De nem lehet és tulajdonképpen ebbe hal bele minden igaz költő. Sokkal előbb belehal, mintsem meghalna a teste.

Ezen a délutánon hát — mert délután volt — a Csönd vigyázott a világra és a rigó ugrált csillagról-csillagra, amelyeket maga rakott magának. A vércse bent aludt egy sziklarepedésben, amelyet nem esett be a hó és a róka alattomosan a falu körül lopakodott. De belőlük még nem látszott semmise a színen, mert még nem jött el az ő idejük. Mert úgy volt, hogy máma mindennek időre és meghatározott rend szerint kell történnie. Lám, reggel pontosan kilenc órakor elkezdett esni a hó, először csak szállingózva, de aztán már akkora pelyhek estek, csaknem mint egy gyerekököl, de valahol vigyázott valami a világban, hogy egyenletesen essék és buckák ne keletkezzenek, hát szél nem támadt egy csipetnyi se, csak éppen a hóesés suhogása hallatszott szét a világon. Délután két órakor hát, mire elállt a hóesés, mintha fölszórták volna, olyan centiméterre egyformán takarta mindenhol a hó a földet, mintha mérnökök mérték volna ki. Pontosán egy arasz volt mindenütt a hó, hegyen, síkságon és völgyeken.

Ez volt két órakor.

Akkor egyszerre — nem lehet tudni, honnét és hogyan jött — ráosont a vidékre csak éppen egy pár percre a fagy s ahogy jött, el is ment azonmód, de valahogy kivitte és megölte a levegőben lévő mocskokat és egy csapásra olyan lett a világ, hogy akármi-féle csoda megtörténhetett volna benne s ha lett, szétáradhatott volna, mint valami tiszta füst. A távolságok így érzékenyek lettek és meglátszottak a legkisebb karcolások is.

A fák mindjárt megéreztek, hogy valami történt, mert minden titkot és csodát ők tudnak meg a világban legelőször, megéreztek és álmuk támadt, mert a fák

mindent éreznek, tudnak és hallanak, de álmodni csak egyszer álmodhatnak egy esztendőben, éppen azon a napon és ennél gyönyörűbb álmok nincsenek a földön. Az emberen kívül ezeket minden teremtmény megérti és csupa zengés tőlük a világ, mert olyan szép hangon mesélő minden, mint az őszibogár, de az ember csak a sejtelemig érhet el és ez a sejtelem kínozza egynémely embert arra, hogy lelkében érző fává váljon és meséljen.

De a rigó mind értette, hogy mi történik körülötte és boldog volt, hogy a fák álmának már egyszer tanuja lehet, mert eddig valahogy mindig elmulasztotta. Mindig bent volt ilyenkor a falvakban a többi madarakkal, hogy egyék s ezek a csodák s ezek az álmok csak a mezőségeken történnek egy-egy isteni pillanatok erejéből.

Út hát most ámulva és mindent értett. De csodálatos volt! Egészen mást várt, de érezte, hogy ez, ami történik, sokkal szebb és csodálatosabb annál, mint amit ő elképzelt. Fantasztikus dolgokat képzelt sok tündérrel és sok manóval. Mindebből semmire sem volt. A fenyő azt álmodta, csak azt, hogy ő nem itt áll a síkságon hanem fönt a hegygerincen, szép, magas, nagyszerű fenyő, amilyenek csak a hegyen nőnek, mellette egy hegyi patak szalad lefelé, amelyik nyáron valóban szalad, most azonban csak egy keskeny csík látszik a vízből, mert a széle befagyott s az olyan, mint a karéj.

Ez volt a fenyő álma és mind csak ezt álmodta.

A tölgy álma gömbölyű volt és vastag, boldog és bama álom: szép nyáron nagy, kövér és erős ember kint állt valahol az árnyékban, kezében fejsze s valami szép, kenyérdagasztó teknőt vágjt juharfából. De a következő pillanatban már bent is volt a teknő a konyhában — nagy, öblös konyha volt, szabad kéménnyel — egy széles, nagymellű asszony lisztet tett a teknőbe, vizet és élesztőt elegyített hozzá, erős kezével

kezdte dagasztani a kenyeret s a tészta később lassan megkelet s öblös lett, mint a harang.

Ezt látta a rigó a tölgytől.

A bükk az álmában katona volt s az egyetlen, aki álmával megközelítette azt, amit a rigó azelőtt képzelt magának a fák álmáról. Mert testőr volt álmában a bükk. Királyi folyosón állott egy nagy, cifra ajtó előtt feszes egyenruhában, térden felül érő, trombitaszájú, barna háncs-csizmában, mozdulatlanul áll, igazi testőr s a királynénak, aki elmegy mellette s aki örül, hogy ő, meg ilyen hozzá hasonló szépszál testőrök állnak a folyosón, a puskájával keményen tiszteleg. A jobb marka boldogan sajog, ahogy odacsap a fegyver agyára.

Egymásután, Isten tudja, hányszor és hányszor. Ezt álmodta a bükk.

A cser timár volt álmában, görbe élű késsel nagy bőroket hasogatott, aztán súlyos ködmönöket varrt belőlük birkabélből készült cérnával és bő, meleg süvegeket. Nagy, háromlábú széken ült a nagy hasával, a fia meg, aki ugrált a műhelyben jókedvűen, mint a bakkecske, egymásután csapkodta földhöz a kész süvegeket. A süvegek nagyot huppantak s ezekre a huppogásokra jött az égperemről egyre közelebb a tél, aki szánkót tolt maga előtt és olyan volt, mintha vénember lenne, mert nagy szakálla volt, de ahogy elment az ablak alatt, észre lehetett venni, hogy a két oldalán elfogy a vénemberi bőr s hátulról látszott, hogy az egész nem más, mint egy szépformájú, teltnű fiatal leány, aki vénemberbőrbe bujt, de kicsiny volt neki a bőr és ha valaki megcsiklandozná a derekát, rögtön felkacagna, kibujna belőle és kézfogót tartana azzal, aki megcsiklandozta.

Ez olyan világos álom volt, hogy a cser csodálkozott, hogy a többiek nem ezt látják.

A nyír? Ahogy így ránézett valaki, halk apácának gondolhatta volna, pedig mindössze göthös, nyurga és nagyon szegény szabó volt, aki azt álmodta, hogy

végre egy uri ruhát varr; valami igen nagy gazdaság inspektora csináltatja nála a ruháját. És ő csak varr, csak varr és ez az egész. Még köhögni is elfelejt.

Ilyeneket álmodtak a fák és ezt a rigó hallotta és látta. Egyszerű álmok voltak, de olyan csodálatos ízek voltak összehalmozva bennük, hogy szinte vakítottak és az ájulásig gyönyörűek voltak, mert nem a formák, hanem egyedül az ízek döntik el, hogy valami menyire szép.

Igy álmodtak a fák a rigó előtt ezen a délutánon, a Csönd magasra vonult, kiterítette a palástját és várta, hogy kezdődjék, aminek kezdődnie kell. Mert meghatározott rend szerint kellett történnie mindennek.

És úgy is történt.

Mert ahogy a fák álmodtak és áradták az álmaikat, a falu széléről egyszerre elindult errefelé két ember és a mezőn minden azonnal észrevette ezt, minden őket kezdte nézni és minden rájuk figyelt. Az egyik férfi volt, a másik asszony, a férfi ura az asszonynak és az asszony a férfinak felesége. A férfi szép, magas, komoly parasztember volt, telt zsák búzát hozott a vállán, csizmát viselt és egyszerű ruhát, mint a szegény emberek, mögötte az asszony haladt, nagy gyermekien szürke szemű, középuött választott hajú, szép peremes szájú és fiatal, szatyort vitt a kezében, levesnek való zöldségekkel benne és erősen teherben volt. Amint jöttek, érezni lehetett, hogy erre jönnek majd át s hogy amott, a síkság másik oldalán, ide mintegy kilométernyire, van egy kis lámpa, az az ő házuk s oda mennek.

Ez az egész valami csodálatos értelmű volt, a levegőn átsuhant valami jöttökre és valahol mintha egy tiszta hangú csengőt megütöttek volna. Azok meg csak jöttek, jöttek, semmiről se tudva, két parasztember, két szegény, egyszerű és csendes paraszti élet, a férfi vállán a zsákkal s az asszony méhében a gyermekkel,

s ahogy jöttek, a fák idegeiben boldog megérintettség támadt láttukra, mintha ezer éve minden fa csak erre a pillanatra várt volna.

— Kik ezek? — kérdezték.

Mert az ösztönükben élt ugyan valami kép erről, de nem tudták a nevét, csak valami ködös emlékezés sugta nekik, mintha hasonlót a lelkük már látott volna valamikor. De a nevét nem tudták, csak ahogy azok jöttek egyre közelebb és közelebb, úgy lett az ő életük is egyre szebb és csodálatosabb.

— Ó! — mondták a fák, — ó!

És minden lépésre boldogabbak lettek, mert az álmaik minden lépésre élesebbekké és teltebbekké váltak. Nem, nem volt más az álmuk most sem, mint az előbb, ahogy a rigó hitte volna, csak sokkal erősebbek voltak a képek, sokkal jelentőségtejjesebbek, sokkal fényesebbek. Mert sohasem a formában van a csoda, hanem a mélységben és a jelentőségben. Egyetlen egyszerű kép annyira megszépülhet a látás és az érzés fényétől, hogy fölsíkolt tőle az ember és leborul előtte és azt hiszi, hogy kívülről történt csoda, pedig bent, őbenne, mert minden csoda belül történik. És éppen így voltak a fák is, mert ahogy a két ember jött egyre közelebb és közelebb, úgy váltak az ő egyszerű álmai egyre élesebbekké, egyre teljesebbekké, egyre fenségesebbekké és egyre csodálatosabbakká. Mind ugyanazt az álmot látták tovább is, mint az előbb, csak a jelentőségnek ezerszer magasabb fokán valamennyien, a fényő álmában a patakon a jég lassan tündöklő csodává változott át, csillagos üveg lett és íves, szökkenő karéj, a tölgy álmában aranyárgává vált a tészta és mármár szája hasadt csattanva, hogy megszólaljon, a bükk vigyázz-állásban lassan forró és külön szobor lett és ő akkorát ütött a tisztelgő puska agyára, hogy a szívéig sajgott gyönyörtől a keze, a cser álmában vénemberbőrből már törve tört ki a fiatal leánytest varázsos,

álomvilági fénye, már minden tudta, hogy leány közelget, a nyír cernája aranyhúr volt és pengett és mire a két ember lassan odaért, az álmok már harsogtak és zengtek a lények sugárzó szépségétől, mint az orgoná, mint valami illatos himnusz s ez oly kínzó gyönyört adott, oly mélyből szakadt fel, hogy az extatikus életbeteljesülés hatását surolta minden.

Így érkezett oda a két ember. Csak annyi volt rajtuk, hogy szelíd arcuk van és tiszta és az volt az érzése a rigónak, nem tudta, hogy miért, hogy ezeket nem látták az emberek, amint átjöttek a falun. A férfi megállt, vállán a telt zsákkal, az asszony meg letette a kezéből a kosarat s így pihentek néhány pillanatot. Egyszerű szemek olyanok voltak, mint a mécsesek és az arcuk zavartalan, mint az oltáron a két ünnepi vánkos. Egy az evangélium és egy a lecke oldalán. Nézték a tájat és még sohase látták ennél szebbnek.

— Milyen szép máma minden! — mondta az asszony. — Nézd csak. Mi lehet itt ma?

A férfi körülnézett s mosolygott.

— Ünnepe, — mondta. — Az Isten áldja meg a világot.

A zsákján volt egy pici lyuk, azon keresztül vékonyan folytak a búzaszemek a hóra. A rigó látta ezt s az egész olyan szép volt, hogy remegni kezdett tőle és nézte, nincs-e itt az Isten, de külön nem látta sehol.

Akkor az asszony fölvette a kosarát, a férfi megigazította vállán a zsákot s elindultak. December huszonegyedikének délutánja volt. A dolgok most úgy fordultak, hogy a lépők előtt ujjongás haladt, mögöttük boldog béke volt s a zsákból egyre folyt a mag. Olyan boldogság maradt a két ember után, mintha a világon minden megáldozott volna békével és fénnel, hogy egyetlen fodra nem volt semminek s a fák szívében örökre megmaradt az emlék, mint a gyermekében egy képeskönyvi táj. Ha megérintették volna a képet, énekszó buggyant volna ki belőle. Ez volt a legmaga-

sabb életérzés, amit a világ csak érezhetett s minden úgy megtelt szeretettel, hogy már valaminek történnie kellett, mert ha nem, kipattan mindenből a beleoltott emberarc.

Volt egy pillanat, mikor valami mozgás szükséges volt s a rigó már látta is, hogy a fehér havon egy egér szalad errefelé s érezte, hogy valami most mindjárt történni fog, mert ez a mozgás nem lehet hiábavaló, hogy ez a mozgás új fejezet. Még látta, hogy a kis tanya csodálatossá szépül, ahogy az előbbi pár belép rajta, olyan lesz, mint a fák álma az előbb: a legszébb ház a világon s ezzel oly tökéletessé válik minden, hogy ez már nem lehet és okvetlenül valami boszszúállásnak, valami torz gyilkosságnak kell történnie ebben a tökéletességben, mert ez egyenesen gyilkosság után kiált s a szépséges csöndben egyszerre páni rémület fogta el és borzasztó szorongás támadt benne maga miatt. Riadtan nézett maga köré, mert már a Gonoszt kereste, akinek okvetlenül itt kellett settenkednie, de nem látott semmit. Pedig a vércse a sziklarepedésben és a róka a hajlat alatt ebben a pillanatban kapták a parancsot, hogy induljanak el megbontani a harmóniát és már suhantak errefelé; a vércse szárnyon, a róka hason csúszva: a Gyilkosság közeledett.

Két pillanat se telt el, ott voltak már, a rigó csak annyit látott, hogy egy test, mint valami kő zuhan le az égből, az egér sikolt, előtte is elsötétült a világ, egy nagy test zuhant rá, egy erős fog feltépte a hátát s akkor egy roppant hang zendült fel valahonnét:

— Megálj!

Csodálatos hang volt, erős, biztos, parancsoló, az volt az érzése először, hogy a ház kiáltott, de lehet, hogy a fák, vagy a föld, vagy maga az Isten, a vércse, mintha megszagatták volna a szárnyát, hulló tollakkal, rémülten menekült és a róka remegve állt előtte. A nagy hang után úgy rémlett egy pillanatig a rigó-

nak, mintha valami tiszta, kedves, most megszületett gyermek gögicsélést hallana, de nem tudta ellenőrizni ezt, mert látta, hogy a világon mindennek haragos és megzavart a tekintete, az ég komor és a fákban nyoma sincs az előbbi fénynek, zord a szemük és úgy állnak a róka körül, mint nagy, csontos, paraszti bírók.

— Mi volt ez? — kérdezte a rókát.

— Nem tudom, — felelt az. — Megtámadtalak és valaki ráparancsolt. Valaki erő és én leejtettelek és most azt kell mondanom: ne haragudj. Soha sem fordult velem ilyen elő.

— Csodálatos! — mondta a rigó. — Nem a ház kiáltott, ahová ment az előbbi pár?

— A ház? — kérdezte a róka. — Nem tudom. Én nem láttam semmiféle párt. De lehet, hogy a ház kiáltott, vagy a fák, vagy a törvény, vagy az Isten, mert azt érzem, talán az egész világ szétfűződött volna, ha megöllek. Nem értem, hogy lehet, életemben legalább ezer madarat megöltem és soha nem éreztem ezt. De most biztosra érzem. Valahol valami nagy erő lehet körülöttünk, csak nem lehet látni őt. Nem értem az összefüggést, csak mondanom kell: ne haragudj.

— Csodálatos! — mondta újra a rigó. — Én se értem. De ha már így vagyunk, megkérdeznék: nem tudod, mi van az egérrel?

— Megnézem, — mondta a róka és elment.

Perc múlva az egérrel tért vissza, annak nem volt semmi baja se, még nem érte el a vércse.

— Én gyorsabb voltam, — mondta a róka szomorúan. — Nagyon nagy a gyakorlatom és én vagyok a legerősebb itt a határban.

Állt és zavar volt az arcán és elfordult: szégyelte magát, míg végre megállt a rigó és az egér előtt:

— Kérlek, — mondta zavartan, — talán gyertek el mind a ketten hozzám. Téged megsebeztelek, fölszakítottam a hátadat és ki kell gyógyítanom téged.

— Te akarsz meggyógyítani? — kérdezte ámulva a rigó.

— Igen, — felelte a róka. — Én nem tudom miért, de ezt kell tennem. Ne hozzatok zavarba, gyertek el velem. Az egér gyalog jöhet, téged meg majd viszlek, hisz te lábra nem állhatsz.

És felfogta a szájába és mentek. Egész kis menet voltak hárman, ahogy siettek át a szigorú tekintetű fák között. A róka nem mert föltekinteni és úgy osont, mint akit vernek.

Ez volt december huszonegyedikének délutánján és tizennégy napig feküdt a rigó betegen. Ez alatt az idő alatt a róka ápolta és az egér táplálta azokkal a búzaszemekkel, amelyeket a férfi a zsákjából elhullatott. Ennek is így kellett történnie, mert mindennek megvan a maga célja és rendeltetése. És éltek együtt tizennégy napon át és se egymást nem értették, se azt, ami történt velük és nem tudták, miért volt mindez. Se a rigó, se a róka, se az egér. Csak éltek egymás mellett, de a szívük még nem volt nyitott.

Január hatodika volt és reggel, mikor először kiléptek a róka lakásából és megálltak, hogy megnézzék a világot. Kint gyönyörűen sütött a nap, fagyott, tündöklött a hó, körülbelül ugyanaz volt a szín, de más helyről nézve, mint tizennégy nappal ezelőtt, csak tiszta volt az ég s minden egyszerű volt és a régen ismert emberi, nem volt hangsúly semmiben, se bosszúság, se csoda. Az egész világ olyan ízes és tiszta volt, mint a kalács.

— Érdekes, — mondták. — Milyen nap is van ma?

És megállapították, hogy január hatodika.

A tanya állt a mezőség közepén és fehér füst szállt fel szálegyenesen a kéményéből, mint valami imádság. Most egyszerre megérezték, hogyha odamennek és benéznek a tanya ablakán, mindent megértenek és minden gyökérig megvilágosodik előttük. Odamentek és felkapaszkodtak az ablakkal szemben levő ölfara-

kásra, de a szobába nem láthattak be, mert fehér vászonyfüggöny volt az ablakon s az eltakarta, amik odabent történtek. Ültek hát és vártak. Kevés vártatva harangszót hallottak a falu felől, templomba harangoztak, úgy látszik ünnep lehetett s egyszerre látták, hogy a táj három különböző irányából három ember tart a tanya felé. Paraszti emberek voltak s a csizmájuk mély nyomot hagyott a hóban, mert csaknem térdig ért a hó. Az ajtó előtt találkoztak. Korosabb, komoly paraszt volt mind a három — szívesen üdvözölték egymást, aztán az, aki középről jött, krétát húzott elő a zsebéből és odaírta nagy íbetűkkel az ajtóra:

G + B + M

Vagyis: Gáspár, Menyhért és Boldizsár s alája az évszámot, mikor ez történt. Vízkereszt napja volt. Aztán bementek, az ölfarakáson ülő három megvárta, hogy mi lesz. Egy kis szöszmötélés hallatszott ki a szobából, aztán vagy öt perc múlva lehullott az ablakról a lepel s látták, hogy odabent, nekik háttal, egy ünneplőbe öltözött fiatal asszony ül, mellette egy ember, aki a zsákot cipelte, előttük bölcső és a bölcsőben aluszik egy kéthetes körüli gyermek. A bölcső előtt, velük szemben, az előbb jött három férfi ül a tisztesség merevségével és nézik a gyermekét. Aztán az egyik benyúlt a zsebébe, kivett egy csomag jó dohányt és odatette a gazda elé az asztalra.

— Hoztam, — mondta, — hogy legyen egy kis füstölni valónk.

A másik darab faggyus szappant húzott elő s odaadta:

— Hogy legyen mivel a gyermeknek mosnotok.

A harmadik egy forintot tett elő.

— Hogy legyen mivel neki vásárolnotok.

Azok meg hárman fent ültek az ölfarakás tetején s egyszerre megremegtek, mert fölparázlott az emlékezés az embernél távolabbi vérükben, mintha a lelkük valaha régen, egy más vidéken, más tájak alatt, de

ott állt volna egy hasonló jelenet fölött és egyszerre egy villanásban mindent megértettek és elszorult a szívük.

— Ó, — mondta a róka, — értem már! Istenem!

És zokogni kezdett hangosan és üvölneni:

— Nem szabad rossznak lenni! Emberek, állatok és minden a világon: nem szabad rossznak lenni! Nem szabad megölni egymást! Ó, nem szabad megölni egymást.

Verte a mellét és elszaladt, mint a kétségbeesett. Az egér valahogy eltűnt, a rigó maradt utóljára, búcsúzóra megkopogtatta az ablakot s így búcsúzott, de könnyes volt a szeme:

— Legyetek áldottak.

Aztán elrepült.

A gazda kijött a kopogásra, de hogy nem talált senkit, nekitámaszkodott a farakásnak s körülnézett. A világban béke volt, mintha minden megelégt volna s a napfény ugrálva játszott a havon. A gazda nézte mindezt, megtelt a szíve, levette a süvegét s azt mondta hangosan:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus.

VLADIMÍR ROY:

FEKETE GONDOLA.

Fekete gondola
— rajt üde pár nevet
mint a nyíl siklik el
a Canale-granden,
fekete gondola
nem sejtí mit ringat:
szerencsét-e, veszélyt,
bepólyált bimbó?

Fekete gondola
— az élet elillan —
mint nyíl siklik el
a Canale-granden;
csókók csattannak el,
tetszenek a csókók,
kérdés csak: mérég van
bennük vagy méz?

Fekete gondola
elkerül a parton,
fölötte jajgat
szörnyen a gondolás;
vihartól sebzett, ó
fekete gondola,
ki tudja, ki tudja
szétroncsolt koporsó,
vagy bűnös kedvesek
rejtett nászágya lett?

Ford. SIPOS GYÖZŐ

VLADIMÍR ROY:

KI TUDJA?

Ki tudja miket susog a fa lombja?
A szellő lelke talán megmondja.
Ki tudja?

Ki tudja, mit rejt hajnal-ködök leple?
Nap fénye talán megfelelehet erre.
Ki tudja?

Ki tudja, miért csendes baglyok fészke
Nappal? Tán az éjjel árnyalakja végre
Megmondja!

Ki tudja, a halál miért veszi éltünk?
Az öröklét bizton megmondja ezt nekünk.
Ki tudja!

(Halottak napján 1924.)
(Cez závo.)

Ford. SIPOS GYÖZŐ

LELKEK A KARD ÉLÉN

A világos vászonfüggöny szétlendül a hatalmas körablak előtt. A délutáni nap aranytócsában áll meg a műterem fehér perzsa szőnyegén. Aranyport szítál a temérdek ritkaságra, képre. Sűrűn, szeszélyes összevisszaságban borítják a szobák falát, kitapétázzák a benyílókat és bőven jut belőlük az előszobába is.

Csejti tanár úr világoskék gyerekszeme mosolyog, anyás elfogultsággal szereti minden képét. Lil áhítatosan, szinte lábujjhegyen járó lélekkel jön-megy a műteremben. Meglepődve áll meg az egyik kép előtt:

— És ez? — A hangja színes, mély és zengő.

Érdekes, isötét tónusú vászon előtt áll, ami nem komor, inkább misztikus és gondolkodóba ejti az embert. A fekete háttéren óriás kard fekszik keresztben, tompa ezüstje a homályon is átragyog. Alatta, felette sűrű feketeség, tele titokzatossággal, — lehet, hogy semmit se takar, de épp úgy iszonyatok, borzalmak is kavarghatnak a mélyén. Előtte jobbról látomás-szerű alak magasodik túl emberi arányokon, túl időn és téren, szinte belenyúlik a végtelenségbe is. A kard mögött keskeny íbforsáv, — távoli, öröktől lángoló tüzek vissza verődő vörössége.

— Ez? — Csejti eltűnődik. — Maga, a hitetlen nem nagyon értheti meg, de azért megpróbálom elmagyarázni. Van a hindu mitológiának egy érdekes elképzelése. A testi halál után minden lélek erre az éles kardra hull s aszerint, hogy melyik mennyire tiszta, vagy tisztátlan, átesik valamelyik oldalán. Nem tudok jól bánni a szóval, bocsásson meg, Andersen például szebben mondaná el magának! Azok a lelkek, akik annyi életen át és olyan tisztán éltek, hogy megértek már a teljes megsemmisülés boldogságára, a túlsó oldalra esnek és útjuk egyenesen visz a Nirvana felé.

A gonosz lélek kettészelve szakad le a kard éléről és valami tisztítótüzfélébe kerül. Tudja, olyasmit gondolok, mint a mi purgatóriumunk! — Ja persze, maga valóstalan, ezt mindig elfelejtem! — Van aztán egy harmadik kategória, a túlfiataj lelkeké, akik még nem éltek eleget. Ezek a kardon innen maradnak és új testbe költözve igyekeznek a tökéletesedés felé. Engem nagyon megfogott ez a gondolat és megpróbáltam jólrosszul visszaadni. Indus barátaim szerint eléggé sikerült!

— Gyönyörű mese volt! — Lil két keze a férfi karjára simult. — Köszönöm!

— Mese? — Csejti elmosolyodott. Nem akart vitatkozni. — Inkább jó téma.

— Bámulatos, milyen remekül oldotta meg! Olyan félelmesen szép, hogy a hátam is beléborsózik! — Egy lépést tett oldalra és onnan nézte figyelmesen. — Az a vörös csík ott hátul! Szinte érzem, hogy idesüt valahonnan messziről egy óriás tűzrakás forrósága! Azért szerencsém, hogy nem vagyok indus! Gondolja el, még egyszer én is eljutnék ehhez a kardhoz! Borzalmas! — Nevetett és félősen közelebb húzódott a férfihez.

Csejti szája megremegett hosszú, szőke szakálla erdejében. 45 éves volt és célján, munkáján át mostanáig atlg ért el hozzá a Nő. Futó kalandok, — barnában és fehérben, — egyaránt átmentek rajta különösebb hatás nélkül. Ezt az asszonyt most ismerte meg napokkal ezelőtt; egészen olyan volt, mint a többi, mégis megfogta benne valami, amiről nem tudott számot adni magának. És nyugtalanabbak lettek az éjszakai, amikor elébehozta az emlékezés! Tegnap megint találkoztak. Lil heves érdeklődéssel sürgette, hogy beszéljen minél többet a kutatásairól, önmagáról! Tág szemmel ivott magába mindent, amit a férfi mondott.

Csejtlnek furcsa melegség támadt a mellében tőle. Meghívta ide a műterembe a társaságával együtt, Lil ragyogott: hogyné, boldogan eljön, — de egyedül! Ha mások is lennének rajtuk kívül, akkor nem lehetne egészen az övé amit látni és hallani fog. Így mondta és Csejtiben magasabb lángot vetett az öröm. Most aztán itt van, itt libeg a parfümje, mosolya, egyenes, karcsú teste elefántcsontból faragva, mint egy kis aethiopiai szobor! Csejti némán gyönyörködik benne. Tapasztalatlanságában eszébe sem jut, hogy ő, mint férfi van-e hatással Lilre? Különös zsibbadtság borítja be, amit színben harsogó pirossal tudna legjobban kifejezni. Zavarban van és örül, hogy ezt nem lehet észrevenni rajta.

— Úgy látom, a víz már forr, úgy-e, lesz olyan kedves és betölti a teát? — kérdi olyan nyugodtan, ahogy csak tudja. Lil is elfogódottan babrál a teaasztalon.

— Tessék, parancsoljon!

A tekintetük megfogja egymást a kínai csészék párája fölött és nem is ereszti szabadon most már. Az asszony hűvös keze fészket ver a férfi meleg tenyerében.

— Olyan jó, megbízható fogása van a kezének! — mondja csendesen.

— Más semmi? — akarta kérdezni a férfi, de a szó kettétörik a száján. A körbefutó, alacsony törökdivány egész közel hozta őket egymáshoz. Veszedelmes némaság feszül köztük, csak a vágyuk gomolyodik össze benne alakatlan sűrűséggé. Egy pillanat még és ez a feszültség öleléssé enyhül a két egymáshoz sodort ember karjában.

De a perc lejár, mint már annyiszor és eseménytelenül húzódik át felettük. — Lil kijózanodva nyúl a csésze után.

— Remek tea! Keletről hozta? — kérdi, csak épp, hogy mondjon valamit.

— Igen. — Messziről kondúl a férfi hangja tompán, csalódottan. Csend jár köztük újra, de ez már egészen más, mint az előbbi. Lil foga alatt megroppan az apró sütemény. Csejti több rumot tölt a teájába, mint mátkor szokta és egy hajtással megissza az egész csészével. Türelmetlenül feláll.

— Jobb lesz, ha még addig nézi végig a képeket, amíg le nem megy a nap! — Hogy enyhítse kissé az ingerültségét, magyarázón teszi hozzá: — Most a legjobb a világítás!

Lil engedelmesen követi a szoba közepére. A beömlő aranyzuhatag reflektorában káprázó szemekkel áll az asszony Csejti legkedvesebb képe előtt: Buddha halála. Olaj. Meleg, aranybarna tónus, egész a lágyvöröségig. Színben, felfogásban Lilt Böcklinre emlékezteti. Az indus erdőségek belsejében mélyen alvó tó, megbékélt, átható csend mindenütt, évszázados fa törzséhez dőlve Buddha várja a halált, arcán, tartásában felmagasztosult égi békével! Ez a földöntúli mozdulatlanlás megdöbbeneti Lilt. Ámul rajta, mint a gyerek és szinte várja, hogy most csoda történjen vele! Halk szavak peregnek a törtszárnyú csendre, talán nem is a szájáról, a lélek legmélyéről jönnek:

— Sok ideges, haláltféltő embert idekűldenék a kép elé, hogy őket is kibékítse a halál gondolatának ez a fenséges szépsége!

A benyomás a képen a legpazarabb ősz-sárga, de még sincs benne semmi egyhangúság; Csejti, mintha kitalálná az asszony gondolatát, megszólal:

— Negyvenhárom színt használtam hozzá, hogy ez a bronzos összhatás kijöjjön.

— Nem is tudom — tétovázik a kis elefántcsont szo-

bor ámuldozva, — melyik oldaláról nézve szebb, mikor mond a legtöbbit!

Jól esik a férfinek ez az őszinte bámulat. Megérinti Lil karját.

— Most talán nézze meg ezt is: Krishna halála!

— Érdekes! — Lil sokáig áll a másik kép előtt is.

— Mennyire hasonlított és mégis teljesen más! Ez már csupa elhagyatottság. Úgy-e, Krishna menekül az élet elől, mert nagyon belefáradt és elégnék találta már? Míg Buddha csak azért fog elmúlni, mert az ideje betellett!

— Köszönöm, hogy ennyire megértette!

Lil egy pillanatra lehunyja a szemét, megint ez a furcsa szédület, ami a férfi közelségéből árad, lemélyült, sűrű hangja hozza rá újból. Menekülő, gyors lépésekkel siet tovább. Mélyet lélegzik, mert mellét egyre jobban elfojtja a benne vibráló nyugtalanság. Sorra járja a többi falat is, — hatalmas tarka vásznak következnek, — indiai városrészek, tömegjelenetek. Az egyik különösen szép és mozgalmas.

— Ez egy hún eredetű hindu fejedelem lakodalmi menete, személyesen is résztvettem benne. Nézze ezt a lovat, csupa merő nehéz arany és drágakő minden rajta! Ezt különben nekem is ajándékozta a fejedelem, sajnos, csak a paripát — aranszerszám nélkül! — Nevet hozzá, naiv gyerekmosolyával.

Lil nagy szemekkel bolyong képről-képre. Krisztus fejek, vallásos tárgyú és misztérium-szerű allegóriák, tájképek zsúfolódnak Indiában élő húnokról készült arckép-tanulmányok mellé.

— Csodálatos! Ha ezt látja az ember, igazat kell adni magának! Ezek tényleg hún rokonok! Ha magyar nadrágot ad rájuk és ekeszarvat fest a kezükbe, nyugodtan a kép alá írhatja: „Magyar szántóvetők”! — Lil egyszerre újságíróvá alakul. Minden részletet tudni

akar, adatokat jegyez a blokk füzetbe, élénken kutat a másik szobában felhalmozott értékes ritkaságok között — Ez mi? — Furcsa, kezdetleges húros hangszert emel le a pianínó tetejéről.

— Koboz, ezt is onnan hoztam. — Ugratva teszi hozzá: — Na látja, magát ez különösen érdekelheti, mert ezzel kísérték éneküket az ujságírók ősei: igricek, regősök!

— Nekünk, komoly szellemi munkásoknak semmi köztünk hozzájuk, ők az alanyi költők elődei!

— Nem-é? Nem ugyanazt teszik-e a mai vezércikkírók is, amit a régi bárdok, skaldok, vagy hegedősök? „Uruk parancsára és dicsőítésére himnuszt zengenek!” — Ha pedig valamelyikben feltámad az önérzet és nem fér össze az egyéniségével, hogy meggyőződése ellenére hízelegjen, — épp úgy kitöri a nyakát, mint a walesi bárdok! Na, nincs igazam?

— Menjen, maga szörnyeteg! Maga előtt semmi se szent!

Csejti kételkedően felhúzza a szemöldökét és úgy nézi az asszonyt, míg csak az bele nem pírul.

— Azért ne higgye, hogy én lenézem az ilyen munkát! Ennek is kell lenni. És amíg hittel csinálják, addig létjogosultsága is van!

— Puff! Most már megint helyben vagyunk! A Hit! Nagy „H”-val, esetleg végig nagy betűvel!

— Hiába gúnyolódik, mert egyszer el fog jutni maga is hozzá!

Lil konokul rázza a fejét:

— Nézze Csejti, hiába is fárad, engem úgy se tud meggyőzni!

— Nem is akarom. Magától kell annak jönni, és jön is! Lehet, hogy csak a halála órájában, de az már mind-egy! — Mondja, Lil, miben hisz maga?

—A munkában, a magam erejében és a szerelemben!
— Jön a gyors, határozott válasz.

— Nem gondolja, hogy ez is csak hit? Lenézi a hívőket és maga is hittel van tele!

—De nem ostoba, népbolondító dogmatikus alapon! Maga azt szeretné, hogy fanatikusan higgyek egy hosszú szakálú, jóságos öreg nagyapóban, aki öröktől fogva ül felettünk és ezt a temérdek millió embert mind nyilvántartja, külön mindnek az életét gondosan irányítja, stb. stb. Vallja be, így négy szemközt, hogy ez igen humoros gyerekmese, egyikünkhöz se méltó!

— Maga szándékosan választja ezt a gyerekes meseköntöst, mert fél, hogy még megtalálná a lényegét! Maga menekül a hit elől, de az nem hagyja magát és előbb-utóbb utól fogja érni! Ez olyan törvényszerűség, mint hogy nappalnak kell következnie az éjszaka után.

— Ez az, látja: törvényszerűség. De nem Isten, Gondviselés, vagy tudom is én, mi mindennek nevezik!

— Nem az elnevezésén fordul az meg, Lili! Hívja akár hogy, de van! Földöntúli erő, amely mindnyájunk sorsát a kezében tartja.

— Ugyan hogy mondhat egy okos ember ilyen elcsépelet frázisokat? — Véletlen van, kedves, az irányítja az életünket! Az pedig a kozmikus erőkből folyó törvényszerűség, — semmi más!

— És ki hozta létre a Kosmost?

— Létrejött magától! — Lili hevesen, szinte gyűlölködve vitázott.

— Na látja, — a férfi szelíden mosolyog, — most eljutottunk oda, hogy mi volt előbb: a tojás, vagy a tyúk? — Erre aztán az asszony is elneveti magát: — Mulatságos, hogy ilyen komolyan disputálunk, ahelyett, hogy ... — nem fejezi be, nem is tudja, mit akart mondani. De a férfi megérti, lehiggadva csendesedik el a hangja:

— Igaza van. Éljátszom inkább pár részletet az új

operából, ősszel lesz Bécsben a bemutatója. Ámbár ez is vállalásos tárgyú, de talán mégis tetszeni fog magának, mert eredeti indus motívumokból állítottam össze. — Feltámasztja a pianó fedelét, lágy akkordok ébrednek az ujjai nyomán. — Ez a kis út, — az asztaltól a zongoráig, — keskeny szakadék felé ivelt palló, ami magától göngyölődik fel utána és elválasztja tőle az asszonyt. Már tudja, hogy az útjuk két egyenes, egymásmellett a végtelenbe futó út, amik sohase találkozhatnak többet!

Csejti játszik. A mély, tömör hanghullámok beborítják tarka köddel, elkülönítik az asszonytól egészen. — És Lil magáramarad a hirtelen sötétedő szobában. A hangok elérnek hozzá, de a gondolatait nem fogják meg. Csodálkozva néz körül:

— Mit keresek én itt, egyedül? Idegen asszony egy idegen embernél? Hiszen más volt az, amiért én idejöttem! Előre éltem ennek a délutannak! A férfi várt itt rám, nem a nagytudású professzor és az asszony sietett ide, nem az ujságíró! Mi volt az, ami megbontotta a varázst köztünk? Durva kézzel rázott ki szép, szerelmes kábulatomból és józanra ébresztett még a beteljesülés előtt! — Könnyek ülnek a torkán és meleg cseppekben hullnak a szívére.

A férfi belevész a zene áradatába, de nem tud elmerülni benne. Fojtogatja az elégedetlenség valami miatt, ami ellen nem tud tenni semmit.

— Hogy vártam azt az asszonyt, jó Isten! Mennyi vággyal, szélesre tárt szívvel, szédülten az örömtől, mint a hívő a kinyilatkoztatás előtt! Hiszen ő jelenti nekem a Nőt, akit mindig kerestem munkától megfertőzött életem egyedülvalóságában! És egyetlen perc alatt szakadékot árkolt közénk a hitetlenség! Mélyet, áthidalhatatlant. — Reménytelen férfizokogás zeng fel a muzsikájában, gyászinduló lesz belőle, ami láthatatlan gyászkocsi után ballag.

Keze megáll a közójük rettent csendtől. Csejti belefigyel a némaságba: üres az, kietlen és teljesen idegen! Erre aztán lehull róla a bénultság. Ujra házigazda lesz, aki nem hanyagolhatja el a vendégét. Udvariasra kényszeríti a hangját:

— Még egy csésze teát?

— Nem, köszönöm! Késő van. — Szimbólikus súlya van a két szónak, pontot tesz a szépen indult délután végére. — Most már csakugyan késő!

— A keztyűm! Hová is tettem? — Lil fáradt, összerőt, mint aki hosszú, hosszú út után sem jutott el a célhoz. Karja nehezen lendül, hogy feltegye a kalapját. Rúzs, púder eszébe se jut. Csejti felsegíti a kabátját. Egy pillanatig tévóvázva állnak szemben egymással: talán most még lehetne! Egy őszinte ölelés hidat verhetne a szakadék felett! — De érzik mind a ketten, hogy minden próbálkozás csak félszeg, hiábavaló kísérlet lenne most már! Késő.

Csejti szája alig érinti a keskeny elefántcsont kezét.

Ajtó nyílik és becsukódik mögötte újra. A lépcső lassan fogy a lába alatt, a gondolatai nem tudják bevárni a lassú tempót és messzire előre sietnek. Lil lelke rebbenve búcsúzik a délutántól, a sötét kép emlékénel hosszabban pihen meg.

— Lelkek a kard élén! Vajjon én további életekre lennék-e ítélve? — Nem, engem egész biztosan kettészelne az a pallos! — Megborzong. Most, mielőtt kilépne innen, megcsapja egy homályos sejtés.

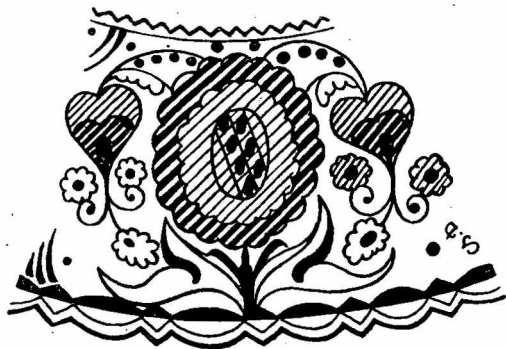
— Hátha tényleg nekem nincs igazam, megrögzött, makacs hitetlenségemben? A kezdetleges műveltségű ember se hiszi azt, amit nem tud, amíg kézzelfoghatóan be nem bizonyítják neki! Nem lehet érték az, ami mínusz! Többet csak a plusz jelenthet! — Belezavarodik és mivel alapjában önző kis teremtés, — félti a

nyugalmát, — tehát nem hajlandó tovább foglalkozni a dologgal.

A kapu előtt mégis megáll egy pillanatra. Kint reménytelen, szürke őszi eső esik. Előtte a nyirkos aszfalton keskeny vörös sáv fekszik végig, valahol magasan a ház arcán piros neon-fénnyel hirdeti magát egy áruház.

— A hindu mese kardja! — gondolja egy kis megdöbbenéssel.

És óvatosan kikerüli a piros fénycsíkot.

PALOTAI BORIS:

KORSZERŰ DAL.

Már jő az est
a lélek rest
csak pihenésre vágyik.

S a csillagok
mint a vakok
tapogatózva járnak.

Jer kedvesem,
a földön lenn
világít pár szem morzsa,

Szedd fel hamar
az alkony takar,
ne restelkedj miatta.

Az ifjú száj
ma nem dudál
lázról és szerelemről,

izom és vér
jaj mit sem ér,
ha felhők mögött bujkál
a kenyér...

SELLEYI JÓZSEF:

BORBÁLA SORSA.

Borbála asszony paraszti sorsa énekel mostanában a napjaimba, akár valami melódia. Pedig nem is melódia, hanem a falu-kaoszból foszlott dübörgésben kicsendülő üteny.

Története van. Hétköznapi élet, mint akármelyik parasztasszony élete, aki az udvaron csoszog, csirkéket etet, dolgozik és beszél és minden azt jelenti körülötte, hogy paraszt.

A munkában és a törődésben családot jelentett a férjével a pár holdacska földön. A férje a háborúba sorozódott. Volhiníában és Tirolban volt a harcokban. Tüdőlövésrel halt meg.

Hadiözvegy életet élt Borbála. Alap lett az életéhez a havi háromszáz koronás nyugdíja, alap volt a gyermektelensége, olyansága: igazi özvegy élete.

A paraszti vonatkozás a rokonai figyelővoltában nyilvánkozott meg körülötte. A rokonainak abban az öröms megnyugvásában, hogy gyermektelen özvegyasszony ő, akinek földjei vannak.

Akinek földjei vannak és ezek annyit jelentenek, hogy Borbála halála után egyszer majd jussos tulajdonnak szántódik egypár barázda a rokon barázdák mellé.

Jelent az ilyen vonatkozás annyit, hogy a rokon elmeri gondolni a maga gondolatát: no, nem is hat hold föld az, amit én a gyerekeimre hagyok, hanem hat és fél hold, mert a Borbáláról is jut majd rájuk hatszögölnyi darab.

Jelent az ilyen vonatkozás annyit, hogy a rokonok úgy vigyázzák Borbálát, akár valami magányos dereglye úszna a folyó közepén és ők a parton állnának hosszú dorongokkal és vigyáznának arra, hogy partot

ne érjen Borbála sehoh ott, ahol az nekik veszélyt jelentene.

Ez a rokon vigyázás nyilakozott meg akkor is, amikor Borbála utat vágott magának, hogy eldobja az özvegyi fátyolt és férjhez menjen.

Akadtt akkor egy özvegy férfiember, aki feléje közeledett a szándékával. Két elszabadult élet indult meg akkor, hogy összekötöződjék az időben, a feluélet zsongásában.

De föllépett a rokonok vigyázása. Fenyegetéssel, leséssel, sötétben leütéssel, pletykával, megveszekedett fenekedéssel riasztották el Borbála mellől kiszemelt párját.

Akadtt volna másik özvegyember is, gondos paraszti fajta, aki mellett munka, de biztonság is az élet. De azt is elriasztották a rokonok, mert ők maguknak védték a Borbála földjeit

Amikor az egymásnak feszült dolgokról meglátták, hogy Borbálának elhatározott szándékában van új főkéntbe szorítani feketehajas fejét, akkor maguk választottak embert Borbála férjének.

Gyerektelen volt az az ember, mert arra számítottak a rokonok, hogy ne nőjjön a fejükre az a veszély, hogy valami idegen család ivadékára iratja Borbála a földjei tulajdonját.

De ez a rokonok kedvére történt férjhezmenés csak arra volt jó Borbálának, hogy miatta elveszítse a havi-segélyt, a háromszáz koronás életállapot.

Az ember italos, kocsmás volt. Borbála megutálta őt és elverte maga mellől, nem akart vele élni, nem akarta ismerni se azután, hogy a rokonai összevarrták vele.

Akár valami iskolát, úgy vette a férjhezmenését. És már nagyon szánta, nagyon bánta, hogy valamikor vágyai nőttek a férjével való közösséges élet miatt.

A rokonait okolta, hogy szerencsétlenné tették. Mert más házasságban talán nyugalmat talált volna, de a rokonok ebbe a céltalanba és nyugtalanba taszították;

a rokonok, akik a parton állanak és visszataszítják a vízbe a kapaszkodó dereglyét.

Meg köllött látnia a paraszti sorsot. Meg köllött ismernie a rokonok természetében a földéhséget.

Elkeseredett volt az ilyen élet miatt.

Egyre világosabban látta, hogy mégha dereglyének is lökdösik a rokonok, de azért egyedül hagyják a vízben. Nem kormányozzák segítséggel nyugodt öbölbe, nem segítik az étellel való küzdelmében. Egyedül hagyják viaskodni azokkal az idegen erőkkel, amelyek nekifeszülnek minden parasztbirtoknak. De azért elvárják tőle, hogy a földeket ugyanakkora kiterjedésben tartsa meg a haláláig

Az egyik bátyja eljött a lovaival és felszántotta Borbála földjét a vetés alá. Hát több fuvarbért kért tőle, mint ugyanakkor akárki mástól kért volna ugyanazért a lovas munkáért.

Nem mondta, de minthogy ha egyenesen kijelentette volna, olyan világos volt Borbála előtt a testvére gondolkozása:

— No, a halálad után úgyis hatunk között kerül fölosztásra a földed, hát én legalább a drágább fuvaron jussolok utánnad többet, mint a testvéreim.

Máshol is és máskor is látta ugyanezt a megveszekedett fenekedést a rokonainak körülötte való zsongásában, hát megkeményedett, akár a kő.

Gondolta azontúl: gyöngé asszony vagyok én, sok, megerőltető gondot ad nekem a földek megvigyázása. Nem bírom én a tempót. sem a munkával, sem a földek körül való vonatkozásokkal.

És attól fogva alább hagyott a tempóval. Megszüntette az ő udvara parasztgazdaság-voltát és árendába adta a földeket.

Kevés volt az árenda hozama ahhoz, hogy egy esztendeig megéljen belőle, hát, hogy el ne veszen éhen: nagy elhatározással, kölcsönt vett föl a bankban.

A kölcsön miatt megkisebbedett a földjei értéke.

Mert a kölcsön úgy ült rajtuk, minthogyha vértszívó sárkány falná őket a végtelen időben.

Hogy lerázza ezt a magára szabadított sárkányt a földjeiről, hát egyetlen holdra szorította a terhét: eladott egy holdat a többiből a bankadósság megfizetésére.

De azontul, az egy hold híján még kevesebb lett az árendás hozadék. Azontul még nagyobb kölcsön köllött az egy év életalapjához, hogy éhen ne haljon.

Rohamos süllyedés indult meg a földjei tájékán.

A rokonok fejveszejtve tétlenkedtek. Csupán átkozódó szavaik voltak, segítésük nem volt Borbála felé. És ő maga már nem bírta megállítani a megiramodott dolgokat.

És az is elkövetkezett, hogy Borbála lábai alatt egyetlen barázda föld se maradt, hogy megálljon rajta, megszokott, paraszti életalapon.

De a rokonai, akik fél élet hosszán építgették Borbálára az elgondolásaikat, és amíg tudták, vigyázták is rajta át, diktáló akarattal a földjei megmaradását — most, hogy elterült a semmiben: nem engedték, hogy belőlük éljen ő.

Nem akadt közülük senki, aki egy falat kenyeret adjon neki. És az is elkövetkezett, hogy Borbála imádkozó szájjal indult el házról-házra.

Látom most, hogy anyám kenyeret szel a koldússasszonynak. Ránézek én és a falu-kaoszból egyszerre kikisendül az egyenletes üteny: Borbála sorsa.

DALLOS ISTVÁN:

MENEKVÉS

szenvedélyek
elszabadult
lavinája
irtózatos
szakadék szélére
sodor
nem segít
bűnbánatom
igaz imája
reményem
szétfoszlott
gyenge lettem
botor
egy lépés és
a mélységbe
zuhanok
gyászra készülök
elvesző magam
felett
lennt
kínok árja
vadul kavarog
felhők lepik
az égboltot
mely fekete
kárpittá válik
meginyomok
szédülök
nehezen nyílik
a szájam
tapad a

nyelvem
erőlködöm
s úgy érzem
ordítok
pedig csak
susogtam
rendőr ide
segítség
végem van
nem hallja
messze van
úgy látom őt
mint kis pontot
rám figyel
kiált
megállj
rohan hogy
segítsen
elkészt
zuhanok
mint kavics
a mélybe
megnyugszom
így is jó
lelkem a
tomboló
ár erejét
áldja
mert semmivé
porlaszt

berreg a vekker
nyitom
a szemem
reggel van
jó az ébredés
nyolc óra

tülköl az autóbusz
vár a munka
a leány
az élet.
Megmenekültem.

DEMJÉN FERENC:

A LÉLEK.

Szegény ember volt Horvát András. Elnyuzott, egyszerű szegény földműves. A háza szalmával volt fedve s a szobája sártapasztásos, földes szoba volt. Korra nem volt több 50 évesnél; de úgy szemre, nyolcvannál is többnek látszott. Ruhája, — mint minden falusi embernek — összevissza kettő volt: egy ünneplő, meg egy hétköznapi. Ha ezek közül aztán valamelyik évközben elszakadt, akkor rendszeresen egyben járt aratásig, míg újat vehetett magának a vásáron az eladott termény árából. Ilyenkor vette meg rendszeresen a csizmákat is: a feleségének, a kislányának, meg magának. Ez a nap volt minden évben a legnevezetesebb, már azért is, mert ilyenkor járt városon. Máskor, ha akarta volna sem maradt ideje járni a várost, mert, a szegénynek még a munkából is több jut ki, mint más földi halandónak. Így volt ezzel Horvát András is.

Tavasszal szántani, vetni, meg boronálni kellett a kis földet; míg később kapálni a kapásnövényt: feltölteni a burgonyát meg a tengerit, irtani a gabonából, meg a kis búzavetésből a tövist; hogy tiszta legyen legalább az a kevés élet, ami már teremni fog. Aztán alig vette észre, már lehetett kezdeni az aratásba is, ha nem akarta, hogy vagy az eső elverje, vagy a madarak széthordják. Nem tellett fizetéses aratókra, így ha csak hármasban csinálták, hát lassan ment az bizony.

Azonban nem lehet azt mondani Horvát Andrásra, hogy bár szegény ember volt és mindent neki kellett megfogni a ház körül, egy cseppet is szomorú lett volna. Sőt. Vígkedvű, vidám emberek ismerte a határ. Dalolt reggel, mikor a mezőre ment, dalolt; mikor a teheneit hajtotta az ekében; s mikor hazafelé jött hold-

világnál. Dalolt és dalolt mindig, mint egy énekes pacsirta. A falusiak el is keresztelték Dallos Andrásnak. — Jön már Dallos András, — mondták egymásnak az esteli szürkületben még a határőrző fináncok is később, annyira ismerték a hangját. Sokan azért nem tudták maguknak megmagyarázni, különösen a tanító, meg a pap, hogy ugyan miért és mitől olyan jókedvű ez a testileg úgy agyongyötröt, halálra dolgozott ember. — Az arcáról nyolcvan esztendő beszél s a lelkéből húsz évnek tavaszhangja száll, — mondták, ha összeültek késő délutánokon a templomkertbe egy-egy sakkpartira és ott érte őket az este és Dallos András énekét hallották.

Egy napon aztán már nem bírta magában tartani kíváncsiságát Kiss tiszteletes és hogy éppen be is mondta a mattot a tanítónak, rögtön felállt a kis kerti asztal mellől és kiment az országútra, hol éppen Dallos András hajtotta hazafelé a munkából tehénkéit. Szép holdvilág volt az este és így a kerítésen belül várta be Kiss tiszteletes Horvát Andrást, mert azért nem akarta megzavarni az éneklésben. Nem akarta, hogy messziről észrevegye és elhallgason s vagy ötven lépésről már a köszönésre készülődjön. Csak mikor közvetlen a paplak elé ért, akkor lépett ki Kiss tiszteletes és feléje ment.

— Jó estét kívánok tiszteletes uram! Bocsánat, hogy nem vettem észre, — mentegette magát zavarában, hogy csak mikor már mellette volt Kiss tiszteletes és köszöntötte őt, ő csak akkor vette észre.

— Nem tesz semmit, Horvát gazda. Annyi baj legyen. Ellenben kérdenék én magától valamit, ha őszintén válaszol a kérdésemre. Nem nagy kérdés lesz, csak egy kicsi.

— Még háromra is tiszteletes uram. Adok én még háromra is választ, csak tudjak, merthát, tetszik tudni, én amolyan egyszerű, paraszti ember vagyok. Nem

jártam csak két iskolát, mert szegény volt az apám, meg a tehenet, meg a libákat kellett őrizni...

— Hát mondja meg nekem Horvát gazda, miért énekel maga mindig? — szólt bele az egyszerű, mesélő szavakba Kiss tiszteletes.

Horvát András arcán halvány árnyékok futottak keresztül, mint mikor a nap előtt felhőket seperget a szél. Pillanatig hallgatott, majd a Riska tehén fején elsímitotta a szőrt és úgy válaszolt. Halkan, csendesen mondta, mint aki szegényli:

— Nem is tudom. Csak úgy jön. Már magam is gondolkodtam rajta úgy néhanapján, de...

— Csak mondja meg bátran, nem mondom én azt el senkinek, — bízta Kiss tiszteletes.

— Hát azt hiszem, hogy azért, mert a háború alatt mindig a levegőbe lőttem. Azóta engem valami belülről énekeltet. Nem tudom én mi az, de énekelnem kell, mert másképpen nem érzem jól magam.

— Köszönöm, — mondta hirtelen Kiss tiszteletes és a kezét nyújtotta. — Hát Isten áldja. Jó éjszakát. Csak ezt akartam tudni.

— Szívesen, tiszteletes uram, — mondta már vidáman Horvát András és megfogta a jármot s a tehénkéek tovább mentek éneklő gazdájuk után.

A kapú, mint rendesen estére, már nyitva volt. Bent az ól előtt állt meg mindig a szekérrel, aztán kivette a járomszegeket s a két tehénke rögtön kivette a fejét a járomból és besétált az ólba. A jászol elé álltak, hol már várta őket a jó korpás moslák. Horvátné is rögtön ott termett és kifejte a kétliternyi tejet a vacsorához. Csak a szükséges mennyiséget fejte ki, mert a többi kellett a kis bornyuknak. Éppen felállt a fejésből, mikor megszólalt az úra.

— Hallottál már ilyet, Ilona. Megállít a tiszteletes úr az előbb, hogy hazafelé jöttem és azt kérdezte, hogy mért éneklek én mindig. Csak ezt kérdezte és hogy

megmondtam neki, hát elköszönt. Hogy mire nincs ennek a papnak gondolja...?

A hangjában, ahogyan ezeket a szavakat mondta, volt valami neheztelés, de hogy a felesége szavait hallotta, feloldódott ez a harag is benne, mint a cukor a tejben.

— Hát biztosan kíváncsi volt rá. Meg aztán, ami azt illeti, van is valami igaza, hogy ötven éves létedre miért énekelsz állandóan? Úgy teszel, mint a soralá valók. Azok énekelnek mindig. Nem illik az már a te korodhoz. A te időbeliek már csak akkor dalolnak, ha be vannak rugva. olyankor, ha gyűlésből jönnek. És mivel tudja, hogy te nem vagy az a részeges ember, hát azért kérdezte.

Míg az asszony ezeket mondta, bementek a házba.

Aztán megvacsoráztak. Tejbepuliszkát ettek egy-egy tálal és lefeküdtek.

Pillanatnyilag el is felejtették az egész énekléssel kapcsolatos dolgot, legalább az asszony, de nem azonban Horvát András. A fejében gondolat gondolatot űzött, kergette, mint a csendőr a tolvajt. És nem tudott elaludni. Valamikor reggel felé hunyta le csak a szemét és akkor is olyan rossz álma lett, hogy csak. Azt álmodta, hogy a fronton van a lövészárokban és parancsot kaptak tüzelésre. És ő lőtt. És minden lövése talált, minden golyója egy-egy embernek ontotta életét. Hiába lőtt a levegőbe, a golyó a magasból mindig visszatért és ellenséget talált.

Tiszta víz volt reggel az inge, amikor felébredt. Izgadt volt, melege volt. El akarta felejteni az álmát, de nem tudta. Kissé rosszul is érezte magát, ezek után, tehát nem szólt róla a feleségének, mert akkor ágyban kellett volna maradnia és mostan nem ért volna rá, mert aratás előtt állt az idő. Fel is ültek a kis székre mindhárman, vittek magukkal ennivalót is és úgy számították, hogy a fele gabonát learatják estére hármasban. És készen is voltak a munkával, amint számí-

tották. Ezen a napon maradt el először, hogy nem da-
lolt Horvát András.

Ők csépeltek negyediknek a faluban. S amint a gé-
pész mondta, eddig az ő terményük fizetett a legjob-
ban. Igaz, lett is mindenből kétszerannyi, mint az előb-
bi esztendőekben. Tele lett a két nagy szűszék s még
pokrócokat is kellett kiteríteni a padlón és arra ön-
teni a terményt, hogy el tudják helyezni. Ellenben, ami-
lyen jó volt a termés, olyan rossz lett az egészsége
Horvát Andrásnak. Nap-nap mellett összebbfele esett.
Nem fájt semmi része, csak minden reggel olyan fá-
radtan ébredt, mert nem tudott aludni. Szólt is már az-
tán a feleségének:

— Te, éngem valahogy kerülget az éccakal nyügo-
dalóm. Nem tudom, mi a fekéte fené esett belém, de
nem bírok aludni, ha még alszom, akkor olyan buta
álmaim vannak, hogy a kutyá megvészne tőle, ha meg-
enné.

— El kell menni az orvoshoz, — mondta az asszony
minden gondolkodás nélkül. Ugyis visszük eladni a
terményt, meg bevásárolni egyetmást, hát akkor meg-
vizsgáltatod magad. Majd megmondja az orvos. Van
ennek könnyű orvossága. Porókat kell szedni ényne-
hányat és minden elmúllk. Úgy fogsz aludni majd utá-
na, mint a medve.

Úgy is tettek. Másnap felpakkoltak a szekérre és be-
mentek a városba. Úgy dél felé már el is adták a tér-
ményt. Elég jól elkölt, szépen lett pénzük. Az orvos-
hoz is elmentek és csakugyan porókat rendelt. Húsz
darabot írt fél és azt mondta, hogy ezeket szedje min-
den éjszakára lefekvőre. Az orvostól a ruhásboltba
mentek, Rósznerhez a nagypiacon. Vették ruhát mind-
nyájuknak. Sőt, hogy volt bőven pénzük és mért olyan
olcsón mondta a kereskedő a férfi öltönyöket, hát ket-
tőt is vettek.

Aztán megindultak hazafelé. A két tehénke lassan,

komótosan ment a járomban. Tudták, hogy most már úgy sem kell sietni, úgylis hazaérnek naplementre. A farkukat is csak amolyan közönyös nyugodtsággal csapták egy-egy az oldalukon szemtelenkedő légy után, mintha bizony ez a részükre amolyan harmadrendű dolog lenne.

Nyugodt, boldog volt ezen a napon a Horvát család. Egyedül András hajtotta le a fejét a szekérben szomorúan. Nem tudta miért, de nem tudott víg lenni. Nem szerzett neki örömet még az ujonnan vett két öltöny ruha sem. A csizma se tetszett, pedig patkós és ráncosszárú volt, nem olyan, mint a tavalyi. Mostan, ha akarta volna, sem tud énekelni, mint máskor. És ez bántotta. Benne fult a nóta valahogyan, benne fult úgy, mint mikor hirtelen kikapcsolnak egy rádiót. A pipanyagnál, ahol a Löwy kocsmája volt, le is ugrott a szekérről és bement meginni egy féldecit. Gondolta, hogy majd a szesz valahogyan csak segíteni fog... De bizony nem ért az semmit. Még rosszabb lett a kedve, még szomorúbb lett, mint volt. Sütötte a pálinka a belsőrezsit.

Már közel jártak Aszélyhoz, mikor a feleségének is feltűnt a szomorúsága. Meg is jegyezte:

— Mi van veled, András? Mitől lóg úgy az orrod a földnek? Tavaly ilyenkor azt énekelted, hogy magasan repül a darú, szépen szól és most meg olyan vagy, mint a keletlen tészta. Pedig most örülhetnél is. Még földet is vehetünk, egy néhány hódát a földünk mellé, ha kitavasodik. Lesz miből...

— Igen, tudom, — mondta egykedvűen András, aztán, mint egy iskolás, mert összetörte a palavesszőjét, még szomorúbban folytatta: — Nem tudok dalolni.

Lassan, csendesen mondta ezeket a szavakat Horvát András. Benne volt ebben a három szóban az a három hónap fuldokolva, amióta nem tudott dalolni, amióta mindig visszaélmodja a háborút újra és újra és neki

lőni kell, mert elhangzik a parancs: Tüzelj! Benne volt ebben a három szóban, egyszerű paraszti lelke minden fájdalma, minden keserősége, a nóta, a dal után.

— Ugyan, ugyan, András! Hát azért vagy olyan búnak ereszkedve, mint az őszi idő? Ezért ugyan nem érdemes.

— De mikor nem tudok dalolni, — ismételte meg a mondatot András és titokban könnyeket törölte el az ócska ujjas zsíros végével a szeme szögletéből.

Lasasán, észrevétlenül tette, hogy ne vegye észre az asszony. Félt, hogy még majd kineveti érte a saját felesége. Magában azonban már forgatta a gondolatokat, hogy elmegyen egy napon Kiss tiszteleteshez, úgymint be kellene vinni a kommenciót és megkérdi tőle. Megkérdi, hogy hogyan lehetne ezen segíteni. Addig-meddig forgatta a gondolatokat, míg aztán összeszedte a kétvékony terményt egy zsákba a padon, a vállára vette és elindult vele a paphoz.

Kis tiszteletes éppen önmagával sakkozott a gondnoki iroda íróasztalán. Mikor belépni látta Horvát Andrást, zsákkal a vállán, rögtön felállt és udvarias mosollyal az arcán még segített is levenni neki a zsákot.

Aztán kezet fogtak.

— A kommenciót hoztam el, tiszteles uram, meg szeretnék valamit kérdeni, — mondta mindjárt a kézfogás után Horvát András és letette a székkarja gömbjére a kalapját.

— Csak halljam a kérdést. Ha tudok válaszolni, akkor ezer örömmel. Úgy teszek, mint maga tett a nyáron. Ma sem felejtettem el a mondatát, hogy hát: mert mindig a levegőbe lőttem.

— Éppen ebből kifolyólag intézném én a kérdést, tiszteletes uram, mert hát, tetszik tudni, azon a napon, hogy hazamentem és lefeküdtem, sokáig nem tudtam elaludni. Mikor elaludtam úgy reggel felé, hát a fron-

ton voltam megint és ahogy megkaptuk a parancsot a „tüzelj”-re, hát én hiába lőttem a levegőbe, nem ért az semmit, minden golyóm talált. Embert talált. És azóta, attól a naptól kezdve nem tudok énekelni. Mintha kitépték volna belőlem a nótát. Azóta nézek ki ilyen rosszul. Napról-napra rosszabbfele megyek, mint az aszaltszilva a napon. Már orvosnál is voltam a városon, rendelt is valami porókat, de azok sem érnek semmit...

Így, szépen, csendesen, sorjában mondta el lelke keserűségét Horvát András. Kiss tiszteletes, míg ő beszélt, a kezébe vett egy fekete futót a sakktábláról s azt forgatta, majd nézegette a tenyerében, mintha még sosem látta volna. Az egyszerű szavakból benne összefutott a lényeg. Belelátott Horvát András lelkébe, mint a bibliába, ha kinyitotta. Belelátott és mégsem tudott a kérdésre azonnal válaszolni. Állt az asztalnak dőlve és nézte. És nem télt be ezzel a nézéssel. Csak akkor riadt fel, mikor Horvát András már másodszor is megismételte a kérdést.

— Mitől van ez? — ismételte a szavakat Kiss tiszteletes és Horvatra nézett. Lassan, csendesen jött fel a válasz: — Álom. — Többet nem tudott mondani, pedig sok szó összefutott, gyűlt fel benne, mint a köcsög tejen a tejszín. De nem tudott beszélni. Valami megfogta a torkát.

— Álom? ...! Hát nem igaz? Semmi sem igaz, tiszteletes úr? — kérdezte Horvát András. A hangja reszketett s a szemébe könny gyűlt a repeső örömtől.

MIHÁLY LÁSZLÓ:

ÖCSÉM SZÓLÍTOTT...

Hölétől szennyes-lucskos kisvárosi utcán
Lépés se koppant már, éjjél gyászfátyla borított
mindent, a holdat is és egy világos ablak
mögül beteg öcsém kétszer nevemen szólított.

Mint amikor kicsi koromban régen egyszer
sötét szobában egyedül maradva félve félt,
nevemet rítta, hozzám lihegett és átölelt —
Most messze voltam, nem vihettem öneki segélyt.

Pedig most lett volna szüksége bátyja féltő
karjára, oltalomra, amikor surranva gyors
léptekkel árnyék terület végig a betegszobán
s megállt az ágy fejénél: ő volt, rémék réme, Mors.

S én messze, világváros tompa zsivajában —
fülemhez elnemért a végső hívó drága hang
— Ó rádió híu csodája — autótülök
ugatott künn az utcán, amikor lelke elsuhant.

Allottszagú szobámban az írógép kopogott,
fásultan ültem, a robottól meggyötört dalok
szunnyadtak bennem s diktáltam — sietni kellett —
a szenzációt: Egy bánya beomlott... húsz halott...

NYÍRESI-TICHY KÁLMÁN:

A HAMVAI HIMLŐ

A fecskék szorgalmasan cikáztak az ér fölött, olykor kényesen megmártogatták szárnyuk hegyét a vízben, nem feledkezték meg mindezen közben a vidám csicsérgésről sem, ami kiváltképpen dukál a fecskék részéről az ilyen szépséges nyáreleji reggelen, amilyen ez volt. Könnyű, habos báránnyelűk szkáltak a zafir kék égen, távolabb valahol, az ér mellé sorakozó égerfák sűreijéből vadgalamb bugása hallatszott, a selyemlevelű fűzfák pedig hűvös zöld boltíveket vontak a széles Sajó fölé, — az ott kanyargott, amerre az ér fürge vize igyekezett nagyobbik testvérével való boldog találkozásra.

A falu aranyos verőfényben pihent a háttérben, mint Isten békességes ölében. Tornya bizakodva mutatott a magasba, mintha mondaná: Fölöttünk a Gondviselés! Ne féljeteK, népeK! Pedig, hajh, a Gondviselés akkoron mintha kicsit elfelejtette volna az árva magyart. A török hadait nyögte az ország, nemes Gömör vármegye s benne Hanva község is, azzal a bizakodó égbemutató toronnyal. Nem mondhatjuk, hogy örökké nyakukon ült a pogány, de ember fia soha nem tudhatta, mikor szakad reá a baj a hitetlenek zaklatásában.

Az idők terhét tudva kicsit elcsodálkozunk a vidám zsvajgáson, mely az ér mellől a füzeseK felé száll. Az igaz, hogy csupa nő hang keveredik onnan a fecskék csicsérgésével: asszonyok, lányok csicseregnek ott a maguk módján, dallanak erősen, sikoltanak is néha, — ami a víz közelségét véve érthető, — kacagnak édesdeden, egymás huncutságán, falubeli híreken, ott van köztük Vasas Kati, akinek a pergő nyelvecskéje egy-maga képes volna szóval tartani az egész sokadalmat.

A jókedvű zenebonába kemény csattogás vegyül, néha úgy ropog, mint a sortűz, máskor akadozve felesel egymásnak, de a cikázó fecskéket nem zavarja ez a békés háborúság: a falubeli asszony- meg lány- népek hadakoznak az ér mellett a sulykolni való ruhával. Érdeemes meglesni őket valami csalitból. Feltűrt tarka rokolyáikkal, mint eleven virágok hajladoznak a sulykoló padok felett, barna bokáikat locsolja az ér vize, a napégett barnaság feljelbb, a lábikrákon márványfehérre szelidül, meg kellemetes rózsaszín árnyalatokat vált, férfiszemnek ugyancsak bűbájos legelő volna most ez a tájék, de férfinek nyoma sincs erre felé, azért olyan biztonságosak, jókedvűek, hancurozók a hanvai szépek. Hej, azok az izmos barna karok is, melyek olyan fűgén és keményen forgatják a nehéz sulykoló lapátokat, de jó szobrász műhelyéből kerültek! De rávinnék a férfiembert a vágyakozásra, hogy micsoda ölelésük lehet! A rövid, könnyű kis pruszlikok sem takarnak mindent, van itt gyönyörködni való akármennyi, csak éppen nincs, aki gyönyörködjék benne.

Vagy mégis? A falu felől Szentkirálynak vezető uton az éger fák mellől lovas bukkan elő, mindjárt látni: nem falubeli, igen sallangos a rajtavalója, az oldalán görbe handzsár: a sátán hozta erre a pogányt, török ez, a nagyságos egrí pasa hadaiból. Küldetésben jár, fermánt visz, vagy portyázó uton van, — jót nem hoz a sokat sanyargatott falvaknak, az biztos. A múzezin szavához hegyezett füleit igen kellemetesen csiklandozza a női zsvaj, arrafelé kémel s hogy meglátja az érben szorgoskodó hanvai szépeket, egyenest arrafelé irányítja a lovát. Szemei mohón tágra nyílnak, issza, eszi, zabálja velük az asszonyok gömbölyűségét, lányok karcsuságát, a fehér lábikrákat, napégetett karokat, a puha vállakra hátra csapott dús hajfonatokat.

A ló patája puhán dobog a gyepen, a fehérmépek csak akkor veszik észre a pogányt, mikor már egy ha-

Jításnyira áll tőlük és széles vigyorral néz odafordított orcáikba. Röviden elhallgat a nóta, a vidám tere-fere, elakad a tréfaszó. Megkomolyodnak a hamis szemek, utálkozás és keserű harag villog belőlük a pogány felé. Leereszkednek a feltürt szoknyák, nem baj, ha belelőgnak is a vízbe, inkább cafattá ázzanak, semhogy a beste török legeltesse a szeméit a mezítelen tagokon. Háttal fordulnak, dühösen sulykolnak tovább, uhh! szpáhi barátunk, nem jó lenne most oda kerülni bármelyik sulyok alá! Puhák, bársonyosak, felték azok a sulykoló karok, de kemény izom van az élő bársony alatt s ha most mözsárba tennének, eleven porcikkád nem maradna a kezük alatt!

A szpáhinak így haragjukban csak még jobban tetesznek a hanvai nők. Nem tudja levenni róluk a mohó szemét, lova egy helyben áll, mint a cövek, ő maga csípőre teszi a kezeit s puhára igazítja az ülését, további gyönyörködésre készül. A féhérmépek csak úgy a varkocsaik alól sandítanak rá: ott van-e még? Sziszegő szavakat váltanak, félhalkan szídják a pogányt s akkorákat csapnak a sulyokkal, hogy egyetlen tar koponya nem bírná ki s tulajdonosa legott Mohamed paradicsomába repülne.

Vasas Kati nem állja tovább, rövid csendet int a kezével s azt súgja a többieknek:

— Kibánunk a cudarral! Vigyázzatok! Az a fele, aki tőlem lefele áll, mikor intek, teljes erejéből a pogányba vágja a sulykot. A másik fele, aki tőlem felfelé áll, megtartja a magátét, hogy ha kell, még legyen egy dobásra. Ha másodszor intek, azok dobnak. De teljes erőből, ahogy csak bírjátok. És ne kiméeljétek a kutyát, a fejét se, hogy még ne sántuljon!

A török pöffészkedő, fertelmes mosollyal habzsolta az asszony-parlament ígéző látványát, kegyesen érdeklődött, vajjon mi lesz ebből? Egy pillanattal később megtudta, de nem volt köszönét benné. Vasas Kati fel-

emelte cifrára vésett sulykoló lapátját s elkiáltotta magát:

— Na most!

És ő is elhajította a maga aßzonyi fegyverét, úgy szügyön találva vele a szpahi lovát; hogy az egy vad horkantással felszökelt s majd ledobta a lovasát, aki mindenre el volt készülve, csak ilyen támadásra nem. Arra a sulyokra sem volt elkészülve, mely a mellének csapodva a lélegzetet is kinyomta belőle egy percre. A másikra sem, amelyik gyomron ütötte, hogy menten hányhatnéka lett volna, ha a lovának vad táncolásra érő időt hagy ilyen kisebb bajokra. De legfájdalmasabb volt egy különösen szép cifra-sulyok ütése a bal bokáján, ez alighanem csontot is tört, mert rettenetesen sajgott a helye, csak hát még lovon el lehet vinni az ilyen sebesülést. A többi sulyok mint veszett darázs zúgott el mellette. Ha mind beléharap, talán ép porcikája sem marad, de így is elég volt, amit kapott. A megvadult ló hátsó lábain ficánkolva riádtan fordult el az ér mellől s olyan iramban ragadta magával lovasát, hogy az minden erőfeszítésével sem tudta megfékezni a tajtékos állatot.

A magajószánta ellen vágató szpahi után a fehér népek gunyos, diadalmas kiáltozása szállott s ez még akkor csapott igazi harsogó kacagásba, mikor a ló a szentkirályi útról lecsapva egyenest neki vágatott a Sajónak és lovasát is belezúdítva a másik oldalon kapott ki. Jó lovas volt a pogány, a gyepelőszarat még vízbezuhanásban is megtartotta s abba fogózva mászott ki lóva után, — az állatot is lehütötte a gyors fürdő, — de ahogyan a csurom vizes török utána totyogott ez a legcsiklandozóbb látvány volt számukra. Kacagtak is olyan édesen, hogy a fecskék is hangosabb csicsérgésbe fogtak tőle, a szpahi pedig onnan megszűröl emelgette az öklét. Attól a sulyokcsata győzteseinek csak még nagyobb lett a nevetethéjük. Azután újra magasra tűzték fel a leeresztett szoknyáikat,

felszedték az eldobált sulykokat és folytatták a munkát meg a nótázást a zafírkék nyáreleji ég alatt.

*

Hanvay György gömöri alispán urunk szíves vendéglátó házában vasárnapi nehéz ebéd gazdag fogásait öblítette le éppen ízes borokkal a díszes asztalnépe. Csak a pipák megtömése volt hátra, hogy békességes hangulatban jobb kedvre derítő beszélgetés mellett végződjék a lakoma. Mert a hosszú ebéd során szóba jött a haza minden bújá-baja, törökülés, német átok, predikátorok nápolyi rabsága, a házigazda szépséges menyecske lányának: Szatmáry Miklósnénak nagy bánata, fogságban sínlődő férjeura után.

Csudálatos véletlenje volt a játékos sorsnak, hogy Cserépi András tanító uram éppen a hanvai menyecskék multheti sulyok-csatáját kezdte mesélni az asztaltársaság felderítésére s éppen bevégezte mondókáját; csakugyan jobb kedvre hangolva az úri vendégsereget, mikor illendően beköszönt a nagy hűvös szalába Semlyén Mátyás községbírája, megjelentvén kellő respektussal, hogy az egri basától levél érkezett, melyet imhol áltálynújt alispán urunk kezeihez.

Az alig-indult jókedv hamar elakadt. Semmi jót nem szokott hozni a török levele, most is aligha lesz vele kivétel. Alispán urunk a levelet gyanakodva forgatván meg kezei között, Istvánfi Miklós megyei jegyzőnek nyújtja, mondván, hogy olvassa fel mindnyájunk halatára. Istvánfi Miklós szép fekete bajuszkája alól pedig — a végtelen nagyhatalmú és győzhetetlen basa összes címeinek kacakaringós felsorolása után — fenyegető szavak kezdtek röpdösni az elmúlt asztaltársaság füleithez. Azt írta a basa:

„Falutokban járt csauszunktól hallottuk, hogy a ti helységtekben igen szép leányok és asszonyok vagynak fölös számmal. Ilyen jóízű falatok nem gyaurkutyáknak valók lévén, hanem sokkal in-

kább igazhívőknek gyönyörűségére, ezért rendeljük és parancsoljuk, hogy a falutokban lakó minden szép és fiatal nőt, leányzót, vagy asszonyállatot Egerbe hozzánk küldeni haladéktalanul siessetek. A fiatal szépek átvételére és ide kísérésére három napok múlva egy csapat szpahit küldünk, kiknek is haladéktalanul rendelkezésekre álljatok, a nőket nékiük átadván. Ha parancsunkkal szembeszállni, annak meg nem felelni merészelnétek, rongyos fészketeket feldulatom, földdal egyenlővé tétetem és porrá égettetem. Az ti kegyelmes uratok Ali basa.”

Hej, keserű lett egyszerre az utolsó korty ital az urak szájában. Elakadt méga pipájuk füstje is az új istencsapása alatt. Mit lehet itt tenni? Volt, aki a nők elrejtését, heted-hét országra elbujdosását javallta. De ezzel nem segítünk, nyakunkra jön érte a török. Volt, aki harcos ellenállást javasolt. Ez sem orvosság. Vérbe is kerül, győzelmet sem hoz, községünket sem menti, asszonyaink során sem javít. Netalán a nemes vármegye hivatalos közbenjárását kellene kikérni? Azt meg három nap alatt meg nem mozgatjuk semmi hatalommal. Gyorsabb segítség kellene, mert a török az ilyen asszony-ügyekben vajmi serény s mire hivatalos segítség érkeznek, addig a török a hanvai fehérnépeket akár a diósgyőri Bikken is keresztül cipeli.

Nem hiába, hogy Istvánfi Miklós hetyke kis bajusza alól szállottak ki a fenyegető igék, de ugyanonnan jött a megváltás is. Mert addig sodorgatta azt a hamis kis fekete bajuszt, hagyva a többi urakat fennen tanakodni, míg egyszer csak silentiumot kérve imígy szólt:

— Vitéz nagyuraim, én mindeme módokat nem tartom jóknak. Cselt vessünk a töröknek, magunk erejéből, gyorsan és eredménnyel. Most vasárnap lévén, a török csak szerdán érkezhetik. Adassék ki parancsban, hogy kedden minden házban, ahol szép fiatal nősze-

mélyek, asszonyok, leányok vagynak, fekete gabonaliszttel kevert lencsét főznek, a főzeléket törjék össze, estefelé minden szép nőszemély fekdjék ágyba, az öregebb asszonyok pedig a fekvő szépek arcát, testét, tagjait fröcsköljék be az elkészített sötét tapadós főzettel, olyan himlőhelyesek lesznek azok tőle, hogy kész borzalom! Az ágyból pediglen mindaddig nem szabad felkelniük, míg a török a faluból ki nem takarodik. Semlyén Mátyás bíró urunk menjen illendően a szpáhik parancsnoka elé és jelentse nagy szomorúsággal, hogy a falu asszony-népét fekete himlőragály lepte meg, a házaknál pedig a vén asszonyok és a kis gyermekek kelliően síránkoznak!

— No öcsém, srófra jár az eszed, — csapott az asztalra Hanvay György, — de ha beválik a csel, kőbe vágatjuk a nevedet!

Deliberatum est. Bíró uram a parancssal tüstént távozott s mire harmadnapon a szpáhi csapat megérkezett Hanva határába: a falu minden asszonyos-lányos házában úgy dühöngött a fekete himlő, ahogy csak kívánni lehet. Semlyén Mátyás akkora szomorúsággal jelenté a nagy csapást a szpáhik hadnagyának, hogy az szinte maga is megilletődött, de azért a falu alsó végén szemlét kezdett járni, házról-házra. Látott aztán annyi himlőpecsétes fehérnépet s annyi síránkozó vén-asszonyt, hogy egész életére elég volt. Borzalommal gondolt arra, hogyha netán valahol még találna is: látszólag egészséges nőt, hátha az is vérében hordja már a baj csíráit és ezzel elragályozná a nagyhatalmú Ali basa háremét, — ezért biztos fejvesztés járna! Sokkal biztosabban, mint azért, ha mély alázattal jelenteni fogja, hogy a gyaur falu asszonyi állatjait Allah utálatosa fekete ragyával verte meg: Nincs hát mit habozni. Néhány házba még benézett: s mindenütt ugyanazt látva, lovára szállt s egész csapatával úgy elvágta: tott, mintha ott sem lett volna.

A porfelhő még ott aranylott lovaik nyomában; a forró napsütésben; mikor a házakban megszűnt a vénasszony-, meg gyereksírás és egymás után ugráltak ki a makk-egészséges menyecskék, hajadonok, kapdosták magukra ruháikat nagy szaporán s mire a falu őrállói jelentették, hogy végkép elmúlt a török veszedelem, megindult az egész himlős sokadalom az ér felé, ugyanoda, ahol a sulyok-csatát vívták a hanvai amazonok. Férfinépnek szigorúan tilos volt most oda menni, bíró uram intézkedése szerént. Pedig kár, mert lett volna ott most olyan tündéri látványban része, amilyen nem akármelyik halandónak adatik. Láta volna, hogy Hanva szépei hogyan harmatozzák végig gyönyörű testüket az ér friss vizével, hogyan ázik le róluk az álhimlő, hogyan bontakoznak ki rózsás, fehér, barna, százsorszép tagjalk a verőfényben és hallotta volna mellé az édesded sikongatást; viháncolást, csiklandó nevetést, ami nélkül asszony, meg lány-féle a víz közelében nem tud meglenni.

Bíró uram tilalma vajmi szigorúan lett közzé hirdetve. De hogy olyan szigorúan lett-e meg is tartva? Én nem tudom. Aligha téved a krónikás, ha azt sejti, hogy jó néhány selyme hanvai legény ebben a himlőfürdőben szemelte ki a maga leendő párját, mert a következő évben szokatlanul sok hanvai leányzó került főkötő alá.

Istvánfi Miklós pedig, a csel kieszelője, attól kezdve minden év Pünkösdi szombatján remekbe süített hatalmas foszlós kalácsot kapott a hálás falutól, a legszebb hanvai leányok küldöttsége vitte fel Rozsnyóra, nemes portájára. Míg élt, soha ki nem maradt a pünkösdi kalács a legszebb hanvai lányok küldöttségével. Így késő öreg koráig gyönyörködhetett annak a szépségnek szakadatlan ujjászületésében, amit fiatal vármegyei jegyző korában megőrzött a hitetlen pogánytól.

Nemes Gömör vármegyében pedig sokáig szállóige volt a mondás: „Hirtelen mulik, mint a harvai himlő!” Ma már senki sem emlékszik reá, annyi kis és nagy dologgal egyetemben elnyelte az idők végtelen torka-

PALOTAI BORIS:

A KÉT VARGÓCZY

— Barta! Maga kért tőlem tanítványokat? — kérdezte a tanár úr, és hosszú ceruzájával felém bökött.

Felálltam. Szivem dobogott az örömtől.

— Én tanár úr, ha tetszene olyan szíves lenni.

A tanár úr intett. Kopogó lépésekkel mentem a dobogóhoz.

— Menjen el Vargóczyékhoz. Mondja, hogy én küldtem magát. A fiú hetedikes, nehézfejű gyerek, de... próbálja meg.

— Vargóczy? — mondta kuncogva a szomszédom. — Vargóczyt tanította már a tanár úr is.

Ez még jobban duzzasztotta önérzetemet... majd én megmutatom, gondoltam csakazértis bizalommal, majd én megmutatom! A pénz is erősen kellett, anyámék egyre gyéribben küldték a koszt-kvartélypénzt, a levelek tele voltak panasszal... adó, betegség, házbér. Most végre rendszeres pénzhez jutok, fizetéshez, amelyből harisnyát vehetek magamnak, s nem kell összecsavart lábakkal ülnöm, hogy az otromba stoppolásokat elleplezzem. Sonkás zsemlét veszek, jó ropogós barna zsemlét, és azzal pótolom a híg leveseket, amelyeket úgy gyűrök le magamba kelletlenül, nem érezve ízt, szagot. Bizakodva szedtem elő a cédulát, újból és újból elolvastam a címét: Vargóczy Mihály, Bimbó ucca 26. A Bimbó ucca kint volt a város végén. Éleskövű kis külvárosi uccákon kellett végigbotorkálni, a házak ablakai a földön guggoltak, picik és fejletlenek voltak és kegyetlenül köhögtek, ha a szél meg rázta őket. Az ucca végén egy maszatos korcsma mellett, váratlanul és hivalkodón, kúriaformájú sárga ház emelkedett.

Itt lakott Vargóczy Mihály, leendő tanítványom. Kedvtelve húztam meg a régimódi harangot. Úgy éreztem,

mintha valami megvalósulás előtt állnék. Mogorva-öreg-asszony nyitott ajtót.

Két hatalmas vizsla hangos csaholással nekem ugrott, meg kellett kapaszkodnom, hogy fel ne döntsenek. — Hé Cézár! Nérol Ide!

A terrasról füttyentett valaki. Rókabundás, hatalmas termetű férfi állt ott, hatalmas orrát rámszegezve.

— Ön az az instruktor, akít Horváth tanár úr ajánlott?

— Én vagyok, — mondtam lihegve, mert a kutyák támadása, halálra ijesztett.

Közelebb lépett, felém tolta vérbő lilás arcát. Szívott, egyet a pipáján, vizsgálódva nézett, mint egy tárgyat.

Zavartan lesimitottam szoknyámat, s e percben pontosan éreztem, hogy a harisnyám lenn a varrásnál újra kifeszlett. Igyekeztem keményen a sarkamra lépni, hogy a lyuk ne lássék.

— Szóval Ön az? — Mutatóujját kinyújtotta, a körme sárga, és lapos volt: — Ostobaság lányt küldeni ide, mikor férfiak sem bírnak vele.

— Tessék csak rám bízni, — mondtam nagyon hangosan, mert határozottnak akartam látszani.

Izmos, rövid nyakát megfeszítette. — Vargóczy Mihály vagyok.

— Barta Erzsébet.

Letette a pipáját, gondosan elfojtotta a parazsot.

— A fiúnak nincs anyja, — dörmögte, és a sarokba bámult, mintha egy láthatatlan személyhez beszélne.

— Már két éves korában elvesztette. Szóval, nem volt valami jó gyerekkora. Cselédek között nőtt fel, és sokat betegeskedett... Bár én mindent elkövettem, nem tehetek magamnak szemrehányást... Hat éves korában csacsifogatot vettem neki, ezidén a születésnapjára, pedig...

Hirtelen, elhallgatott, a fogát szívta, nyugtalanul járkált fel-alá.

— Szigorúan kell fogni a fiút, — mondta végre. — Egy pár pofonba még nem halt bele senki.

Hosszú, dohos szobákon vezetett keresztül. A butorok vászonnal voltak letakarva, és egérszagot lehelték magukból. Egy folyosó végén megálltunk. Vargóczy úr lehajtotta fejét, mintha hallgatózna. — Itt lakik Mihály, — mondta suttogva és sértő óvatossággal nyomta le a kilincset. A szobában halk motozás hallatszott. Amikor beléptünk, hirtelen elcsendesedett minden, mintha egy mozdulatot váratlanul megakasztanak. A szoba közepén egy fiú állt, arcát nem lehetett látni, csak két kapkodó karját, amellyel ijedten hátradugott valamit. Az apja észrevette.

— Itt a fiam, — mondta érdes hangján. — Ez az instruktor kisasszonyka. Ő fog most tanítani. Ez az utolsó próbálkozás! Ha elbuksz, agyonverlek. Nem sajnálom az életfogytiglani fegyházat érted. Agyonverlek!

— Nem fog elbukni, — kiáltottam dacosan. A fiú felemelte az arcát és közelebb jött.

Keskeny arca volt és egészségtelenül fehér bőre. A nyakán erek futottak végig, világoskék selyemzsinórok, olyan vékonyak és gyengék, hogy attól kellett félni mindjárt elszakadnak. Nem tudom miért, de úgy éreztem valami furcsa szomorúságot bogoz össze ez a sok kék érfonál, valami olyan bánatot, amit senki sem sejt. A szemei is kékek voltak, tág, túlnagy szemek, melyek zavartan röpködtek hol rám, hol az apjára.

— Tessék kimenni, — mondta olyan hangon, amely csodálatos módon hasonlított azokra a kék erecskékre.

Az öreg Vargóczy megrántotta bozontos, erős fejét. — Mi van a kezében?

— Semmi.

— Mutasd ide!

Vörhenyes szőrrel benőtt, hatalmas kezeivel játszva

kifeszítette a fiú ujjait. — Golyó! Piros meg kék golyó! Ha-ha-ha! — Rikácsolva nevetett, sötéten zörgött benne a megvetés. — Golyócskák! Golyók!! — Ismételte, s nevetése asztmás köhögésbe fult.

— Látja?! Golyókkal játszik a fiatalúr! Én ebben a korban szerholdas birtokon gazdálkodtam és mégis jutott időm mindenre. Kérem, én úgy ismertem a klaszszikusokat, mint a Miatyánkot. És kész férfi voltam... tartásdíj volt már a nyakamba sózva... nna!

Gyűlölködve fordult Mihályhoz. — Azt hittem, ha fiam lesz, nagy embert csinállok belőle. Híres jogászt! Képviselőt!! De te még annyira sem viszed, mint én. Golyózni... meg faricskázni... meg báméskodni, azt igen!

Pillanatnyi szünetet tartott, mély lélegzetet vett és tagolva mondta:

— Hát ahhoz tartsd magad, amit mondtam. A-gyon-ver-lek!

Becsapta maga mögött az ajtót és elviharzott.

Most láttam csak, hogy a falakon mint ősz haj nőtt a por. Az ajtócsapásra lehullt egy darab vakolat, s mögötte szennyesbordó minta sötéttelt. A hirtelen támadt léghúzatban a függönyszárnyak meglebbentek.

— Láss, ilyen az öreg, — mondta Mihály. — Kínoz, mint egy állatot. Ha egyszer nem bírok tanulni! — Leült, maga alá húzta a lábait, összegombolyodott, mintha fázna. — Amit ma belémgyömöszölnek, holnap elfelejtem. Nem bírok figyelni, — mondta panaszosan.

Melléültem. — Dehogynem, lássuk csak!

— Nem bírok... Valóságos csoda, hogy elvergődtem idáig. Muzsikálni szeretek... De nem rendes hangszeren... Tudja... csak olyan, amit magam csinállok... fésűn, selyempapírral... meg bodzafából faragok sípot... Nemcsak a hangszert csinálom én magam, hanem... hanem a melódiát is. Várjon...

— Most ne, előbb átvesszük az anyagot. — De Mihály már felkelt és szájához illesztve a fésűt, elme-

rülten húzogatta ide-oda. Zümmögő, primitív hangok zizegtek a selyempapírból, a dadámra gondoltam, aki mumussal ijesztgetett, ha rosszak voltunk, és göbös kezeivel fantasztikus állatokat varázsolt a falra, és muzsikát csalt ki a fekete tepsikből, fényeszöld levelekből, foghíjjas fésűkből.

Mihály szemelájában fényesség rezgett, ijedten láttam, hogy könny.

— Vegyük át az anyagot, — mondtam kínlódvá. Úgy éreztem tehetetlen vagyok, ideláncoltak ebbe az öreg szobába, ehhez a fésűnmuzsikáló fura fiúhoz, aki sír...

— Majd kérdezek egyet-mást magától, hogy lássam, hol kell kezdenünk a tanulást.

Szórakozottan bólintott, rám akasztotta túlkék szemét, de mintha nem látott volna.

Semmire se tudott felelni. Egyre jobban összezsugorodott, a kezei lelógtak a székről.

— Ide figyel? — kérdeztem szigorúan és utáltam magam ezért.

— Igen... — mondta csodálkozva.

— És nem tud semmit ebből? Nem érti talán?

Összehúzta a homlokát, töprengett... — Amikor ezt a részt tanultuk Vergiliusból... Igen emlékszem már... azt álmodtam... hogy egy nagy lila réten járok, a fű is lila volt, a fák is... amit megérintettem az megváltozott, nem tudom miért, nagyon szomorú álom volt, egész össze voltam törve tőle... Igen, persze, valaki jött mögöttem és fogta a vállamat.

Felállt, az ablakhoz lépett és odanyomta homlokát az üveghez... — Hogy tudok-e gyököt vonni, azt kérdi?

Titokzatos mosoly suhant végig az arcán. — Őszszel, mikor erről volt szó, elkezdtek vetkezni a fák, egyik a másik után... és én egész alájuk álltam és úgy néztem, hogy hullatják el a ruhájukat és milyen soványak és ügyefogyottak.

— Majd óra után elmeséli, — vágtam közbe türelmetlenül. Úgy tett, mintha nem hallotta volna.

— Én mást is láttam. Óh sok mindent!

— De kérem...

— Ne tessék szólni! — könyörgött.

Egy pillanatig csend volt.

— Megmutassam a fiókomat? — kérdezte suttogva.

— Összegyűjtöttem azokat a szép polituros vadgesztenyét, amiket a ligetben találtam. Kosárszámra hoztam haza.

— Dehát, minek az Isten szerelmére?

— Mert olyan szépek. És mert semmire sem lehet felhasználni őket. — Egész a fülemhez hajolt. — A haszontalan holmikban van valami utólréhetetlen báj. Csak azokat szeretem. Az elhullajtott madártollakat, és az abroszra pergett virágszirmot, amit szétmorzsolok a tenyeremen. A lapos kavicsokat, és azokat a fehér holdakat a körmön.

Önkéntelenül hátrahúzódtam. Ha azt mondta volna, hogy gőzölgő vért szeret, vagy banditákat, nem ijedtem volna meg jobban, mint így. Nagyon nyeltem, a torkom olyan száraz volt, hogy szinte fájt. Szólni akartam, hogy lássunk végre munkához, de nem jött hang belőlem. Tanácstalanul kapargattam az asztal sarkát.

— Persze, maga is azt akarja, hogy tanuljam meg, ami a könyvekben van, — mondta olyan szelíden, hogy nem tudtam gúnyolódik-e vagy komolyan beszélni.

— Természetesen. — A hangom támadó volt, mert éreztem, hogy védeni kell magamat. — Azért vagyok itt, hogy el ne bukjak... Hogy a segítségemmel elvégezze a tananyagot.

— Kár a fáradságért. — Ide-oda himbálózott a széken, puha haja homlokába hullt. — Nincs tehetségem. Hiába akar apa belőlem jogászt vagy mi a szösz csinálni. Az álmokat nem lehet csak úgy ráhúzni valakire.

Gyorsan közbe kellene szólnom, visszaterelni Mihályt a munkához, de nem megy. Sovány nyaka nyugtalanul izgett-mozgott a gallérban. Vigyázva a székre ereszkedtem, hangtalanul vártam, hogy történjék valami. Óh, mennyivel jobb szerettem volna egy lomha észjárású, makacs kis tökfilkót, akinél érvényesül vad buzgalmam, amellyel keresztül tolom a számok és a betűk homályos labirintusán, akinél élvezhetem fölényemet, s mindazt az apró elégtételt, melyet e fölény nyújt. Becsapottnak éreztem magam, kijátszottnak, mert ifjabb Mihály nem volt rám utalva, nem is kérészt engem és hiába erőlködtem, hogy suta kis tekintéllyemmel fölébe kerekedjek, oly egyszerűen és magától értetődően húzódott vissza az ő homályos külön világába, hogy megszegyenülten abbahagytam kísérleteimet. Ha szólt hozzám, csak azért tette, hogy önmagát hallhassa, hogy végre kipróbálja szavainak ízét, fényét, súlyát. Éreztem, én vagyok az, aki megkapulva figyel, minden idegszálával nyújtózik az ismeretlen élet felé, amely különös izzással szólal meg ebben az ütött-kopott szobában, ahol a napfény is erőtellenül loccsan szét...

— Ide nézzen... Miket csinálok én fából meg kenyérgalacsinból... A vonalok olyanok, mintha élnének... mintha vibrálnának, és el akarnának repülni.

Megint beszél, mindig csak ő beszél s én, az instruktur kisasszony engedelmesen hallgatok.

Kalimpáló mozdulatokkal a sarokba sietett értelmetlenül egymásbaillesztett lécek heverték itt, hosszúra sodort kenyérbél tekergőzött rájuk. Gombostűvel összetűzött forgácsdarabkák, színes gombok, selyemhulladékok... Nevetni akartam, csúfolodva két ujjam közé fogni az egyik fatákolmányt, de nyakára tévedt a szemem, erre a keskeny szomorú nyakra, amely szinte elveszett az inggallérban.

— Nos? — kérdezte mohón. Láttam, hogy a keze remeg.

— Egész egyedül csinálta? — érdeklődtem gyámoltalanul.

— Persze. Ha a házban van valami javítanivaló, azt is egy-kettőre megcsinálom. — Mély lélegzetet vett. — Tudok villanyt szerelni és ha a vízvezeték eldugul... — Várt, gondolkozott, ajkát előretolta s úgy szedte a levegőt. Szinte érezni lehetett, milyen forró a lehelete.

— ...Ha a vízvezeték eldugul, — mondta ezzel a forró leheletével, — azt is meg tudnám csinálni... de nem csinálom, mert olyan kotkodácsoló, rekedt hangokat ad ki magából, mint apa, és odaállok a szennyes, zsíros kagyló mellé és fülelek. Csak egy mozdulatba kerülne, és el tudnám hallgattatni, de nem nyúlok bele a szennyes lébe...

Szája kinyílt, csipkés nyál gyűlt össze a szegletekben, a fogait is befutotta ez a finom, fehér hab, mely mögül vérszegény ínye látszott ki... Féltem tőle, mert olyan más volt mint én, olyan idegen, más világból való. Furcsa szorongás fogott el. A szemével végigcsúszott a tárgyakon... Szerettem volna megkérdezni, mit lát belőlük, hogyan látja őket. De nem kérdeztem semmit, igyekeztem tekintélyt tartani, szigorú torokhangon vallattam a leckék felől, hátradúltem a széken és kopogtam a ceruzaheggyel, mert attól tartottam, hogy különben kisiklik a hangom, elbőgöm magam, vagy elszaladok innen, ahol mindig valami nyirkos bizonytalanságot éreztem.

Néha bejött az öreg Vargóczy is. A kilincs fenyegető lassúsággal nyomódott le vaskos ujjai alatt. Szétvetett lábakkal megállt, véres szemekkel vizsgálta fia vergődését. Mihály a könyve fölé hajolt. Ujjai fájdalmasan megrebibentek, kínlodó, sötét tanácsalansággal gyűrte, gyömöszölte a tenyerét.

— Talán, ha apa kimenne, eszembe jutna, — nyögte alig hallhatóan.

— Tessék kimenni, — mondtam. — Valóban zavarja Mihályt.

Vargóczy súlyosan felém lépett. — Miért? Maga nem tud beszélni, ha más is hallja?

— Én az más.

— Miért más? Mert maga lány, ő meg fiú? Mert maga a gyengébb nemhez tartozik? Azért erősebb, mint ez a... ez a...

— De kérem, ez nem tartozik ide! Engem is zavar, ha ellenőriznek.

— De én hallani akarom ezt a nyomorult nyávogást! — ordította magánkívül. Öklével az asztalra ütött, a könyvek csapzottan várták az újabb támadást. A földre néztem, a szürkére kopott parkettra, és úgy csapkodtak keresztül rajtam Vargóczy szavai, mint a zavaros, sárga hullámok.

— Én nem hiszem el, hogy ez velem megeshetik... hogy az én egyetlen flam ne bírja megtanulni azt, amit minden napszámos kölyke megtanul... Inkább pusztuljon el! Most, mindjárt!

Kanja nekivágódott az asztalnak, rázta, csapkodta az asztallapot, féloldalra dűtötte. Mind vadabbul hadonászott maga körül, mintegy elszédülve gyűlöletében, gyújtotta dühét, robajjal etette, ingerelte enemmagát.

Mihály válla meg-megrándult. Halántékára apró verejtékcseppeket vert ki a szégyen. A verejtékcseppek lustán végiggördültek az arcán és ragadósan csillogtak. Szája megrándult, kiáltani akart, de csak ijedt hápogás jött ki a száján. Felállt, két lépést tett az apja felé, szédelegve, sután, mint aki nem hiszi el, hogy felengedett a görcs, a félelem kásás zsibbadtsága. Újra lépett egyet, torz gyonsasággal, hogy ne veszítse el a pillanat lüktető valóságát, a mozgás nyers mámorát. Aztán felemelte átlátszó ujjait ütésre készen.

Mindketten dermedten néztünk rá.

A fiú most megtorpant. Észrevette felnyúlt kezét, apját a véreres szemgolyókkal, a megtépázott könyveket. Keze lezuhant. Rettenetes fáradság ült az arcára. Hozzáléptem és lenyomtam egy székre.

Az öreg Vargóczy hirtelen elhallgatott... Nyakát megrántotta, fürkészve nézett rám.

— Én még ma is hibátlanul fordítom Ovidiust, — mondta rekedten. — S akár most is elfújom Toldit.

Sarkig kitérte az ajtót, úgy ment ki hátravetett fejével, ráfartian, lármás, nagy léptekkel.

*

Nem tudom miért, de ifjabb Mihályról, erről a különös szőke fiúról sohasem beszéltem senkinek. Pedig ez volt a titokkutatás korszaka, azé az izgalmas idő, amikor minden jelent valamit, amikor minden háttért kap, elmélyül, megpuffad, amikor a kiejtett szó mögött rejtett íz susorog, s az elhallgatott mondatok úgy dörömbölnek bennünk, hogy a szív beléremeg... Az osztálytársaim fontoskodó arccal lihegték el titkaikat, felfedezéseiket a világról, amely csupa rés, rejtett folyosó, sarok és zúg lett egyszerre, amelybe minduntalan bele kellett ütközni oly közel jött hozzájuk, amely hideg és meleg köröket küld a bőr alá és halmozza, csigázza, fokozza a rejtelmeket...

A tanár úr egyszer megkérdezte tőlem: Na, Bartá, hogy halad ifjabb Vargóczy?

— Egészen jól, — feleltem gyorsan.

Vajjon halad-e tényleg? Nem azzal múlnak el az órák, hogy ő mesél, ül, töpreng, kotorász az életében a maga különös módján, én meg izgek-mozgok s azon kapom rajtam magamat, hogy figyelemmel hallgatom és csak akkor szólok rá túlzott felnőtthangon, ha lépteket hallok a szomszéd szobában.

— Gondolja, hogy a fiú meg fog birkózni az anyaggal? Leteszi a vizsgát?

Mintha minden oldalról rám néznének... Ah butaság!

Csak Sztincsák bámul az arcomba, mert ő előre megmondta, hogy nem fogok bírni ezzel a hülye Vargóczyval.

Nem feleltem.

— Leteszi a vizsgát? — kérdezte újból a tanár úr.

— Azt hiszem igen, — mondtam engedelmesen. Ösztönszerűen a harisnyámra néztem, amely most nem volt hórihorgas öltésekkel összesztoppolva; símán feszült a lábamon, mintha csak a bőröm lenne. Mihálynak nem szabad megbuknia, mert akkor nem kapok tanítványt többé és a lábamon kell összevárni a lefutott szemeket, sebtiben, egyik kezemben a kávécsuprot tartva, míg a másikkal ügyetlenül bökdösöm, szurkálom a bőrömet... Vargóczynak le kell vizsgáznia... nem, nemcsak ezért... meg kell mutatni, hogy mit hozok ki ebből a fiúból, mit hozok ki magamból, mire vagyok képes... Ha ő levizsgázik, apát talán nem építik le. Anya azt írta, hogy szegény öreg hetek óta nem alszik ettől való félelmében. Dehát mi köze van apa állásának a Vargóczy vizsgájához?

Mégis valami titokzatos erő arra kényszerített, hogy az utcán kínosan ügyeljek minden lépésemre: a gránitkockákkal kikövezett úttesten úgy mentem végig, hogy csak minden második kockába lépjek, mert ha csak egyszer is elvétem, mindnyájan megbukunk...

Szigorú mozdulattal nyitottam be Mihály szobájába. A fiú még fehérebb volt mint máskor. Mély szilvaszínű árkok övezték a szemét.

Intett, hogy menjek utána. — Gyűlölöm az apámat, — mondta irritált hangján. — Gyűlölöm őt.

— Hallgasson kérem. Nekem ehhez semmi közöm. Vegye elő a logaritmus tábláját és kezdjünk munkához.

Ha ő gyűlöli az apját, gondoltam szorongva, az én apám szájából kihull a kenyér...

Mihály, homlokán, újra ott csillogott az a ragadós ve-rejtkécspepp. — Tudja mit csinált velem tegnap este?

Elvitt magával Korbulyékhoz mulatni és toporzékolt, amikor rosszul lettem az erős italoktól. Seprőpálinkát töltött belém s a hajamnál fogva húzott fel, ha elbóskoltam.

A logaritmus táblát odébbtoltam a könyökömmel. Szegény gyerek... De az anyaggal mégis el kell készülni s már így is rengeteg időt elpocsékolunk.

— Nézze, Mihályka, — mondtam gyöngéden, — ne törődjön vele. Elvégzi az iskoláit, aztán elmegy innen. El ebből a szörnyű házból.

Ezt nem kellett volna mondanom... Szörnyű ház. Minek véleményyt nyilvánítani, beleavatkozni, résztvenni ilyen idegen emberek életében. Éreztem, mint sodródunk egyre messzebb a nyitott könyvektől, a céltől.

— Szörnyű, — kapta fel a szót Mihály. — Nem csodálom, hogy anyám megszökött innen. Sohasem láttam az anyámat, de tudom, hogy ráhasonlítok... azt hiszem az ő kezét éreztem akkor álmomban a lila mezőn. Olyan kis árnyékujjak voltak...

Szomjasan ittam a szavát, ellenkezve önmagammal, kíváncsian, lelkiismeretfurdalástól gyötörve, hogy nem vetek véget ennek a fecsegésnek, mikor még a fél anyagot sem vettük át.

— És? — kérdeztem tikkadtan.

— Érte gyűlölt az apám, mert olyan egyformák vagyunk kívülről. Olyan szépek és haszontalanok.

Minden szó után szünetet tartott, mint hogyha lépcsőn mennek felfelé.

— Anya megszökött egy katonatiszttel... Triesztben halt meg... A nagybácsim mesélte, a Feri bácsi... most már nem jár ide... apa kitiltotta a házból. Feri bácsi... ő tanított meg kártyákat vetni. A jobb kezén anyajegy volt, csak mi ketten láttuk, ő meg én, pedig akkora lehetett, mint egy lóhere... A formája is olyan. Ja igen... Apa rettenetesen szégyelli, hogy őt, a hatalmas, bikaerős embert így egy-

szerűen faképnél lehet hagyni, egy nyápic tisztecske kedvéért... Lehet ugyan, hogy nem volt nyápic... — Nevetett. Az orrcimpájánál két fájdalmas vonás képződött. — Apa azt remélte, hogy én megbosszúlom magam minden sérelemért és rengeteg étvágyú nőhódító lesz belőlem, világfi! Ehelyett... hm... ehelyett... hisz látja. Egy féreg vagyok. Nem is féreg, csak férgecske. Óh, ha el tudnék menekülni. Kimászni a bőrömből! Elrepülni... Mit kezdjek itt?

Odament az ablakhoz, szemét, mely most túlkék és szinte üres volt, rátapasztotta az útat szegélyező poros akácfákra, mintha ott kezdődne a nagyvilág.

— Mihez fogjak egyedül? Rossz a gyomrom, csak passzírozott főzeléket bírok enni és puddingféléket... Hajnal felé rettenetes fejgörcsöm van... és azok a furcsa álmok. Most van egy visszatérő álmom, negyedik napja tart már. Hallgasson ide...

A szomszéd szobában lépések recsegtek.

Riadtan lesunyta a fejét. — Tanuljunk, — mondta halkán.

— Tanuljunk, — ismételtém kelleetlenül és láttam magam az uccán, amint két lábbal taposok a gránitkövek vonalain.

*

Már benne vagyunk a nyárban, a délutánok átforrósodnak, puha, bágyasztó zúgást érzek a fülemben s az ujjaim megpüffennev motoznak az asztalon. Az éjszakai magolástól szédülve, kialvatlanul hallgattam ifjabb Vargóczy el-elakadó szavát, köhögésszerű nevetését. Csak már vége lenne a tanévnek! Soha így nem kívántam, nem sűrgettem, hogy fogyjon, múljon az idő! A félelem görcsszerűen vándorolt gyomrom és szívem között, elszorította a lélegzetemet, émelygést küldött a nyelvem alá... Nem kellett volna elvállalnom ezt a fiút... még akkor sem, ha tovább eszem a faggyúzsírral főzött szárazbabot, a vízízű leveseket... Valami beteges tunyaság áradt belőle, amelyben el-

merül a külső világ képe s csak ködök rezegnek benne, tétova sejtések, zavarosak és megfoghatatlanok, hogy a felévaló tapogatózásban elvész az irány s a valóság szétesik, mint egy korhadt fadarab. Éreznem kellett milyen hiábavaló hadakozás ez, a kötelesség-érzés, hogy lazúl, bomlik bennem s szinte észrevétel nélkül csúszom át a felelőtlenség vattahomályába.

— Már csak egy hetünk van, — jelentettem ki egy délután.

— Egy hetünk, — kis szünet után halk csodálkozással ismételte ezt a szót, mintha valami különleges tárgyat vizsgálna meg minden oldalról.

Sokáig hallgattunk. A hőség egyre nőtt. Ujjamhegye nedvesen tapadt a könyvre, apró holyagocskák maradtak utána a papíron. Az ércszínű ég mintha lejjebb süllyedne, egész a földre nyomul, az az érzésem, hogy mindjárt összelapít... Az öreg Vargóczy feje megjelenik az ablaknyílásban. Arca lila, homlokán vastag erek dagadoznak, húsos orra erőszakosan előreugrik, mintha rendet teremtene a vonások között.

— Mi az? Megnémultál?! Beszélj, te szerencsétlen, mert székestől együtt a falhoz váglak! Hallod?!

Kutyakorbácsát megsuhintja a levegőben. Ahogy behajol az ablakon, borgőz és istállószag üti meg az orromat. Mihály megrándul az undortól, melléhez kap, hogy visszatartsa öklöndözését.

Az öreg még beljebb hajol, felsőtestét benyomja s úgy sziszegi:

— Rosszul vagy? Összeesel? Annál jobb! Annál jobb, te nyavalyás!

Mihály feje lecsuklik, félkarja a földre bukik, mintha ott lenn keresne valamit.

— Vízet! — kiabálom, — vízet!

Rémült kiáltásomra nem jön senki. Vargóczy még mindig az ablaknál áll. Hát nem látja, hogy rosszul van a fia? ... Mit áll ott mozdulatlanul? ... Mindjárt vége van Mihálynak, a szeme is fehér már, a szemhéjj alól:

keskeny, fehér sáv fénylik elő s a szájaszélén csipkés hab. Mint egy rongybaiba olyan, a lábait puhán lógnak kétfelé, a teste összecuklik, teremő Atyám, hisz már nem is él...

Azt hiszem, süket csend feszült a szobában, csak belülről hallottam zakatolni a hangom, kint minden megállt, mintha hirtelen elfogyott volna az energia, mely a gondolatot cselekvésbe zökkenti... Végre!

Vargóczy lomha teste megmozdúl, odébliép az ablaktól s úgy mondja gyűlölettől nehéz hangon: — Mint egy beteg állat... mint egy vak macskakölyök... nyavalyás!... Ezt teszi velem. Az én fiam... az én vérem... gyalázat!

El fog bukni — gondoltam gyámoltalanul —, nincs menekvés. Most az erőfeleslegnek az a szédítő érzése fogott el, amely kemény mozdulatokra lődít, hangoztat csúhol ki, sok zuhogó beszédet. Torkomra feszítetem az újjam, hogy visszatartsam az indulatszavak bőkuruttyolását, de az idegeimnek nem tudtam parancsolni, a lábaim elszabadultan ramodtak neki, és futottam körbe-körbe, hogy valahogy lerázzam ezt a nyers mozgalmasságot. Szédülve megálltam. Mihály a széken feküdt elnyúlva, valószínűtlenül kicsi volt, mintha a csontok kihulltak volna belőle. Föléjehajoltam s úgy figyeltem gyöngé lélekzetvételét. Most reszketni kezdett, mint a hártypapír, melyet meleg tenyérre tesznek.

*

— Már csak egy nap, — mondta Mihály, — és vizsgázom.

— Már csak egy nap, — mondom én, — és hazautazom.

— Elutazik?

— Persze. Mit csináljak itt nyáron? Anyám már alig vár.

— Talán mégse megy el.

— Dehogysém. Már számolom a perceket.

Megdöbbenve nézett rám. — És... és?

— Mit és?

— Semmit, — mondta távollevően. Balszemöldöke aprókat rángott, fárasztó volt nézni ezt az egyenletes vibrálást, mely lassan mozgásba hozta a félarcát is.

Közel húzta a könyvét, kitépett belőle két lapot. — Ebből rózsát csinálók. — Fürgén nyomogatta, zörgette a lapokat. Szája kinyílt, nyelve a foga közé ékelve kíséerte kézmozdulatait.

— Kész, — mondta kis idő múlva s felém tolta a papírvirágot.

Orromhoz emeltem. Savanykás, dohos szaga volt s az egyik szíromon ez állt: az *Accusativus cum infinitivo szabálya*.

— Mit csináljak vele?

— Tegye el kérem. Kap majd egy vadgesztenyét is.

Komoly volt, a szemöldöke egyre jobban vibrált. Tekintete szinte beleakadt az arcomba. Ez idegesített s hogy el ne kerüljek magam, túlzott türelemmel mondtam: — Üljön nyugodtan, szedje össze magát. És a vizsgán arra ügyeljen...

Felugrott a helyéről, ellódította a karját, mintha mély vízbe ugrana, értelmetlen, nyögésszerű hangot adott és kaszáló mozdulattal rávetette magát. Eszelősen, hörögve belémkapaszkodott, csikorogva viaskodott, hogy elérje a számát.

Azt hittem, egy karlendítéssel lerázom magamról ezt a... ezt a beteg állatot. Igen az volt, beteg állat, nyavalyás féreg. De hiába próbáltam kiszabadítani magam ebből a vad, nyirkos ölelésből, egyre jobban rámtapadt, belém csúszott, már a nyakamon volt a szája, szívta, szürcsölte vékony bőrömet, vállamba kapaszkodott és hátranyomott. A fejem tompa koppánással ütődött a falhoz. Éreztem, hogy elszédülök, két óriási kékséget láttam magam felett, nedves fehérben úszott ez a kékség, amely most nem volt üres, hosszú

vörös sugarak rezegtek benne szurósan, mint a kötőtűk...

— Jaj, eresszen! — s még egy utolsó erőfeszítéssel:
e-resz-szeen — — — —

A hangom élesen vágódott a tárgyakhoz, a megsemmisülésnek minden panáza benne zörgött, a lebunkózott lélek ősi hangja, a menekülni akarás vinyogása, vad és elveszett staccatokban csapódott felfelé.

E percben felszakadt az ajtó és az öreg Vargóczy döngve belépett. Nem jött közelébb, szétvetett lábakkal megállt, hatalmas törzsét lassan himbálva nézte e lilhegő eszeveszett harcot.

Nézi, bámulja, mint egy cirkuszi előadást. Majdnem tapsol. Vonásai ellazúlnak, szája kinyílik, vérbő, lila arcán soha nem látott mosolyok cikkáznak. Vállá előrelendül, mintha svungot adna, tempót diktálna. Mihály drótkarjai lepattannak rólam, zihálva elereszt...

— No nézd, a fiam! Elment az eszed, hogy így ajtóstól rátámadsz egy úrilányra? Az instruktor kisasszonyodra?

Vargóczy hangját atyai melegség fűti át, a dorgáló szöveg mögött büszkeség ágaskodik: brávo, ezt jól csináltad fiam... így igen...

Béna fáradsággal kapaszkodtam a székre. — El fog bukni, igenis el fog bukni! — síkoltottam feléje, de mintha egyikük sem hallotta volna, összekapaszkodó szemmel bámulták egymást. Vargóczy hozzám lépett: — majd kocsin hazaviszem, az a kópé jól elbánt magával! — És hencegő örömmel Mihály vállára csapott. — Hiába no, nem tud még hölgyikéssel banni... de az én vérem van benne, anyai szent!

Gépiesen simogattam összegyűrt ruhámat, tekintetem meghibbanva repkedett ide-oda, szilárd pontot keresve, támaszt, menedéket. A piszkos plafont vizgáltam, a rongyszőnyeget, harisnyámat, amely hibátlanul simult a lábamra. Aztán egyszerre felsírtam, hosz-

szan teleszájjal, mint aki csak most érzi meg, mi történt vele és széket, asztalt feldöntve rohantam ki a szobából, ki a sárga házból. A kapu előtt meg kellett állnom. A térdelm puhák lettek s fanyar savanyúságot éreztem a számban, ott, ahol a két állkapocs összeér.

Valakij a nevemet kiáltotta. Hátrakaptam a fejemet; s a könnyek ködében láttam, amint két férfi egymást átkarolva áll a kertajtóban.

A két Vargóczy volt.

SEBESI ERNŐ:

BÖLCS A KISVÁROSBAN.

I.

Varholy volt a neve és városi tűzoltó volt, de nem önkéntes, hanem hivatásos. Egy nyári este a tűzoltóság kirohant egy közeli faluba, mely egy pillanat alatt lángra lobbant. Sok dolga már nem igen akadt Varholynak, de ő túlbúzgalmában, szinte egyéni akcióra szánta el magát és ott annak a meggondolatlan, sőt fegyelmezetlen lépésnek volt a következménye, hogy nem ismerván a terepet, egy félreeső helyen oly mélyen süppedt bele, hogy csak az utolsó pillanatban sikerült őt onnan nagynehezen kiszivattyúzni...

Az eset — persze — nem maradhatott titokban és Varholy már másnap egyetlen lépést nem tehetett anélkül, hogy a háta mögött ne célozgassanak arra a bizonyos helyre.

Egy hét múlva, bizony, már felvigyorogtak a háta mögött.

Egy hónap múlva már nyíltan a szeme közé is röhögtek az emberek, akik hálátlanok és hála helyett kíméletlen gúnnyal illetik azokat, akik a köz érdekében önzetlenül feláldozták testi épségüket.

Egy év se telt bele és a tűzoltóparancsnok külön leiratban hivatalosan elbocsátotta az állásából és ugyanakkor a gyerekeket már semmi fegyelem és semmi fenyíték nem tartotta vissza attól, hogy Varholyt, aki most már csak ordináre civilbe öltözött, ki ne röhögjék.

Varholy eleinte szétütött köztük, nagy zsíros káromkodások estek, jól megrakott egy pár gyereket, de a tekintélyén esett csorbát nem tudta kiköszörülni.

II.

Lesz ennek már húsz éve. De azóta nem múlt el egy

napja se, hogy eszébe nem jutott volna az a végzetes oltási kísérlete, melyben a jövőjét és a kenyerét el-
égette.

Mert azóta csak tengődött.

Végigment az összes elképzelhető foglalkozások
létrafokain. Megpróbálkozott mindennel. Volt favágó,
zsákhordó, plakátragasztó, csatornamunkás, máriahaj-
csár, kutyapecér, hogy csak a főbb reprodukálható
szakmánál maradjon ideig-óráig.

Ingóságai napról-napra fogytak. Az utolsó tárgy,
melyhez megható gyöngédséggel ragaszkodott: egy
fénykép volt. Valóságos ereklyének tekintette ezt a
csoportfelvételt, mely még abból az időből száma-
zott, amikor még mint aktív tűzoltó ő is jelentett vala-
mit. Egy csillagot viselt akkor a gallérján, mellén egy
érem csillogott. (Azért az egyéni akcióért a felmondá-
son kívül semmit sem kapott.)

Varholy mindenüvé magával cipelte ezt a képet. Az
idő, persze ezt a képet is kikezdte. Kemény barna
kartonpapírra volt ragasztva, de a hosszú évek folya-
mán a felismerhetetlenségig lezüllött az e kép is,
akárcsak ő maga.

Valahányszor előléptették a társait, ilyenkor mindig
elővette a képet és komisz ceruzával egy-egy újabb
csillagot rajzolt oda a gallérjára. Ha kitüntetésekét
osztogattak, ő sem feledkezett meg a képről, illetve
sajátmagáról... És addig pótolta az előléptetést és
a kitüntetésekét, amíg egy szép napon csupa ákom-
bákom foglalta el helyét az arckép fölött. Idővel ki-
esett a kontrolból és évek után, amikor már csupa ron-
gyos cafat maradt meg a felvételből, úgy látta, hogy
nagyobb a rangja és több a kitüntetése, mint a fő-
parancsnoknak. Ettől kezdve nem is tisztelgett a régi
kollegáknak. Gőgös tartással ment végig az uccákon,
egyre kisebb mellékuccákon, de azt tapasztalta, hogy
a híre mindenhol utóléri és a híre mögött ott volt ál-
landóan a röhögő gyerekhad.

Öltözkévével fantasztikus hatásokat ért el. Egy régen kiszolgált katonazubbonyt hordott, melynek hátán csupa füstöltszélű lyuk tátongott. Látszott rajta, hogy az emberek jókedvükben kiégették ezeket a helyeket; ha valami kocsmában elszundított. Fején keménykalap volt látható, de már zöld moszat virított rajta és a horpadásokon kívül volt rajta egy egyedülálló specialitás. Pertlivel volt odaerősítve az álláshoz, mintha legalább is szolgálatban lenne. Nem a szél ellen használta fel a pertlit, melyet sokszor közönséges gatyamadzag pótolta. Ez a gyerekek ellen szolgált védintézkedésül, mert évről-évre kevesebb volt a tekintélye.

Ha a suhancok nem tudták másképp megközelíteni, akkor legalább azzal tombolták ki gúnyolódási rohamukat, hogy keménykalapját ledobták a fejről; ha nem sikerült puszta kézzel, hát hosszú pálcákkal és rajzsinkekkel segítettek magukon.

És ez a pertli még a szalag több szolgálatot tett szegény meghajszolt Varhólnak, mint a prelátus, aki szájalomból ebédet osztatott ki neki a plébánián

III.

A hideg telekkel még valahogyan megbirkózott. A kálvária alatt egy gazdátlan istálló lyukas padlásán töltötte az éccakáit. A tetőn szaladgáló bitang szellők látszólag felfrissítették fakóvá vált arcszínét.

Sokkal több reménnyel szolgált neki a nyár. Ilyenkör a csátorna kijáratát tisztelte meg jelenlétével. Ez a város perifériáján, a vágóhíd szomszédságában torokolt bele a patakba és a város minden szennye itt gyűlt fel az embermagasságú kanálisban.

Tölcészerűen volt kiszélesítve és Varholy nagyon kellemesen töltötte itt az éccakáit. Csak a kánikulákkal nem tudott sehogy se megbirkózni.

A strandra, mint közintézményre, értetlenül gyanakvó és tágranyílt szemekkel bámult. Nem tetszett neki

ez a hely, mert ösztönösen érezte, hogy itt valóságos pergőtűz várna rá, mert nemcsak a fiatalság, de a meglett embereknek is nagyszerű attrakciót jelentene az ő megjelenése, de mégis megkockáztatta az utat egyszer oda is.

Varholy különben is rájött arra az idők folyamán, hogy talán nem is olyan borzasztó az ő helyzete. Egzisztenciáját biztosítottnak látta, a koszon kívül meg volt a rendszeres kis zsebpénze is. Körülbelül minden heccelődő gyerekre esett egy-egy felnőtt, aki mintegy váltságdíj címén odadobott neki pár fillért, amiért a fiatal, meggondolatlan generáció így megkínózta.

De a gyerekek is arra ébredtek egy szép napon, hogy Varholy már nem is neheztel rájuk. Eddig napirenden volt a harc, mert Varholy védekezett, ahogy tudott. Ha nem használt a rettenetes szidás, meg átkozódás, akkor odament egy felnőtt emberhez és megbékült, szelíd hangon fogadást ajánlva a gyanutlan járókelőknek így fakadt ki, miközben az ég felé emelte szemét:

— Fogadjunk, hogy megveri őket az Isten!

És ezentúl bármilyen mértékben is szemtelenkedtek vele, Varholy föl se vette. Olyan volt most Varholy, mint egy türelmes, jámborral szelídített állat, aki már beleúnt abba, hogy elkergesse az örökösen szemtelen legyeket.

Ezt sehogyse értették a gyerekek. Szinte megsértődtek érte. Hisz ők meg voltak győződve, hogy Varholyt csak azért rendelte ide a Sors, hogy önekik meg legyen a mindennapi kellemes szórakozásuk. Hisz valósággal felüdültek, amikor az iskolából hazaszállingózva Varholy akadt az útjukba. Ilyenkor levezethették a bosszújukat s a szekundák fölötti fájdalomukat a legzavartalanabb derűbe mártotta a Varholy jelenléte.

Most hirtelen úgy érezték, hogy egy magasabb hatalom mintha büntetni akarná őket azzal, hogy Varholy

már nem reagál rakoncátlan csínytevésükre, melyet a legtökéletesebb technikával évek óta gyakoroltak.

IV.

Varholy mégis csak megérkezett egy szép napon a strandra. Megváltozott módszere értelmében nem is hederített a fiatalok rohamos támadásaira. — Biztos beteg az öreg — állapították meg kórusban a diagnózist. Varholy ezalatt nyugodtan levetkőzött és rongyos holmiját rátűzte annak a botjának végére, amellyel régebben a gyerekek ellen védekezett. Az egész strand felvillanyozva várta, mi fog történni? Persze csak a férfiak, mert a nők nagy ribillióval elmenekültek a kabinjukba a váratlan látvány elől. De Varholy pokoli nyugalommal odament a korláthoz, leguggolt és tetves holmiját bemártotta a vízbe. Az úszómester, aki messziről figyelte, már útközben vonta felelősségre:

— Varholy, mit csinál maga?

— Mit csináljak? Fürdök. — És egy széles grimászszal felröhögött.

— Hallja öreg, ez nem mosoda. Ez fürdő.

— Hisz éppeg ezér fürdök...

És az Iménti grimász még jobban kiszélesedett. Varholy láthatólag nagyon meg volt magával elégedve.

— De hisz nem maga fürdik, hanem csak a ruhája, — replikázott az úszómester, ki féltette az állását, mert előre tudta, hogy a közönség legalább egy hétig kerüli fogja a strandot Varholy tisztálkodási manőverei miatt.

— Ha Magának volna ilyen ruhája, Maga is megfürdetné — magyarázta foghegyről az eljárását Varholy.

De akkor már egy rendőr jelent meg a háta mögött. Varholy nedves cókmojkját akarta magára öltetni, de a rendőr ezt nem engedte; erre az úszómester egy kabinban felejtett facér úszódresszbe bújtatta az öreget, akit valósággal pergőtűz alá vett a sok amatőrfény-

képész, de a legjobban sikerült felvétel is csak halvány másolata volt annak a látványnak, melyen a most már a kabinjuktól is lassan előmerészkedett nők torkaszakadtukból kezdtek kacagni. A strand vizét rögtön levezették és az ügyeletes ellenőr telefonon kért utasítást a rendőrorvostól a víz tisztítására vonatkozólag. A rendőr maga előtt terelte be az inspekcóra Varholyt, aki csak a régi csoportfelvételét sajnálta. Sehol se lelte ruhái között, melyeket, miután alaposan kicsavarta őket, a hóna alatt szorongatott. Utközben hómályosan gondolt arra, hogy ha megtalálják a főlvételt, még esetleg eljárás is indíthatnak ellene hamis csillagok felvarrása miatt. Nem is volt a legutolsó látványok közül az, amikor Varholy úszodresszben végigment a városon, melyben csak úgy párolgott a kánikula szitáján keresztül a hamisítatlan nyári kisvárosi unalom.

V.

Ez az unalom beáradt a cellába is, ahol Varholy első éccakáját töltötte életében. A rendőrorvos ugyan azonnali hatállyal utalta át a kassai elmeintézetbe, de Varholy még sem mehetett úszodresszben Kassára, így hát egy napig kellett várnia, amíg a strandon megfürdött ruhája kiszáradt. Másnap az első vonattal elindították. A kísérő két detektívét nem tüntette ki megszólításával, csak nosztalgiával bámult a vonat ablakán keresztül a visszaszaladó dombokhoz, melyektől most bizonytalan időre meg kell válnia. Várholyra a szenzáció erejével hatott ez az út: évtizedek óta nem ült vonaton és amikor az alágútba ért, a hirtelen támadt sötétben fel kellett ordítania, annyira megijedt attól a feketén ordító dübörgéstől. Mikor aztán a vonat kiért az alágútból és a bezuhanó napfény magához térítette, akkor a detektívekhez fordult és különös kérdésével az egész szakaszt hozta zavarba.

— Hát maguk mindenkit becsuknak, aki megfürdik?!

A detektívek méltóságukon alulnak tartották, hogy a furcsa kérdésre válaszolják.

Internálása alatt a kisvárosi gyerekek szegényeb-
bék lettek egyetlen szórakozásukkal: Varholy nagyon
hiányzott nekik. De az unalomnak nyakát szegte egy
szenzációra való készülődés. A kisváros a minisztert
vártá. Már a nagy diadalkaput is felállították és a rit-
ka ünnepi alkalomra fellobogózták a várost. A gyere-
keknek könyörögni kellett, hogy sorfalat álljanak az
állomáshoz vezető úton, melyen a miniszter kocsijának
kellett jönnie. Azért kellett nekik könyörögni, mert
szünet volt és a tanári kar tekintélye is szünetelt. Vég-
re elérkezett a nagy nap. Szinte üdítő látványnak tett-
szett a sők-sök gyerek, amint kis díszes zászlóikat len-
gették. Egyszerre csak valamilyen éles sípjelre lett
figyelmes a tömeg. Rendőrörszemek továbbították a
jelzést. A miniszter fogata valóban megjelent a látha-
táron. A polgármester, aki izgatottságában egyre tö-
rölgette zsebkendőjével a homlokán felcsillanó izzadt
gyöngyeit, most már utóljára nézett bele titokban a
cillindere belsejébe, ahonnan még egyszer elolvasta az
üdvözlő beszédet, de ebben a pillanatban, mintha va-
lami földrengés rázta volna meg a tömeget, hirtelen
felbomlott az eddigi példás rend és a diáksorfalnak
eleven téglái mintha egy adott jelre megmozdultak
volna. A rendőrség emberei elvesztették a fejüket.
Senki se tudta: mi történt? Tanácstalánul nézte a vad
kavargást mindenki, még a polgármester is, aki eb-
ben a pillanatban üdvözlő beszédének egy sorára
sem emlékezett.

A következő percben kitűnt, hogy földrengésről
szó sem lehet. Csak az történt, hogy a miniszteren
kívül még egy vendége érkezett a városnak és pedig
a póstával szemben lévő mellékuccán fordult be az
a vendég, aki nem volt más, mint Varholy.

Az öregot óriási hahota fogadta, melyet hiába csití-
tottak a felnőttek, a gyereksereg tombolt és ehhez a

kitörő, spontánul elementáris indulathoz képest a közönségnek a miniszter iránt érzett lelkesedése egy szerény erőlködő hangzavar volt. Nagyon is megcsapant az érdeklődés, a miniszter arcán a csalódás felhői gyülekeztek, ő arról ábrándozott, hogy itt egy színes és eleven gyöngyfűzér fogja vágni, mit tudhatta ő, hogy a gyerekek kedve ebben a pillanatban a Varholy vizontlátásának örömtüzeit gyújtogatja, ő csak azt látta, mintha a zászlók is, melyekkel egy könnyelmű szellő incselkedett, most hirtelen megmevedtek volna a csodálkozástól.

Amikor a polgármester többször megismételt neki-futás után befejezte az üdvözlést, már jóformán csak a hivatalos apparátus dobta bele a megrettent és szégyenkező csöndbe az obligát éljenzést, mert ezalatt a nagyközönség is, amely aggodva követte a gyerekek váratlan szétrebbenését, szintén otthagya a kordont. Persze, Varholy dicsőségének is vége szakadt azonnal, mert a két detektív megint csak belékarolt és vitték a zárkába, mint szemtelenkedő ünneprontót.

VI.

Soha ilyen ártatlan ünneprontó nem ült a vádlottak padján, mint most a Varholy esetében.

— Maga bizonyára merényletet akart elkövetni a miniszter úr ellen — ripakodott rá a fogalmazó, minden különösebb meggyőződés nélkül.

— Én? — És Varholy arca egyetlen nagy kérdőjellé vált.

— Hisz én olyan ártatlanul estem bele a miniszterbe, hogy még... — mentegetődzött Varholy.

— Miért jött el az elmeintézetből?

— Mert ott csupa hülye gyerek van.

— Hisz Maga nem a gyerekklinikán volt, hanem az elmeklinikán!

— Igen ám, de kimenőt kaptam, mert a fődoktor

látta, hogy nekem mindenem hiányzik, csak az eszem nem, hát megengedte, hogy kísértáljak a városba, meg is tettem, de mondom, hogy ott csupa hülye gyerek van.

— Azok is bántották magát?

— De mennyire!

— Hát mit tettek Magával?

— Nagyon megbántottak. — És zsebkendő hiányában a könyökével megdörzsölte a könnyes szemét.

— Hisz azok a hülye gyerekek nem is foglalkoztak velem, tessék meggondolni, észre sem vettek engem. Engem!

És sértett önérzetében döngetni kezdte a mellét.

— Hát azért öszültem meg, hogy csak úgy elmenjenek mellettem azok a hülye lurkók? Hát azért estem én be oda?

És egyre lázasabban tiltakozott. —

— Hát mellettem csak úgy el lehet menni, mint a többi kódnak mellettem? Hát nekem is kell unatkozni öreg napjaimra? Hát nekem már ne legyen az a... az a...

— Mi ne legyen? — érdeklődött részvétellel a fogalmazó.

— Hát hogy is mondják azt... ami a komédiásoknak van, meg a sok bohócnak. — No hogy is híjják azt a...

— Talán siker?

— Fenét siker, inkább publikum az, vagy hogyis híjják — gondolta Varholy tiszteletteljes és félénk sóhajjal.

De a szót nem merte kimondani. Csak titokban ízeltte meg. Befelé mondta, önmagába.

Most leült egy székre.

— Hisz az ember olyan egyedül van, hogy ki se lehetne bírni az életet, azért örül a magamfajta féreg, ha foglalkoztnak vele, mindegy, hogy hogyan, csak egyedül ne legyen... És egy nagy, komoly kört írt le

a kezével, úgy tett, mintha még csak most magyarázná ki magát.

— Na hát, most egyelőre itt marad — intézkedett a fogalmazó és ezzel elvágta a további filozófálás fonalát.

— És a gyerekek, azok mit csinálnak nélkülem? — hördült fel Varholy. — Már csak azért se maradhatok!!

— Dehogyan is nem, kérem maga itt marad most tizen-négy napig, egy külön cellában, mert megzavarta a miniszter úrnak az ünnepélyes fogadtatását — adta meg a végleges felvilágosítást a fogalmazó.

— Én a miniszter urat? — És úgy hűledezett, hogy a fogalmazó megint sajnálni kezdte.

— Persze! Maga miatt bomlott fel a rend.

— Főkapitány úr kérem, én nem tehetek róla, hogy a gyerekek megörültek nekem, hogy nekem sokkal jobban örültek, mint a miniszter úrnak, hogy nekem több ízém volt, mint a miniszter úrnak. — A fogalmazót nagyon bosszantotta, hogy Varholy őt most előléptette, de még se tudott rá haragudni.

— Mi izéje volt magának?

— Hát az a... az a... amit az előbb tetszett mondani.

— Sikere?

— No nem bánom, mondjuk úgy. — És boldog, szinte túlvilági fényben úsztak a szemel.

A fogalmazó hallgatott.

De a hallgatásával igazat adott Varholynek, aki úgy vette az életet, ahogy jött. Maga se tudta, hogy lázadásának a hamúja alatt ott szunnyadt egy meleg, még ki sem hűlt parázs.

A rezignálás!...

És ez a furcsa bölcs, amikor a fogdába vitte a rendőr, az ajtóból visszafordulva, a fogalmazó felé bökte az utolsó megjegyzést:

— Főkapitány úr kérem, ne tessék csodálkozni azokon a gyerekeken.

— Ha megmondja, hogy miért nem kell csodálkoznom, akkor már egy hét múlva kiengedem, — előlegezte a kedvességét a fogalmazó,

— Hát tetszik tudni, olyan ízé... olyan miniszter, vagy hogy is híjják, annyi van, mint a szemét, de...

— Fogja be a száját, vén csirkefogó — és már megbánta az előbbi kedvességét.

— Rögtön befogom, csak befejezem. Hát, amint mondtam, miniszter sok volt, de Varholy csak egy van...

Amiben különben teljesen igaza volt...

SINKA ISTVÁN:

BIHAR CSENDJÉBEN.

Bihar csendjében, mocsarak hájtán
várt engem sokszor nyárszemű mátkám,
este, mikor a szúnyog fűre szállt.

S míg ő álmodva holdra nézett:
tócsa csobogott, lengett a káka:
kutyám nagy nyelvvel vizet lőtyölt
s a zöld érben bátor szamaram lába
méregette a békalencsét.

S hogy megérkeztem: a kedvesem
azzal töltötte idejét,
hogy korpából főzött ciberét.

Aztán magát ölelni hagyta,
szamaram meg megitatta —
a jó lélek, na, az drága kincs!
És tűz lobogott, dalolt a pusztá.

S ott, ahol nincs semmi ujság:
az örök kászáló juniusbán
égette piros, nagy szomjuság
szánkat, ezt a mennyei korsót...
S míg én öleltem: kedvesem sugta:
— a páasztorkalap neked jól áll
s így szebb vagy te a fabimbónál.

De nem tart semmi ám örökre,
s így virágálmom letörött, le.
Cukott szemhéjú páasztorasszony,
minden holt mesék öreganyja
rosszat szólott és hullt a vád:
hogy jó mátkámnak titkon, este
virágot hord az uraság.
S míg én bajlódok a nyájjal,
ők ezeréves fűzfák alatt
nevetnek rajtam póri költőn,
hogy erdőháton ringott a bölcsőm.

Ám a tejfehér hold alatt
bucsuzni nekem is szabad.
Csacsimat hát elővezettem
s ügyes kézzel pohos hasán
áttettem az átalvetőm —
aztán köszöntem hulló hanggal
s indultam utra eredőn...
és utköziben, évekre rá
szállott a hír, hogy csöpp mátkám
csufolt feje egy ablakon
tenyérbe hullt, értem, vakon...

Most nincs köröttem egyéb jószág,
csak az örök mulandóság...
Hajamat is dongja sárga méh,
ki ezüst szárnyán virágpörrel,
ha megun engem, tovább repül,
úgy viszi hangom illatát
s vele ingó kis lombra ül.
De vissza hull rám, mint az árnyék
s volt mátkám elől eltakar.
Ő meg szegény jön és bután
bolyongva néz csacsim után.

KOVÁCS ENDRE:

AZ ÚJ HUMANIZMUS.

Mindazok, akik korunk tudományos irodalmának termékeit figyelemmel kísérik, egy minduntalan visszatérő kifejezéssel fognak találkozni. Ez a refrénszerű akkord a humanizmus. A nyugateurópai államokban éppúgy, mint nálunk Középeurópában kezdeményezések történnek a szellemi élet területén, melyek ezt a nagy tradícióval rendelkező jelszót írják zászlajukra. A legfelületesebb szemlélő számára is van valami radikálisan újszerű abban, hogy manapság, amikor az ellentétes társadalmi és politikai erők (fasizmus — demokrácia, kereszténység — új pogányság) már-már lehetlenné tettek minden kísérletet, amely akár a józan ész, a ráció, akár az aurea mediocritas elve alapján egy szolidabb, a szélsőségek harcában tartózkodóbb álláspontot mert volna képviselni, épp most, midőn az új világháború rémes látomásai hol itt — hol ott merednek elő, hogy kigúnyolják mindazt, amire az ember évezredek keserves izzadsága árán büszkén szokott hivatkozni, mint emberiségének fényes bizonyítékaira, — annyi sok évtized után megsokasodnak Európában az új humanizmus prófétái. Mert ez a humanizmus ma már itt van, mint nemes tűz lobog legjobbaink bensejében s külső megnyilvánulásai is jelentősek. Ennek az új humanista kultúrának Franciaországban olyan nevek a képviselői, mint André Gide, Valéry, Schlumberger, Angliában Huxley, Priestley, C. Houghton, a németeknél Karl Jaspers, a csehekénél Masaryk és F. X. Šalda s végül nálunk Babits, Németh László és az Apollo mozgalom fiataljai.

Megkíséreljük egy rövid tanulmány keretében végigtekinteni a háború utáni Európa szellemi életén s felvázolni az eredőket, melyek ezt a mai humanista visszahatást létrehozták s egyben az új mozgalom jelentőségét megmérni.

*

A háború utáni európai tudat első lenyűgöző élménye Oswald Spengler nevéhez fűződik. A német kultúrfilozófus kétkötetes már súlyára nézve is óriási kultúrtörténelmi munkája, az „Untergang des Abendlandes” (Nyugat alkonya) hosszú évekre rányomta bélyegét nemcsak a német, hanem az egész európai kultúrvilágra is. Spengler munkája tulajdonképpen drámai hősköltemény azzal a különbséggel, hogy elvésző hőse nem valami személy, hanem az egész európai kultúra. Spengler szociológiai felfogása annyira ismeretes a

művelt közönség előtt, hogy fölösleges lenne itt bővebben ismertetni. A német filozófus a Szociológiának ahhoz az irányához tartozik, mely Organicizmus néven ismeretes s a társadalmat az állati és növényi organizmus analógiájára fogja föl. Eszerint tehát a társadalom ugyanolyan életpályát fut be mint a többi élőlény: születik, virágzik és elhervad. Ez a magyarázata annak, hogy a kultúrák elmúlnak. Idővel minden kultúrát felvált a civilizáció állapota, melyet az ész analitikus iránya jellemez a kultúra szintetikus, teremtő ösztönével szemben. Ha minden kultúra elhervad, úgy az európai vagy mint Spengler nevezi: fausti kultúra is el kell hogy múljon. Ez az állapot Spengler szerint már megkezdődött. Az európai kultúra épp most van abban a periodusban, midőn fokozatosan átmegy civilizációkat, ezután a biztos pusztulás következik.

Amint látjuk, Spengler teóriája tisztán fatalista és pesszimista. Spengler azt nyújtotta az európai léleknek, melyre azokban az időkben éppen szüksége volt. Tudományos mázsal bevont filozófiát, költészetet, művészetet, melyben öszszefolytak a határok s ahol a rengeteg adat csak arra volt jó, hogy a spengleri profetízmustól elkábult olvasó annál biztosabban érezhesse magát a zuhanás tudatában. A háború által lefojtott szenvedélyek ezekben az években tombolták ki magukat, Európa a jazz-őrület, a mozi-mámor és az erotika forró lihegéseit élte. A nagy katasztrófák utáni élniakarás láza szédítette el a józan agyakat s az élet minden határokon túl való feszítése lett a jelszó. A kor embere számára minden egyéb fontosabb volt, mint a hűvös rezerváció, az ész mérlegelő tevékenysége.

Spengler kultúrfatalizmusának népszerűsége elképzelhetetlen a kor szellemi háttérének ismerete nélkül. Hűvösebb, kevésbé rohanó korok mélyére néznek az eszméknek, mielőtt lelkesednének. A huszas évek fiatalságának azonban éppen ez a fatalizmus kölcsönzött bizonyos erkölcsi alapot azért, hogy a biztos pusztulás nihilizmusát ojtotta a fogékony lelkekbe.

Erről a korszakról írja Cs. Szabó László: „Búcsu a vándorévektől” c. vallomásában: — „Mi, háborús serdülők csak elszórt írásokból ismertük a vitázó kedvű, szenvedélyesen esztetizáló századfordulót. Nem is érdekelt túlságosan; arra figyeltünk legszívesebben, aki félrebeszél, vagy a pusztulást tanította. Írásmagyarázó gyülekezeteket tartottunk az Elsodort Falu fölött, Goethe helyett Spenglerből szedtünk német szavakat s a halál tehetetlen látomásával hányódtunk az elszakadt s megmaradt országrészek közt. Előttünk hevert

a meggyalázott világ, értékrendje összeomlott, védtelenül kiszolgáltatatta magát fiatal ösztöneinknek."

Szellemtörténeti szempontból a 20-as évek jelentik a civilizáló debaclejának betetőzését. A világháború kórokozó bacillusai néhány év alatt elvégezték pusztító feladatukat. Az utókor szemében nemcsak Spengler, hanem Freud neve is elválaszthatatlanul össze van kötve a háború utáni szellemi helyzettel. A bécsi orvos, aki tudományának praktikus következményeként a terápiát választotta, tulajdonképpen annak a dezilluzionáló munkának a folytatója lett, melyet még a háború előtt egy Nietzsche, egy Schopenhauer, egy Kirkegaard indítottak el. A freudi orvostudomány a maga népszerű fogalmazásával, hangzatos tételeivel olyan veszedelmes közelségbe került a népszerű irodalommal, hogy elkerülhetetlenül divattá kellett válnia. S mint ahogy a betegségekről való pusztá beszélgetés hipochondriás hajlamú egyéneknél a képzelt betegségek egész sorát váltja ki, ugyanúgy lett a pszichoanalízis egy egész sereg létező és nemlétező neurotikus komplexum előidézője. Az „Vedipus-komplexum” és „Wunschtraum” a huszas évek hétköznapi szótárának elengedhetetlen kifejezései. Nem akarunk ezen a helyen a pszichoanalízis tudományos értékéről vitatkozni, de helyénvaló a megállapítás, hogy az ember társadalmi helyzetének tisztázása szempontjából, tehát etikailag a pszichoanalízis egyetlen lépéssel sem vitte előre az emberiséget Freud szociológiai orientációja pesszimista, akárcsak Spengleré, ami természetes is, ha tekintetbe vesszük, hogy Freud magyarázata szerint az ember ösztönök közege s mint ilyen eredetileg amorális és aszociális s csak a társadalmi fejlődés során válik kultúrképesé. Az ember ösztönvilágában a primér, támadó ösztönök mindvégig erősek maradnak s pusztulással fenyegetik a társadalmat. Freudnál a kultúr-ember élete egyetlen örökös harc az ösztönökkel s ez a harc sokszor olyan helyeken folyik, ahova az akaratnak alig van beleszólása.

A háború utáni tudatot két oldalról is sújtotta a kultúrfatalizmus. Oswald Spengler meghirdette a nyugati kultúra alkonyát s a dekadens európai életérzés tolmácsolója lett, Freud pszichoanalízise pedig ugyanakkor az idegizgalmakat hajszoló, helyét nem lelő intellektuális osztály divatos krédójává vált. A freudi panszekszualizmus szolgáltatotta hosszú ideig a talajt az erotikus kielééseket hajszoló világnak. A felületes szemlélő számára az akkori Európa valóban megtestesítette a spengleri diagnózist. A diagnózis pontjai megegyeztek: az alkotó etikai ösztönöket elnyomták a morális és higiénikus normák; a konstruktív filozófiai eszmék

mintha kimerültek volna Bergsonnal s helyükbe üres logikai mechanizmus lépett volna. Az élet-lobogás helyett kiábrándultság és szkepticizmus következett.

A huszas évek közepén több oldalról is érkezett visszahatás a spengleri és freudi fatalizmusra. Franciaországban, ahol a józan gall szellem örködött a civilizáció eredményei fölött, az írók egy része erős Dosztojevszki hatás alatt egy új emberi tannak lett hirdetője, mely idejében felismerte a spengleri fatalizmus kultúrbénítő veszélyeit. Barbusse, Romain Rolland és mások hozzák az anti-Spenglert. Egy egész új humanista iskola alakul Franciaországban, Henri de Montherlant kiadja a jelszót, hogy az új energia szerve az emberi test, André Beaunier általánosítja a tételt: „A háborúelőtti világ az intelligenciát imádta, a mostani az energiát.” A háború kegyetlenségeitől kiábrándult Drieux La Rochelle ezekben az években ugyancsak a sportban keresi a menekülést. A francia irodalomba frissítőleg szól bele a termékeny vidék, egy F.C. Ramuz egy Jean Giono személyében. Hallatja szavát André Gide is, akinek lelkiismereti drámái és esszéi valamint Barrès-vel folytatott vitája rányomta bélyegét a francia szellemiségre.

Egy másik oldalról a szocializmus hozott erős ellenhatást a spengleri és freudi tanokkal szemben. Így elsősorban Németországban, ahol a nagy mértékben kifejlődő munkásmozgalomnak, úgy a mérsékelt mint a radikális baloldal részéről hatásos szociológusai támadtak. A marxista szocializmus, mely egy új társadalom teremtésének igényével lépett fel, természetesen nem elégedhetett meg új társadalommagyarázattal s hatását az egész szellemi életre ki akarta terjeszteni. A történelmi materializmus és az osztályharcok elmélete néhány év alatt olyan népszerűséget ért el, mint a pszichoanalízis. Annak ellenére, hogy a marxizmus és a freudizmus természetüknél fogva összeegyeztethetetlenek, az európai közvélemény, különösen a kultúrművek rétegek szívesen dobták egy kalapba ezeket a fogalmakat, mint a haladó szellem kifejezéseit.

A demokratikus kormányformák alatt a szocializmus hamarosan erős tábort szerzett magának. Elsősorban a munkásság széles rétegei csatlakoztak a marxizmushoz magukkal hozván gyakran osztályhelyzetükből fakadó türelmetlenségüket. A marxizmus több lesz számukra politikai doktrínánál. Világnézetet és emberi magatartást jelent akárcsak a fasizmus. Ennek a tanulmánynak nem lehet célja, hogy ennek a két nagyhatású szellemi áramlatnak, a szocializmusnak és a fasizmusnak keletkezési okait és elterjedését kutassa. Kétségtelen, hogy mind a két irány erős ideológiai, sőt filozó-

fiai alappal rendelkezik. A szocialista teoretikusok olyan neveket mutatnak fel, mint Marx, Engels, Lassalle, Kautsky; Bernstein, Lenin, Adler stb. A fasizmus filozófiai megalapozóinak nevei is ismeretesek ma már, egy Woltmann, Klages, Jung, Spann, Helbing, Nietzsche, Stierner, Gentili stb. személyében.

A háború után fellendült szocialista mozgalmak erős mértékben befolyásolták az európai tudat szempontjait. A marxizmus hozzásegítette az emberiséget ahhoz a ma már kétségtelenül túlhaladott s nagy mértékben szimplista magyarázási módhoz, mely a termelési viszonyok alapján erős megkülönböztetést tett kizsákmányoló és kizsákmányolt osztály közt s a történelemből materialista egyoldalúsággal száműzött minden eszmei rugót. A marxizmus az emberi nézetek sokféleségét az őt jellemző egyszerűsítő módon két részre osztotta: az egyik oldalon állott a marxizmus s vele szemben a fasizmus. A szocializmust szőröstől-bőröstől nem elfogadni egyenlő lett azzal, mint fasiztánnak lenni.

A huszas évek vége felé jelentkező munkásmozgalmi fellendülés erősen összefüggött a gazdasági viszonyok leromlásával. Már-már azon a ponton állt az európai fejlődés, hogy a marxizmus megszűnt osztály-ideológiának lenni s kiterjesztette érvényét a középosztályra is. Ezek az évek a szocialista irodalom fénykorát jelzik. Elsősorban Németország a szellemi rezervoár, az a Németország, melyben alig néhány év múlva fellobognak a hitleri máglyák, hogy egy jó időre pontot tegyenek a szabad gondolat mögé. A szellemtörténészt nagyon nyugtalanítják az olyan kérdések, hogy mikép győzhetett olyan radikálisan a fasizmus a demokrata és szocialista Németországban. Ez a kérdés minden valószínűség szerint még sok fejtörést fog okozni a történészeknek.

Tény, hogy a huszas évek végének szellemi légköre szerte Európában a szocializmus levegőjét lehelte. A szovjet öt-éves terve úgy csilllogott az európai polgári közgazdászok szemében, mint csábító ígélet. Ha mi olyant tudnánk!... Bécsben Max Adler nyilvánítja a szocializmust egyetemes világnézetté és szociológiává. Európának nincs érdekesebb olvasmánya az amerikai Upton Sinclair leleplező dokumentumainál. Nagy német kiadóvállalatok versenyeznek az orosz írók műveiért, új neveket dob fel egy köztudat és Goethe, Schiller nevei elhomályosodnak az Alfred Döblinek, Theodor Dreiszerek mellett. Intelligencia-fogalmuk átalakul. Most már nem fontos és nem dicséretes dolog, hogy valaki a polgári kultúra kincsestárát ismerje, mert az új kultúra új neveket dob felszínre. A művészet köteles tendenciákat szolgáltatni, különben kinevetik, mint ősdit, idejét multat. A huma-

nizmus olcsó frázis jelentést kap, mely a csatlakozni nem akarók, az „aggálykodók” védekező pajzsa. Versek születnek, melyek az izmos proletáröklöt dicsőítik, szavalókórusok, proletárszínpadok harsognak az új tant, melyhez immár mindenkinek kötelessége becsatlakozni. Még az öreg bohóc B. Shaw is elkomolyodik, mikor a szovjet eredményeiről beszél. Európa kiváló szellemei, egy Romain Rolland, egy Barbuse, egy Gide lecsatlakoznak a kommunizmushoz. Az új eszme betör a művészetekbe, az irodalomba. Új irodalmi műfaj keletkezik: a riportregény, a dokumentum. Parasztok íróknak csapnak fel s egyszerű munkás emberek nevei világhírre tesznek szert. Az írótól megkívánják, hogy egyben politikus, közgazdász és aktív dolgozó legyen. Az álmódoszás boldog órái helyett uccái tüntetések...

A marxizmus óriási tömeghatása hosszú évekre szuverén kizárólagossággal ülte meg a közéletet. Radikális baloldaltól szinte naptári pontossággal bejosolták a világforradalmat, aminek következtében teljesen fölöslegesnek látszott a polgári kultúra tanulmányozása. A spengleri civilizációs teória új formát kapott s a nyugati kultúra alkonya helyett a polgári társadalom haláláról beszéltek.

A marxista szocializmusnak ebben a fénykorában mutatkoznak az első kísérletek arra nézve, hogy félretéve a divatos osztályharcterminológiát, az európai szellemiség meknevését a megadott kultúra keretén belül próbálják megoldani. Egyes gondolkodókban éles visszahatást szül a kor uniformizáló törekvése valamint az a mód, mellyel tegnap még ismeretlen és jelentéktelen tömegek mára világhatalmat gyakorolnak. Magasra vágyó lelkek ezek, akik írtóznak a kor ideáljától, a munkáját gépies pontossággal végző tucatos szakembertől... A fenyegető új diktaturák idején a szellem lázad, az egyéniség tiltakozik... A szabad gondolatnak megkötése, a nyájerkölcs elhatalmasodása kiváltja a tiltakozást azokban, akik hisznek az egyéniség antonomiájában. A szocializmus lerombolta a régi hitet s most megindul a lázas keresés az új hit után. A vulgárszocializmus kielégítheti az átlagembert, de nem a valamirevaló egyéniséget. Ez a hitkeresés jellemzi még a szélső baloldal íróit is, aminek bizonyítéka, hogy az összes szociális költők (Grilbeaux, Block, Majakovskij stb.) versei tele vannak vallásos szimbolikákkal. A költők más része visszahúzódik a szociális irányú költészettől. Forradalom és költészet nem mindig összeegyeztethető fogalmak. Hogyan forradalmasítsuk a virágok illatát, a madarak énekét?...

Az idő lassankint megérleli a reakciót.

Mindama kísérletek közül, melyek korunk új helyzetében az ember és társadalom lehető viszonyát szeretnék tisztázni, különösen két jelentős munka vált ismertté Európában, melyek egyuttal kezdetét jelentik annak a mozgalomnak, mely az új szellemi nemesség uralmát szeretné biztosítani a ma uralmon levő átlagember fölött. Elsőnek egy kiváló spanyol gondolkodó, José Ortega y Gasset vetette fel még a huszas évek közepetáján a tömegek megnövekedett történelmi szerepét s az új mozgolódás tulajdonképen az ő nevéhez fűződik. Világhírű könyve a „La rebellion des masses” (Tömegek lázadása) mindezülig nem jelent meg magyar fordításban s ennek tulajdonítható, hogy Ortega neve a magyar kultúrkörökben csak kevéssé ismert. Itt csak röviden ismertetjük a spanyol filozófus legjellegzetesebb gondolatait. Ortega a mai krízis okát abban a tényben látja, hogy a tömegek, melyek a háború után döntő jelentőségre tettek szert az államok kormányzásában, nem tudnak mit kezdeni hatalmukkal. Az új keretek közt Európa lakossága 100 év alatt megnégyszereződött, ami által hatalmas embertömegek szaporodtak a civilizáció élvezői. Ez a tömeg azonban nem teremtője is egyuttal annak a világnak, melyet élvez. Így azután nem is ismerheti a különbséget természet és társadalom között s nem tudhatja, hogy a társadalom fenntartásához olyan erények kellenek, melyekkel ő nem rendelkezik. Ez a tömeg barbár létére természetként bánik a kultúrával s abban csak élvezetei kielégítését keresi. Úgy szállja meg a kultúrát, mint hajdan a barbárok Rómát. Ez a tömegszellem a politikában mint demokrácia, a tudományban mint specializálódás jut szóhoz. A szellemi elitet ma szakemberek pótolják. Ezek a szakemberek, ha szakmájukon kívül tekintjük őket, alkotják a tömeget. A tömegek lázadása végigvonul az egész közéleten: megtaláljuk az alacsony szórakozásokban, a túlzott sportkultúszban, az irodalom és a tudomány iránt megnyilvánuló közönyben. Ortega a kor legfőbb katasztrófáját tehát nem valami gazdasági krízisben látja, hiszen a gazdasági krízis csak egy megnyilvánulása a nagyobb, átfogóbb válságnak, mely a szellemet uralja. A lakosság növekedésével Európa életereje óriási módon megnőtt, rengeteg energia halmozódott fel, de az uralkodó tömegek nem képesek felhasználni ezt az energiát. A tömeg — Ortega szemében — képtelen a vezetésre, még önmaga vezetésére is. A társadalom tehát a tömegek uralmával céltalanná vált, nincs programja. Természetes, hogy ilyen helyzetben el kell pusztúlnia.

Ezekből a felismerésekből fejti ki Ortega a megoldás teóriáját. Szükséges, hogy a tömegeből kiváljanak olyan erős egyéniségek, akik célt, utat tudnak mutatni a céltalan tö-

megnek. Egy szellemi nemességnek kell születnie, mely a maga magasabb szempontjai szerint járomba tudná fogni a tömegenergiát. A mennyiség forradalmának szembe kell állítani a minőség forradalmát, melyet a szellemi nemesség jelent.

Ortegához hasonló eredményekhez jut a heidelbergi egyetem filozófiai tanára Karl Jaspers „Die geistige Situation der Zeit” (A kor szellemi helyzete) c. munkájában. Jaspers ebben a művében áttekintést kíván adni a kor teljes szellemi helyzetéről. A technika racionalizáló és mechanizáló törekvésében látja a mai helyzet okozóját. A tömegek uralmát ugyanolyan fontosnak tartja, mint spanyol gondolkodótársa s azt a gépekkel hozza összefüggésbe. A tömeg istenítését korunk jellegzetes tünetének tartja. Napjainkban az élet a technika és a gazdasági kényszer hatása alatt nagy mértékben normalizálódott. A tömegtörvény legyőzte az egyéniség törvényét s az individuum pusztá funkcióvá vált. A boldogulás titka Jaspers szerint abban áll, hogy ismerjük a tömegbe való beolvadás módszereit, meg tudjuk tagadni önmagunk egyéniségét, le tudjunk mondani az önálló gondolkozás jogáról. Sőt Jaspers annál is tovább megy. Ma már nincs is ember, csak egy roppant mechanikai apparatus, melynek az ember csupán szükséges velejárója. Jaspers végigkutatja az összes társadalmi alakulatokat. A kép sötét: a bizalom eltűnt s a tekintélyek (a bizalom alapjai) elsüllyedtek. A politikában szélsőségek uralkodnak. Egyik oldalon menekülés minden politika elől, a másikon a vak politikai szenvedély uralma. A háború a gépek technikai küzdelmévé vált. A nevelés, a művelődés válságban van. A főiskolákon agyonütik a tudományt. A világgal szemben az ember kétféle álláspontot foglalhat el: vagy menekül a világból a magányba, vagy belefolyik a világba. A helyes megoldás a kevesek kiválasztásán és uralomra juttatásán keresztül történik. Jaspers szociológiai arisztokrátizmust vall, mely szerint a szelleménél, műveltségénél fogva privilegiált elit kell hogy uralkodjék a tudatlan tömeg felett. Ez a szellemi arisztokrácia azonban nem szabad hogy a romantikus múlt iránti szeretetbe temetkezzék, hanem meg kell valósulnia a praktikus életben is. Nem faji típusok, nem zseniális emberek tartoznak ehhez a nemességhez, hanem olyanok, akik mernek önmagukat lenni, ellentétben azokkal, akik csak ürességet éreznek magukban. Jaspers épp napjainkban látja legjobban veszélyeztetve ennek a szellemi elitnek a létét a tömeg által, mely tömegösztönét a vallásos és abszolutisztikus politikai ösztöneivel egyesítve végső rohamot akar intézni az általános tömeggé nivellizálás érdekében.

Ortega és Jaspers két európai súlyú képviselői a szellem lázadásának minden technikai kényszer és nivellizálódással szemben. Mindketten hangsúlyozottan vallják, hogy a mai ember kénytelen elfogadni a kor valóságos helyzetét, de nem köteles belenyugodni. Társadalmi programjuk nem romantikus visszavágyódás a múltba, mint Berđajev-é s nem is erőszakos megváltóztatása a társadalmi rendnek, mint a forradalmi szocializmusé. Lázadás, igen de elsősorban azok ellen, akik ma a társadalmi élet minden terén reformokért kiáltanak. Jaspers helyesen látja, hogy a mechanizált termelés mechanizált, lélektelen emberanyagot gyárt. Mindnyájan ismerjük a társadalmi termelésnek ezt a szánalmas futószalaggyártmányát. Az átlagemberek uralma a társadalmi élet minden terén mérheteitlenül nagy s a szellemi nemesség mozgalma úgy jelentkezik, mint teljesen jogos és érthető visszahatás a kor hazug ideáljaival szemben.

Sem Ortega, sem Jaspers említett művében nincsen szó kimondottan humanista eszményképekről. Szellemtörténeti helyük mégis a humanisztikus felfogású gondolkodókhoz tartozik, mivel az általános európai légkörben hangot adtak annak a ma még kissé tisztázatlan szellemi áramlatnak, melynek végső célja mégiscsak az emberi élet humanusabbá, szellemmel telítettebbé tétele s a formák szigorúbb törvénye. Ezzel a humanisztikus kultúrával Jaspers nem áll magányosan a német szellemi életben, hiszen már Stefan George kemény költői notizmusa is ennek az arisztokratikus elitnek a jegyében történt. Ugy ahogy Stefan George egy új étosz képviselője s a modern kor új hervizmusának típusát képviseli, Jaspers is egy mozgalom kifejezője, mely napjainkban csinál történelmet.

Az új szellemi nemesség mozgalma ma már országhatárokon való teiktet nélkül állítja sorompóba az embereit. A humanizmus problémája centrális helyzetet foglal el ezekben a mozgalmakban. Csak egy-két könyvcímre utalunk bizonyágképen: Brice Paraine: *Essai sur la misère humaine*, Giuseppe Toffanini: *La fine de l'umanesimo*; Th. Haecker: *Christentum und Kultur*, J. Auchenno: *Conversion à l'humain* stb. Ezeket a humanisztikus tendenciájú mozgalmakat a szellem tisztelete vezeti szemben az ösztönök dicséretével (Spengler) és a technikai tyrannizmussal. A humanizmus itt nem közös emberszeretet fogalmat jelent, hanem a szellem fegyelmét és belső mértéktartását, tradíciót, melynek szálaí Európa legnemesebb kultúrperiódusába nyúlnak vissza, mindenekfölött pedig az emberiség törvényét, mely ha kell, gátat vet az emberi gyűlölködéseknek, az érdekek kíméletlen tülekedésének s a szellem magasabb parancsával megállást parancsol ott, ahol a mohó indulat ölni akar.

A jelek arra mutatnak, hogy a háború utáni és tépelődő évek után Európa egy új hívő korszak elején áll. Az irodalom, mely sokszor megsejteti a lélek változásait, ezt bizonyítja. A külföld irodalma a legutóbbi években mintha mindjobban eltávolodna a civilizációs bomlás folyamatainak ábrázolásától s az új emberalkotás lehetőségeit kutatná. A szilárd rend, a kialakult életforma után való vágyakodás erősebb, mint valaha. A francia irodalomban Schlumberger, az angolban C. Houghton mutatják az új ember felé való törekvést. Schlumbergernél a család az, melynek szilárd keretei vannak hivatva támaszt nyújtani az új embernek (Szent Saturnin), míg Houghton utolsó regényében (Ez volt Ivor Treut!) a szétdarabolt személyiség misztikus ujjaszületését érzékelteti.

A humanizmus is új hitnek ígérkezik.

*

Hiányos lenne ez a beszámoló, ha nem emlékeznénk meg a külföldi humanizmusnak arról az egyre szélesebben gyűrűző hullámveréséről, melyet a magyarországi magyar ifjúság körében láthatunk. Az új magyar humanizmus képviselői az „Apollo” mozgalom néven ismeretesek s Apollo nevű folyóiratukról vették elnevezésüket. A folyóiratnak idáig három száma jelent meg, melyek megfelelő képet nyújtanak a mozgalom ideológiai célkitűzéseiről. Az első számban Gál István, a mozgalom vezére jelöli meg az új folyóirat hivatását: „Középeurópai feladatainkat Európa évezredek és a magyarság százados értelmi s érzelmi hagyományának helyes számtana határozza meg. Az Apollo célkitűzése tehát hármassal: a példaadó klasszikus antikvitás szolgálata, a magyar antikvitás földerítése s a középeurópai összehasonlító tudományok megindítása. Folyóiratunk így egyszerre európai, középeurópai és magyar; hagyománytisztelő, de egyúttal hagyományteremtő is, hiszen a napipolitika reménytelensége fölött egy eszmei, virtuális középeurópa límeséinek kijelölése s az őrlélek szerepének vállalása a mi dolgunk... Mintaképeink azok a 15—16-ik századi nagy humanisták, akik idegeikben írók, érdeklődésükben tudósok és bölcselek, magatartásukban literátorok s akiknél élet és irodalom nem élt kétlaki életet, mint mai íróinknál, tudósainknál.”

Középeurópai humanizmusról van tehát szó, mely a politika pillanatnyi érdekhajszái fölött hidat kíván építeni a középeurópai kis nemzetek közt. Az Apollo fiatal tudósai előtt a reneszánszkor humanista Európa eszméje lebeg akkor, midőn a tudományosság terén szeretnék elsimítani a nemzeti érdekek különbségeit.

Elolvassa az Apollo három vaskos számát, elismeréssel kell szólnunk a humanista fiatalok kísérletéről. Lapjuk úgy formailag, mint anyag szempontjából kiemelkedik a magyar folyóiratirodalomban s egyetemes közép európai távlatok felé mutat. A lap csaknem valamennyi munkatársánál meg látszik a benső összhangra való törekvés, a tudományosság igénye és a humanisztikus orientáció.

Mint ha a lap szerkesztőjének, Gál Istvánnak a szavait tartanák lelki szemek előtt: „A mi számunkra a humanizmus Európa legnemesebb hagyományainak lételménye.” A folyóirat több tanulmánya foglalkozik az új humanizmus lényegével, melyekből kiviláglik az Apollo-mozgalom középeurópai problematikája. Ezek a fiatalok a középeurópai nemzetek összehasonlító szellemtudományának megindításával olyan feladatra vállalkoznak, amely Ady Endre híres verse óta (Magyar, oláh, szláv bánat mindig egy bánat marad) úgy látszott, hogy mindörökre „pium desiderium” marad. A fiatal generáció egyetlen költője Bóka László egyéni bírálója is ezt a Középeurópát állítja költészete tengelyébe s a magyarság helyzetét középeurópai tudatossággal éneklé. Szóhoz jut itt fordításokban a középkori magyar reneszánsz költészet s a filozófia néhány fontos jelenkori problémája. Az Apollo mozgalom az első pillanatra úgy látszik, hogy eltér az eddigi ifjúsági mozgalmaktól, melyek legfőbb problémájuknak a parasztkérdést tartották. Két nagy tanulmány, az egyik Bartókról, a másik Kodályról, azonban mégis azt bizonyítják, hogy az új humanista mozgalom tisztában van a magyar vidék, a magyar paraszt kérdéseinek jelentőségével, ha nem is esik parasztimádatba.

Az Apollo-mozgalomban eddigi kiadványaik alapján joggal láthatjuk azoknak a humanista tendenciáknak magyarországi letéteményesét, melyek a tudományos nivó forradalmával veszik fel a küzdelmet a barbár Európa ellen. Ha az Apollo humanistái ezenfelül megteremtik az annyira esedékes középeurópai kultúrkicserélődést is, bátran állíthatjuk hogy középeurópai missziót teljesítettek.

*

Felvetődik a kérdés: van-e létjogosultsága ma ennek a humanizmusnak az európai és speciálisan a magyar szellemi életben? Tud-e ez az eszme megfelelő garanciát nyújtani arra, hogy rajta keresztül az ember megtanulja helyesen értékelni a társadalmi jelenségeket s embertársait?

Hisszük, hogy igen.

Európa ma olyan szellemi válsággal küzd, melyre nincsen példa a történelemben. A pöffeszkedő nemzeti gőg, a hiú anyagi érdekek s az engesztelhetetlen osztályharc örületé-

ben apokaliptikus látomások nyugtalanítják a jövőjéért nyugtalankodó európai polgárt. Az a generáció, mely már egyszer megkóstolta a nagy vérfürdőt, megtanúlt leszámolni a sorssal s etikai egykedvűséggel várja a jövőt. De itt vannak a fiatalok, akiknek nem adott szilárd hitet talpuk alá a kor s akik Európa forrongó levegőjében, az elektromossággal telített atmoszférában a lecsapó villámtól rettegnek. Karl Jaspers mondja ismertetett művében, hogy a mai emberiségnek semmi, de semmi békegaranciája nincs a jövőre vonatkozólag. Ezt mindnyájan érezzük. Mindenki tájékozódni szeretne, de az utak gyakran egybefolynak s akik ma békés barátok, holnap talán halálos ellenségek.

Ügylátszik, hogy az európai ember elvesztette a fixpontot, melyre támaszkodni lehetne. Így történik ez valahányszor régi ideálok összeomlanak s még nincsenek készen az új eszmények. Európában ma ilyen anarchia uralkodik. Az elért állapotok senkit sem boldogítanak s a távoli példák elvesztették varázsukat. A belső keresés napjai ezek.

Az európai szellem egynehány kiválósága a humanizmusban találta meg azt az eszményt, mely a legerősebb ellenállást jelenti minden háborús gyűlölet, nemzeti felfuvalkodottság ellen. Ezt a humanizmust ma még sokan megmosolyogják, ami nem egészen helyes. Egy eszmét sem szabad úgy tekinteni, mint egy eljövendő földi paradicsom biztosítékát, mert mindig hátra van az ember, akinek módjában áll javítani vagy rontani helyzetén. Az új humanizmus csak megkönnyíti az emberi érintkezést s a szeretet törvényét írja elő a tanácskozók számára. Akik hisznek az eszmék életrekiható erejében, azoknak számára az új humanizmus nem fog szűk világnézeti doktrinát jelenteni, melynek fenntartása mellett Európa népei vígan kaszabolhatják egymást.

Az új humanizmus ennél többet jelent. Jelenti elsősorban az erkölcsi magatartást, mellyel tiszteletet tudunk ébreszteni magunk iránt a többi emberekben, jelenti az emberi testvériség, a homo homini fratres etikai elvét s végül jelenti azt a törvényesebb és szellemmel telitettebb erkölcsi világot, melyért az egész mozgalom megszületett.

FÉJA GÉZA:

AZ ERDÉLYI EMLÉKIRAT.

A XVII.-ik és XVIII.-ik század magyar prózájának csúcsa Pázmány s Zrínyi mellett az erdélyi emlékirat. Első hulláma tulajdonképen Mindszenthí Gábor naplója Szapolyai János haláláról. Mindszenthí hangja még a hű s elfogódott „udvari emberé”. A későbbi emlékiratok azonban már szélesebb sodrú művek: Kemény János fejedelem önéletírása, Szalárdi János krónikája, Cserei Mihály históriája, Bethlen Miklós emlékezései s a végszó: Zágoni Mikes Kelemen törökországi levelei. Történelmi köntösükön átüt az irodalmi szándék: egyéni vallomás az életről, egyéni állásfoglalás a történelmi személyekkel és eseményekkel szemben. A XVII.-ik század magyar életét minden más műfajnál különbül tükrözik.

Mátyás király halálával porba hullott a birodalmi gondolat s a tehetetlen Szapolyai nem bírta ismét felemelni őt. A végzet úgy intézte, hogy Erdélyben lombosodjék ki újra. Mátyás európai magyar politikát csinált, Erdély keleteurópaít, anélkül, hogy az Európával való kapcsolatokat feladta volna. Az erdélyi birodalom a Mohács utáni Magyarország erőinek első valószínű mérlege: kiegyezésekre kész s a kiegyezéseken belül elszántan gyarapodó, megtartó, megőriző okosság birodalma. Legnagyobb megtestesítője és igazi fejedelme Bethlen Gábor, kinek, Szalárdi szerint, „sok volna előszámlálni az építésben való telhetetlenségét”.

Bethlen Gábor „épülete” azonban méltatlan utódok kezében csakhamar veszendőbe ment, s az erdélyi emlékiratok szerzői már a pusztulás éveiből tekintenek vissza Bethlen Gábor birodalmára, akár egykor a

humanisták Mátyás roppant álmaira. S igazi írói ihlettel megcsinálják Bethlen Gáborból az élet s a magyar valóságérzék hőst. Erdélyben fejedelmek s fejedelmi szándékok nőttek folytonosan egymás mellé, mint-ha a törzsi ősemlékezés még mindig fölütné a fejét. S ennek megfelelően élete csupa belső hadakozás pártok és „ligák” viszálya, az emberek hónuk alatt hordják a fejüket. Bethlen le tudta vezetni e nyugtalan erőket s mi több: nagy vállalkozásokba rendezte őket. Erdély egysége az ő sokrétű zsenialitásának eredője s eredménye volt. A „nagy fejedelem” egyúttal ravasz, eszközökben nem válogató diplomata, de egyszerű földízü ember, s híres nagy gazda és kereskedő is. Politikai arcát legmélyebben Kemény János rajzolja meg. Nagy józanság, magasrendű politikai tudat s valami nagyon színes látás jellemzi Kemény írói modorát. Wallensteinről ezeket írja: „halálban buburékolva gyönyörködő ember volt”. Egy mondatban: a zsoldoshordák egész arca.

Szalárdi János siralmas krónikájában (1662.) már kivírágzik Erdély fejedelmi és emberi eszménye: az építő férfiú. Cserei Mihály históriájában pedig az erdélyiség, az erdélyi birodalmi gondolat már teljesen öncélúvá lesz. A „két pogány”, tehát a török s a német között a teljes magyar önállóságot egyelőre kalandos álomnak tartotta s Keletre adta le a szavazatát: a török uralom igen könnyű fájárom volt s kár volt a német vasfájárommal fölcserélni. „A török nemzet tovább egy seculumnál nagy boldogságban s nyugalomban tartá az erdélyi fejedelmeket”. Gyűlölte a magyarországiakat, a folytonosan „fölkelőket”, a nyughatatlan forrongás és örök lázadás híveit, kik folytonosan kalandokba csábítják Erdélyt s kimozdítják erőgyűjtő, békés vegetációjából. „Mindenkor Erdély romlása, pusztulása Magyarországból következik, mindenkor az erdélyi jó, takarékos gazdák javaiból épültenek azok a here, gögös, nagyravagyó, semmivel nem bíró, ha-

szontalan tékozló, magyarországi állhatatlan, nyugtalan emberek”.

Csereinél még szembetűnőbb az író közvetlenebb, líraibb, naivabb életszemlélete a történetírás hűvösebb tárgyilagosságával szemben. S emellett a protestáns lélek puritán keménysége jellemzi. A végzetet akarja megírni:

„Ezer hatszáz hatvanegy esztendőől fogva
Micsoda fátumokon forgott Erdély dolga,
És ki miatt származott nagy nyomorúsága,
Ez az írás tenéked igazán megmondja”.

Históriája verses bevezetőjéből valók ezek a sorok. Telekiből, Apafi Mihály híres kancellájából igazi epikai erővel alkotja meg a romlás hőstét, nagy Bethlen Gábor emberi ellenlábását. „Bűzbe keverte Erdélyt” ő, ki Magyarországból „két lóval jött vala be Erdélybe”. Telekiben összpontosítja naiv indulattal korának minden bűnét, vérpocsékoló kalandorságát s állhatatlan politikai kapkodását. Teleki a jobbra is, balra is tárgyáló és ígérgető, minden építőösztönt nélkülöző, folyton politikai kalandokat keverő, óriási birtokokat harácsoló főúrnak „örök arca”.

Cserei Mihály nem vágyott már a „hadak útjára”. Elitéli Teleki Mihályt, mert Magyarország ellen vezetett hadat, „holott azok is magyarok valának; s mi kárt tettek a németnek, ha a magyar a magyart prédálja és pusztítja?” A kurucmozgalmakat is gyűlölte: „soha nem tudja a föld népe, a kuructól féljen-e, vagy a magyar labancoktól, mert az egyik eb, a másik kutya”. Nem hitt a fegyverek létjogosultságában, az élet fegyvereit szerette volna a magyarság kezébe adni: „Isten nem fegyverrel már, mint azelőtt, hanem patientiával s igazi megtéréssel akar minket felébreszteni régi szabadságunk megnyerésére”.

Apor Péter Erdély „változásáról” (Metamorphosis Transylvaniae) tudósít. A régi erdélyi életmódot írja le meleg s kedvesen dohogó hangon: a vendégsége-

ket, ebédeket, vacsorákat, köntösöket, nyájasságokat, utazásokat, lakadalmakat, táncokat. Éppenúgy mint társai, ő is az aranykort, a letűnt szép múltidőket siratja. Mindnyájuk műveit az ősz aranyos, elégikus borongása szövöi át.

Bethlen Miklós erdélyi politikus és főember volt Apafi Mihály korában s Apafit is túlélte, akár nagy ellenfelét, Teleki Mihályt. Bánfi vesztőhelyének árnyékában élt s Béli futásának sorsától remegett. A kor összes erdélyi izgalmait, tervei, szándékait összefutottak benne, korszakot viselt magában. Éveket töltött nyugaton, európai volt, mikor a legjobbak is csupán a honi indulatokra támaszkodtak s csupán az erdélyi fortyogás kifejezői voltak. Teleki Mihály „franciának” csúfolta őt.

Önéletírása tulajdonképpen Erdély vallomása egy század életformájáról. Cserei Mihály „fekete könyvét” csinált korából, Bethlen Miklós azonban a maguk „tisztségében” vette fel s örökítette meg korának mozdulatait és áramlásait, önmagát védve, de senkit sem ítélve, józan világossággal s a végső okokat kutatva. Erdély romlása történeti méreteken éppen ezért nála bontakozik ki igazán: a sors szilárd vonalait már teljesen megtörtek, csak „bújdosások”, tiprások és lázadások vannak, céltalan utak és jövátelhetetlen szakadékok.

A saját életét feltáró vallomás éppen olyan teljes és maradék nélküli, mint az „erdélyi vallomás”. Bethlen Miklós az első újkori magyar, kit már az élet teljessége érdekel, szép és rút, a nyílt és „titkolnivaló” dolgok: minden egyként fontos számára, ami emberi. Az első magyar író, kinek szemlélete igazán újkori méretekig szélesedik. Az ember emésztése, testének eseményei éppenúgy érdekelték, mint lelki válságai. Erkölcsei intelmeit a boldog házasságot testi titkaival hagyta utódaira.

Az erdélyi emlékiratok sorát Zágonyi Miklós Kelemen

zárja be. Ha Mikes nem kerül Ifjú fővel II. Rákóczi Ferenc udvarába, valószínűleg nagy békességben telt volna le az élete valamelyik erdélyi kúriában. Jó gazda lett volna belőle s a könyvek nagy barátja, de így II. Rákóczi Ferenc lett a végzete. Utólérte őt a magányos, szemlélődő, merengő férfiú sorsa, ki ellenállhatatlanul sodró erővel bolygója lesz a tettekbe sugárzó fémficsillagnak. A száműzetés keserves éveiben a Máryány-tenger partján el is sóhajtotta, hogy ő nem a „szabadságért” került oda, hanem egy szép, tiszta ábrándért.

Mikest a balsors tette íróvá. Rákóczi s a többi száműzöttek többnyire tetteken végigviharzott emberek voltak, katonák, tele tápláló nagy emlékekkel. Mikes azonban, az írődeák, nagyon egyedül mozdította napjait s a honi világot legalább belsőleg meg kellett teremtenie. Az erdélyi emlékiratok elégikus borongása nála a legtisztább: minden írása előbeszéd és mentegődzés a hazaszálló bánatos gondolatok elé. „Képzelt”, soha el nem küldött leveleket írt francia írók hatása alatt. Beléjük szötte olvasmányait, történelmi és földrajzi ismereteit; gazdasági tanácsokat ad, históriákat és anekdotákat mesélget bennük. Ám mindezeket túl kiszenvedte, megcsinálta a székely írók belső formáját, ez a Törökországi Levelek irodalomtörténeti jelentősége. Játszi, könnyed s hirtelen el-elkomolyodó kedélye, funfangos észjárása, naiv bölcsessége s világot, sorsot bíró humora teszi e leveleket múlthatatlan értékké.

Mikes emlékiratainak íze már tiszta szépprózai íz. Hangja: vidámító és gyönyörködtető hang, az erdélyi társalgás friss, közvetlen nyelvén beszél. Környezetét, sorstársait az író „leleplező” tekintetével nézte. Helyenkint már a kifejezés, a megírás gyönyörűsége vezette tollát. Fél századot töltött a számkivetésben, utolsónak maradt a bújosók közül.

Mindszenti Gábor naplója a „kezdet”. A „végszó”

pedig már a magyar szépprózai hang tiszta, üde csendése, mely megvidámította a tetszhalálba dermedő időt, a kuruczmozgalmak halálától Bessenyeiékig tartó korszakot.

•35.

FÉJA GÉZA MAGYAR IRODALMI SZEMLÉJE.

Zilahy Lajos: A FEHÉR HAJÓ

(Novellák.)

Zilahy Lajos a magyar epikai bőség örököse. Ez az örökség adott irányt publicisztikai munkásságának is. E kötet novellái tulajdonképpen publicisztikai írások. A magyar publicisztika két határértéke: a jogászos okoskodás s a fölmutató keserűség, Zilahy a kettő között a „figura” vizsgálatát hozta. A jellegzetes ember arca, mozdulatai, vallomása mindig vizsgálató, még balsorsában is, hiszen az ember örök melegségei páráznak belőle. Zilahy fölfedezte a komikus figura és a szánandó figura mellett a figurát, mint társadalmi mondanivalót.

Újabban intő óvások és óvakodások hangzanak az irodalom s a publicisztika keveredése miatt. Holott a magyar publicisztika a legjobb és leggazdagabb időkben mindig Keresztelő János volt. Gondoljunk csak a „felújulás” korának röpiratirodalmára, a múlt század reformkorszakának publicisztikájára, vagy Ady Endre ujságpapírokon sárguló cikkeire: a mondanivaló s az új látás jóelőre bennük forrott. Ady először az ujsághasábokon próbálta ki lírai indulatait s társadalomszemlélete a publicisztikában alakult ki. Ez volt az ő tavasza, mely magyar „sorsköltészetének” magvait elvetette.

Másrészt pedig veszély az, ha az ujsághasábokra irodalmi ízek kerülnek? Hiszen ez a sajtó egyik legnagyobb jelentősége, így neveli a tömegeket az irodalom felé. A napi eseményekben vergődő ideáknak így ad örökebb súlyt. Zilahy az őstermelő mai világválságában meg akarta írni „védőbeszédét” az ember s a világ közvetlen közelségének és együttélésének múlhatatlan jelentősége mellett s feáldozott érte egy

egész kis adriai regénytemát. („Fehér-hajó.”) Úgy indul, mint a halászsok mindennapjainak: a regénye s társadalmi párhuzam lesz belőle. Itélet az emberi életformákról, „felépítmények” összeomlását halljuk a távolból s a „halászság” valami bibliai-etikai tisztaságba öltözik. A tendenciának legmagasabbrendű megnyilatkozása: ez: az író szinte áldozatot hoz az igazságért s indulatok nélkül, csaknem a vallásos meggyőződés lírájával.

Zilahy mint epikus is tovább fejlődött ezekben az írásokban. Sokkal színesebb lett a látása, nem vitte magával az epikai csobogás kényelme, a kérdések és események egész rengetegével kellett dolgoznia s ő írói hanggal, írói állásfoglalással teljesítette az eléje terülő feladatokat. Gyűjtő korszak ez számára. Tág szemmel és haragra készen járta be a magyar élet egész területét, Európát s Amerikát. S írásai tanúskodnak, hogy nem veszítette el írói és emberi egyensúlyát. Jósolni igen nehéz, de a regényíró elmélyedését várom ezek után. Az ember, a mai ember társadalmi regényét várom. A horizont körvonalait már kibontotta s öröklött epikai bősége ösztönzi erre a feladatra.

Tamás Áron: JÉGTÖRŐ MÁTYÁS

A görög barát, kire bizonyos szellemek parancsnokságát bízták, egy csillagon leküldi az egyik tapasztalatlan és helytelenül viselkedő szellemet a földre, hogy tanúja és önfeláldozó bajtársa legyen Mátyás és Márta sorsának. A szegény szellem egy kis faluba jut s egy magányosan álló házikóba kerül. Mit is tehet a föld kemény törvényei között: vállalnia kell az élőlények sorsát s jobb híjján bele bújik egy kéznél fekvő bolhába. Lakodalom van aznap s a szellem, illetve bolha tanúja lesz Mátyás és Márta nászának: a „bárány a kos jegyébe fordul”. A bolha porhüvelyéből

azonban csakhamar sikerül kiszabadulnia s egy pókba költözik, méhecske lesz belőle, szarka, bagoly, gólya, sas, róka... S mint „lelkesebb” állatnak már csak egy gondja van: a fiatal pár szolgálása. Többszörösen feláldozza magát érettük s közben új és új alakba költözik. Az egész természet és a világszellem: folytonos önfeláldozás az emberért. Miközben a parányi sarj még anyja csontjai között várja a fájdalommal-szülés napját, már jó dajkája a világ, a dolgok már az ő sorsának útját munkálják. A szellem végül is az újszülöttbe, Mátyás és Márta fiába költözik, kiben már tartósabb otthonra talál.

Tamási új regényében tehát a mitológia leszáll a földre s az emberi élet legegyszerűbb, leghétköznapibb vidékén köt ki. Nem is fontos, hogy véletlenül székely faluba jut a „szentivánéji álom” e kis követe. Amit lát, egyetemes emberi kanyargás az: nászéjszakával kezdődik és keresztelődéssel végződik. A két esemény között pedig Józsi történet hullámszik Tamási humorának fényjeleivel. Ha csupán e történetet kapjuk, akkor kedves, meleg epizódként könyvelhetünk volna el az író fejlődésében. Tamási fejében azonban legizgatóbb problémája motoszkált: az ember s a világ viszonya. S a kérdésre mitológiával felelt.

Tamási a népmese legősibb értelmét emelte magára. De mi a mese legősibb értelme? Az, hogy világlélek van s a lényekben és dolgokban céltudatos szándékok élnek. A világ a mesében erősebb és igazabb, mint az ember, csak a hős méltó hozzá, a hős emelkedik közelébe, a hős érti meg s a világ is a hőst segíti. S a mese igazi „hőse” csodálatosképen nem az óriás, vagy a gyilkos vitéz, hanem az apró ember, az elhagyott királyfi, a legkisebb flú-gyermek, a kis kondás, a nyughatatlan kalandos, az obsitos katona. Az egyszerű ember rokonszenvel nőnek benne hőssé. Az „egyszerű nép” emelkedik benne a világ méltó testvérévé. Tamásinál fordított e folyamat: a világ siet

az ember lábaihoz, örök szentivánéji álom történik
érettünk és körülöttünk.

S éppen ebben nyilatkozik meg az író magyarsága,
helyesebben keleti arca. Szinte évezredes kultúrák le-
heletét érezzük: a világegyetem számára vallásos fo-
lyamat, akár Hafiznek s a kínai és Japán költőknek.
Keleti álmok és sokezeréves vallások értelmét találjuk
ittén lefordítva az emberiség legmaibb nyelvére. E
nagy elmélyülés minden sorában érezhető. A biztos,
végső erő önmérsékletével használja húrjait. A „Szűz-
márjás királyfi” nagy irodalmi forradalmára gondo-
lunk és klasszikus ízeket érzünk az új Tamási-regény-
ben.

PFEIFFER MIKLÓS Dr.:

A NEMZETI ÉS VALLÁSOS GONDOLAT KÖLCSÖNÖS VISZONYÁRÓL

(Pfeiffer Miklós dr. a Prohászka körökben tömörült magyar ifjúság ismert szellemi vezére először nyilatkozik meg lépünk hátsábjain, amikor a kassai Kazinczy Társaság egyik vitaestjén tartott előadását szívesen rendelkezésünkre bocsátotta.

Ezzel a közléssel megnyitjuk a vitát a ma annyira aktuális problémáról: „A nemzeti és vallásos gondolat kölcsönös viszonyáról.” Az előadást követő vitát is egész terjedelmében hozzuk.)

Előadó bevezetésében hangsúlyozza, hogy előadása tartalmában, formájában és célkítűzésében akadémikus. Az eszmék tisztázásának kíván szolgálni, nem pedig politikumnak. A politikum különben is kívül esik a Kazinczy-Társaságnak is, előadónak is a feladatkörén.

Leszögezi előadó továbbá, hogy mindazt, amit mond, legteljesebb harmóniában mondja azzal a tudattal, hogy a Csehszlovák Köztársaságnak lojális lakója, a csehszlovákiai magyar nemzeti kisebbség és kultúrközösség öntudatos tagja és — és amint előadása folyamán külön is hangsúlyozza — Katolikus Egyházának mindenben hű és engedelmes fia és papja.

Fejtegetésében Dr. Pfeiffer azon tényből indul ki, hogy az ember természetétől fogva társas lény. Természeti hajlámánál fogva bizonyos közösségre, csoportosulásra törekszik.

Minden emberi közösség arra hivatott, hogy együttműkö-

dés és okszerű munkafelosztás és egymás kölcsönös kiegészítése útján a közösség minden egyes tagjának életébe lényeges értéktöbbletet hozzon a robinsoni egyedüléléssel szemben.

Mint hogy a közösségben való élés az emberekre nézve természetszerű adottság; az egyének és köznek egymással szemben kölcsönös igényei, jogai és kölcsönös feladatai, kötelességei vannak. (Ezek részletes kifejtését egy későbbi dolgozatomban tervezem.)

Az emberi társulásnak, közösségnek válfajai és tényezői sokfélék.

Fontos, alapvető természet adta emberi közösség a család: az új emberi élet létrehozásának és felnevelésének legtermészetesebb, legközvetlenebb szerve. Fontos emberi közösségi intézmény az állam. Enélkül a közjót biztosítani lehetetlen. Elvitathatlan közösségi kapcsolat az emberek között a földrajzi egység, hegy- és vízrajzilag egységes terület: még akkor is, ha azt államhatárok politikailag tagolják. Fontos válfaja lehet az emberi közösségnek valamely gazdasági érdekvédelmi szervezet (szakszervezetek, stb.)

Közösségi tényező lehet a vallási, világnézeti együvértartozás; nekülönben közös tudományos, művészeti, stb. célkitűzés is.

Az eddig említett és más emberi csoportosulások és közösségek jogi vagy szociológiai osztályozása nem tartozik előadásunk keretébe.

Az emberi közösségnek fontos formája és tényezője a nemzeti együvértartozás is.

„Nemzet” alatt értem azon emberek összeségét (gyűjtőfogalmát), akiket közös kultúra, az összetartozás és sorsközösség tudata, közös nyelv, közös múlt, közös származás és faj, közös testi-lelki tulajdonságok, az együttlakás, sok esetben a közös államiság és esetleg még más kölcsönösen összekapcsoló tényező köt össze.

Hogy a „nemzet” ezen kellékei közül melyiken van a főszó, arra nézve a vélemények eltérnek.

A nemzet-fogalom fent elsorolt elemeinek és kellékeinek mindegyike azonban nem látszik minden esetben feltétlen szükségesnek ahhoz, hogy „nemzet”-ről beszélhessünk. Például az írek közt régi nyelvük már majdnem kihalt. Általában már csak angolul beszéltek. (Csupán legujabban kezdenek újból ősi nyelvükre visszatérni.) Azonban a már csak angolul beszélő, de magát határozottan írek érző és valló emberről senki el nem vitathatja, hogy az illető az ír nemzethez tartozik. Általában azonban mégis kénytelenek vagyunk elismerni, hogy a közös nyelv a nemzeti együvé tartozásnak rendesen egyik legeslegbiztosabb ismertető jele és kelléke.

Az **egy területen való lakás** megszűntével sem szűnik meg szükségképen a nemzeti együvé tartozás. Az illető nemzet tömör lakóterületétől messzeeső nemzeti területszigetek, enclave-ok nemzeti jellegüket hosszú évszázadokig megtartják. Gondoljunk csak a szlovenszki sok évszázados német telepésekre, vagy a bukoviniai és moldvai csángókra. Ugyanigy volt régente is. Mikor a domonkosrendi Julián 1235 körül a Volga és Ural mentén visszamaradt pogány magyarokat fellelte, velük magát nyelvilag jól meg tudta értetni. E volgamenti magyarok pedig 400 esztendősz különválasztás dacára sem felejtették el a közös magyar nemzeti kapcsolat hagyományát és tudatát a Kárpát- és Dunamedencébe vándorolt magyarokkal.

A tengerentúlra egyéni, vagy szűkcsaládi keretben történő kivándorlás is csak 2—3 generáció után, vagy még később, szokta a régi haza nemzetével való összetartozás tudatát megszüntetni. (Mostanában az olyan anyaország, melyből nagyobb a kivándorlás, fokozott mértékben törekszik arra, hogy a kivándorlottakkal a nemzeti kultúrkapcsolatot és ezáltal a nemzeti együvé tartozás tudatát intézményesen ápolja. Vezet ebben a Német Birodalom. Sokat tesz Olaszország. Komoly kezdet mutatkozik e téren magyar és legujabban csehszlovák részről.)

Aki a nemzeti kérdésben nem a radikális fajteória híve, az kell, hogy azt is elismerje, hogy a faji leszárl-

mazás közösségének híjján is lehet nemzeti együvé tartozásról szó ott, ahol a közös kultúra és az összetartozás és sorsközösség tudata erős; vagyis ott, ahol valódi asszimilálás esete forog fenn.

Hogy akkor, midőn a közös kultúrát mint az egynemzetbeliség egyik fontos jellegét hangsúlyozzuk, nem az illető kultúra az összes nemzetbelieknél egyforma fokát (péld. egyforma fokú iskolázottságot) értjük, hanem a kultúra minőségbeli azonosságát, az világos. Noha persze fontos nemzeti célkitűzés egy nemzet az összes gyermekeinek lehetőleg nagy kultúrfoka és jó iskolázottsága.

A háborúelőtti magyar szóhasználatban „nemzet” alatt az állam polgárainak többségét kitevő etnikumot szokták érteni, vagy esetleg, mint a legtöbb nyugati államban ma is, egy állam polgárainak összegét. (Nationalité civile, ellentétben a nationalité ethnique-el.) A nemzeti kisebbségeket pedig a háború előtt általában „nemzetiség”-nek nevezték.

Midőn az edigiekben a nemzet fogalmát annak különféle árnyalatában röviden vázoltam, távol áll tőlem, hogy ezt ki-merítő, teljes meghatározásnak és ismertetésnek tekinteném.

*

Az emberi közösség különféle megnyilvánulási módjai és tényezői fontossági és értékelési fokára nézve a vélemények különböznek.

Hogy azonban a nemzeti együvé tartozás az emberi együttélésnek, közösségének fontos tényezője, azt lehetetlen el nem ismerni. Még a legnemzetközibb, vagy legnemzetfeletti mozgalmaknál is számolnak a nemzeti és azzal rendszerint kapcsolatos nyelvi differenciáltsággal.

Azon elgondolást, mely a nemzeti jelleg sorsközösségi kultúrális, szociális, stb. nagy jelentőségéről és értékéről meg van győződve és ennek a saját életében és tevékenységében tudatosan nagy helyet biztosít: nemzeti gondolatnak nevezzük. A saját nemzetéhez való ragaszkodást pedig nemzetszeretetnek szoktuk nevezni. (Különb. nemzeti gondolat és nemzetszeretet annyira rokon fo-

galmak, hogy őket a mindennapi beszédben gyakran azonosítják. A „nemzeti gondolat” alkalmasint a tágabb fogalom. Ennek egy része és folyománya a nemzetszeretet.)

Ma mindinkább terjed az az elgondolás, mely az emberi közösségek legfontosabbjának a nemzeti együvértartozást tekinti. Az emberi közösség minden más tényezőjét (szociális, világnézeti, földrajzi, állami, családi, stb. együvértartozást) csak annyiban ismeri el jogosultnak, amennyiben a nemzeti gondolatnak kifejezetten és közvetlenül szolgál. Mithet ez az elgondolás oly messze, hogy az emberi közösség minden formáját és tényezőjét a nemzetin kívül megszüntetni, lerombolni, megsemmisíteni kívánja. Ezt kizárólagosan nemzeti, csaknemzeti gondolatnak, panna: cionalizmusnak nevezhetjük.

Térjünk át ezután a vallásra és a vallásos gondolat megnyilvánulására.

Vallás alatt általában egy világfeletti legfőbb Alkotóban és Irányítóban való hitet értem.

Minden vallásnak — bár a legkülönbélebb változatokban és ányalatokban — közös alkotó eleme: 1. egy Felsőbb Erő, Felsőbb Lény elfogadása; 2. az embernek ezen Felsőbb Lényvel való valamelyes kapcsolata; 3. bizonyos erkölcsi életszabályok kötelező tudata a Legfelsőbb Lényvel való kapcsolat alapján. (Itt jegyzem meg, hogy a vallások közötti különbséget részletezni, továbbá keresztény és katolikus vallásismertetést és apológiát nyújtani nem feladatom é rövid fejtegetésemben.)

A modern etnológia elismeri, hogy már a primitív népeknek is kivétel nélkül van valamiféle vallási elgondolásuk.

Utóbbi időben már csak egy primitív népről kockáztatták meg azt az állítást, hogy nála nincsenek vallási képzetek, hogy tehát a vallásos gondolat nem mintegy veleszületett hajlama minden népnek. Ezek a tűzföldi jagánok voltak.

Koppera, bécsi egyetemi tanár és társai azonban kimutatták, hogy ezeknek a jagánoknak is vannak vallási képzetek. Csupán, mint annyi más vad nép, féltve őrzik és titkolják azokat idegenek előtt.

Minthogy az ember természeténél fogva társas lény; magától értetődik, hogy vallásos életét sem kizárólag egyénileg elszigetelten éli ki lelki intimitásában, hanem vallási téren is csoprtosulásokat alkot.

Ezért az ember társas természetéből folyik, hogy vallási téren is szervezkedik. Oly szervezetekben tömörül, melyeket egyházi szervezeteknek szoktunk nevezni. Ezért az emberek általában valamely konkrétan meghatározott hitvalláshoz és egyházi kerethez tartoznak. Minden vallás- és istenhít tudatos elutasítását, mesterséges és nem az ember természetén rejlő törekvésnek tekintem. A vallás, mint az embernek egy Legfőbb Lénnyel való kapcsolata az ember gyakorlati életére is hivatott irányítóan hatni. Ezért természet-szerű, hogy a vallási szervezethez kapcsolatot keres az emberi élet és szervezkedés legkülönbébb ágával, amilyenek például a kulturális és népjóléti törekvések.

Úgy vélem, mint teológus bizonyos illetékességgel mondhatom, hogy a vallási gondolat és annak egyházi megszervezése harmóniában élhet az emberi közösség minden más módjával és tényezőjével: mindaddig, amig köztük elvi ellentét nem keletkezik.

Teljes magában véve a harmónia a vallásos és a nemzeti gondolat között is.

A saját nemzetéhez való hűséges ragaszkodás nem fakultatív járuléka, lényeges része a vallásos életnek. Sőt, ha vallásos vagyok, nemzethűségem a legmagasabb metafizikai kötelességre, Isten abszolút törvényeire van alapítva.

Továbbá a helyesen felfogott vallás a jellemképzésnek oly szilárd és sokoldalú munkáját végzi a vallás által áthathatott embereken, hogy ez a nemzethűségnek és a nemzeti derekasságnak is kiváló alapja.

Primitív népek regionális istenhítétől eltekintve a vallás nemzetfeletti azon értelemben, hogy különféle nemzetek fiait iparkodik egymáshoz lelkiileg valamely formában közelebb hozni, egységbe kapcsolni. Valamilyen alakban hirdeti az általános emberszeretetet. Ezért fontos tényezőjévé le-

het a különféle népek relatív békés egymásközi életének. (Azon esetleges megjegyzésre, hogy a vallás dacára is mennyi háború volt és van még ma is, mint historikus csak azt válaszolom, hogy mennyivel több háború lett volna a vallás szelidítő hatása nélkül. A tulajdonképeni vallásháborúk pedig a legerősebb feszültségig fokozódó vallási véleményeltéréseknek mindenesetre nagyon sajnálatos kiobbánásai.)

Ha vallom is és hirdetem a különféle nemzetek közötti testvériséget (ami fontos vallási tétel) az emberi gyarlóság folytán akkor is lesznek — ellentétben ezen elvvel — konfliktusok nemzetek és nemzetek között. Ha azonban más népek és nemzetek életjogát elvben sem ismerem el, akkor a háború nem sajnálatos kivétel lesz, hanem állandóvá intézményesül. Akkor olyan lesz a nemzetközi légkör, hogy az minden nemzetnek minden más nemzet elleni háborújára, ez pedig végeredményben az összes nemzetek végkimerülésére, tehát végpusztulására fog vezetni.

Ezért fontos a vallás nyújtotta nemzetfeletti elveket kellőképp szem előtt tartani.

Ma, midőn más fajok lenézése és más fajok iránti gyűlölet kezd mindinkább elharapódzani, a fajok közötti méltányos szellemnek is fontos tényezője hivatott, hogy legyen a vallás.

Ha a vallás — amint röptében láttuk — közvetlenül és közvetetten annyi hasznot nyújthat a nemzeti gondolatnak és nemzeti életnek, miért fordulhat mégis elő, hogy e kettőt a vallás és a nemzeti gondolatot egymással szembe is helyezik? — Erre óhajtának a következőkben röviden megfelelni.

Nemzeti és nyelvi harcok idején előfordulhat, hogy történnek kísérletek arra, hogy a vallást és annak intézményeit egyoldalúan az egyik nemzet érdekében és a másik nemzet rovására, hátrányára, visszaszorítására használják fel.

Ilyenkor fennálhat az a veszély, hogy valakinek vallásos és nemzeti öntudata közt ellentét merül fel. Azonban teljesen téves lenne ilyenkor a nemzet és a vallás (egyház)

között elvi ellentétet, valódi összeférhetetlenséget látni. A nemzeti és nyelvi igazságtalanság és méltánytalanság vallási szempontból is elítélendő cselekedet. Ha tehát valaki a vallást és az egyházi életet ilyenre akarná felhasználni, nem csak a nemzeti, hanem a vallási principium és az egyház rendeltetése ellen is vétene és visszaélést követne el. Tehát eljárása nemcsak nemzeti, hanem vallási és egyházi szempontból is elítélendő és az ellen nem csak nemzeti, hanem vallási szempontból is kötelesség kellő módon küzdeni. Ilyen esetekben nem elkedvetlenedve az egyházi élettől visszavonulni kell, hanem abban annál intenzívebben részt venni és ép ezáltal a netalán egyházi téren megkísérelt nemzeti méltánytalanság ellen egyházi téren is munkálkodni.

Egyvallásu, egy egyházi szervezethez tartozó nemzet alig van. A legtöbb nemzet különböző vallásra van tagozódva. Még hozzá e vallási tagozódást sokszor hosszú vallási küzdelmek kísérték. Ezeknek utórezgése pedig a lelkekben sokszor még nem múlt el.

Ezért a vallásos, egyházi differenciálódás alapján történő szervezkedéssel szemben nem ritkán hallani azt a vádat, hogy megbontja a nemzeti egységet, sőt egy és ugyanazon nemzet fiait vallások szerint tagolva, egymással szembehelyezi, köztük ellenséges légkört teremt. Ezért a nemzeti gondolat és nemzeti egység nem egy hangoztatója a vallási szervezeteket, az embereknek vallások szerinti csoportosítását, megszervezését a legszivesebb teljesen megszüntetné, vagy legalább is nagyon megnyírná és korlátozná.

Megint kérdem, van-e ilyen esetben valódi benső ok arra, hogy a nemzeti érdek szempontjából valaki a vallás, nevezetesen a vallásos alapon történő szervezkedés ellen forduljon?

Itt mindenek előtt egy latin közmondással felelek: *abusus non tollit usum*: abból, hogy valamivel vissza is lehet élni, hibázni is lehet, nem következik, hogy az illető dolog belsőleg, lényegében is rossz, helytelen, kiküszöbölendő.

Nincs az a nemes eszme, mellyel ne lehetne visszaélni és

mellyel az emberiség történelme folyamán vissza nem éltek volna, vagy mellyel hibákat nem követtek volna el. Magára a nemzeti gondolatra is áll e mondás. Hányszor burkolózik nemtelen önzés, kufárlelkű haszonlesés nemzeti jelszavak palástjába. Bizonyos nemzetközi ellentétek idején hányszor a leghazafiasabb tüzelések mögött fegyvergyárosok rdeg és cinikus számítása lappanghat! — Ebből nem az következik, hogy már most függesszük fel, kapcsoljuk ki a nemzeti gondolatot, hanem az, hogy minden erőnkől legyünk azon, hogy azt minden parazitától és salaktól megtisztítsuk.

Ugyanez áll a vallásos gondolatkörre és az egyházi életre is. Ahol a vallásos és egyházi alapon történő mozgalom, vagy szervezkedés a nemzeti feladatok nagy mezején ellenséges táborokat létesít, ott vallási és egyházi szempontból is súlyos stratégiai, vagy taktikai hibák történnek. Ott két vallási szempontból is nagyfontosságú elvet tévesztenek szem elől: egyrészt azt a vallás által is hirdetett elvet, hogy vannak a nemzeti élet nagy terén óriási számban feladatok, melyeket az illető nemzet fiainak valláskülömbőségre való tekintet nélkül karöltve kell elvégezniök. A nemzet védelme, a nemzet gazdasági, kulturális, népjóléti és népegészségi ügyei olyanok, hogy azok nagyon sok esetben szükségszerűen valláskülömbőség nélkül közös feladatok. Ezt a vallásos gondolat is elismeri. Ennek gyengítését a vallásos gondolat sem helyesli. Másrészt a vallásos munka, mely hirdeti az általános emberszeretetet, kell, hogy gyakorlati megnyilvánulásában megtalálja azt a módszert és hangot, mely a saját valláshoz való szilárd ragaszkodást harmóniában ápolja a másvallásu emberek iránti jóindulattal. ha a vallás munkásainak ez nem sikerül, nincsenek feladatok magaslatán.

Tehát következtetésünk az, hogy nem a vallásos, egyházi alapon történő szervezkedést kell megszüntetni, hanem azt a valláskülömbőségre való tekintet nélkül közös nemzeti feladatok elvégzésével magasabb harmóniába kell hozni.

Erre az én formulám, mely sok félreértés és konfliktus elejét vehetné, a következő: egyetemes nemzeti szervezkedés

is kell, vallásos, egyházi alapon történő szervezkedés is kell. E kettő nem egymást pótolni, hanem kiegészíteni hivatott. Jóakarattal és tapintattal a tisztán nemzeti és a vallási szervezetek ugyanazon községben, sőt részben ugyanazon tagokkal párhuzamosan is szép és áldásos működést fejthetnek ki.

Ha pedig valaki a nemzeti egységre való hivatkozással a vallási szervezkedés ellen foglalna állást, az akarva, nem akarva a nemzeti békét és egységet zavarná meg, mert szembehelyezkednék a vallásos szervezkedésre súlyt helyező nemzettestvéreivel és őket lelkiükben nyugtalanítaná, elkeserítené. Meg akarná vonni nemzete vallásos, hívő fiaitól azon sok lelki, nemzetépítő értéket, melyet azok a vallásos szervezkedésből merítenek.

A vallásos meggyőződésében konzekvens ember különben is nem engedmény gyanát kéri azt, hogy vallási téren is szervezkedhessen, hanem ehhez mint elvitázhatatlan jogához feltétlen ragaszkodik.

Akadhat végül, aki a vallásos gondolat ellen azt a vádat hozhatná fel, hogy az a nemzeti gondolatot háttérbe szorítja, annak fontosságát lefokozza.

Erre észrevételem a következő:

Hogy a nemzeti életre a vallási és egyházi életből sem közvetlenül, sem közvetve semmiféle kárnak nem szabad háramlania: ez magától értetődő. Még pedig magától értetődő, valamint nemzeti, úgy vallási szempontból is, amint azt fentebb érintettem, midőn arról szóltam, hogy a nemzethűség a vallásos gondolatnak is lényeges része.

Ha azonban Istenben hiszek, ha Isten létét elfogadom, akkor Isten csakis az első lehet, nem pedig a második. Akkor Isten fölé semmiféle más, bármekkora értéket sem helyezhetek. Tehát a nemzetet sem. Akkor Istennek van alárendelve minden más érték: család, kultúra, népjólét, szociális haladás, nemzeti élet, nemzetközi rend. Ez azonban mindezen és minden más értékre nem érték-, vagy erőcsökkenést jelent, hanem erőgyarapodást: Istennel, az Abszolútummal való kapcsolatot. A valláserkölcs gondolatától

függetlenített nemzeti gondolat pedig mintegy a levegőben lóg. Legbiztosabb alapját nélkülözi. A valláserkölcsei gondolat pedig határozott egyházi keret nélkül a tapasztalat szerint hosszabb-rövidebb idő után elenyészik.

Befejezés gyanánt eszme-futtatásomat a következőben foglalom össze: a nemzeti gondolat a vallási és egyházi gondolattal a legteljesebb harmóniában ápolható és ápolandó. A nemzetet Isten fölé helyező pan-nacionalizmus azonban nem egyéb, mint istentagadás. Egyben azonban a más nemzetek és más fajok ellen érvényesülő szűkkeblű agresszivitása következtében az illető nemzetre magára is (esetleges átmeneti erőszak-sikerek után) végveszélyes.

Az általános és lelkes helyesléssel fogadott előadás után a vitához elsőnek Greguss Gyula, a helybeli magyar-német evangélikus egyház lelkésze szolt hozzá: a nemzet, nemzeti lét és hasonló kifejezések fogalmai sokszor tisztázatlanok. Tisztázásuk nagyon fontos. Ily fogalmi tisztázást nyújtott Pfeiffer kanonok előadása is, melyet mindenben aláír. Udvozli előadót mint az ifjuság szellemi gondozóját, aki a lelkekben vallási pozitívumokat alakít ki.

Utána Forgon Pál, a kassai református egyház segédlelkésze emelkedett szóra. Helyesli, hogy előadó azon tényből indult ki elismerésreméltó fejtegetésében, hogy az ember társas lény.

Az ember egyúttal autonóm erkölcsi személyiség. Ha több ember egyesül, mindegyikük megtartja saját külön-autonóm erkölcsi személyiségét. Ugyanakkor azonban a megszervezett közösség közös erkölcsi személyiséget is kap. Így erkölcsi személyiség a nemzet is. Csak az a nemzet tud megfelelni hivatásának, mely felelős tudatában van erkölcsi személyiségének.

Hozzászóló vallás-filozófiai okfejtésében oda konkludál, hogy Isten a legfőbb. Nemzeti ügyben azonban világos, hogy a nemzeti és ne a vallási hovatartozáson legyen a döntő hangsúly.

Dr. Ungár Jób meleg elismeréssel fogadja az elő-

adást. Kiváltképen örül annak, hogy — amint annak idején egy Kazinczy-társasági előadásában ő maga is tette — előadó is oly nagy szerepet tulajdonít a nemzet fogalom meghatározásánál a sorsközösségből származó együttérzésének. Felélénkítette ezen előadás hozzászóló vallásos öntudatát is.

Előadó elgondolásának lényegét abban látja, hogy az általános emberszeretet legyen kapcsolat a különféle vallásokhoz tartozók között: az általános kultúrszeretet pedig a nemzetek között. Kivánatos, hogy ennek minél nagyobb visszhangja legyen.

Dr. Elkán Miksából az előadás azon gondolatot váltotta ki, hogy az élet és világ végső bölcsessége a szentírásban van: az ó- és az újszövetségi szentírásban. Nagyonfontosságú Jézusnak mondása: „add meg a császárnak ami a császáré és Istennek, ami Istené”. Ebben minden egyházi intézménynek kettős jellege van megadva: hirdeti a vallás örök értékét és ugyanakkor számol azon ténnyel, hogy e földön, a földi élet sokféle körülménye közt élünk. A vallás nem lehet fantasztikus kitalálás: oly mélyen emberi. Ez a vallás igazságának egyik legjobb bizonyítéka.

Kelembéri Sándor szerkesztő kiemeli az előadásban kifejtettek időszerűségét kisebbségi magyar helyzetünkben. A konkrét életből hoz fel példákat arra, mekkora hiba, ha a vallásos alapon történő, magában véve teljesen jogosult szervezkedés emberi gyarlóság és rövidlátás folytán helyel-közzel ellenségeskedésre, gyűlölködésre ad alkalmat különféle vallású magyarok között.

A nemzeti és vallási kérdéskomplexumot úgy kell megoldani, hogy egyik se szorítsa ki a másikat, hogy a vallási és nemzeti érdek sohase kerüljön egymással szembe, hanem egymást kiegészítse.

Nagystílusú szemmel és nagy jóakarattal kell e kérdések megoldásához látni.

Mussonné Gaiotto Orsolya az anya és iskola fontosságára mutat rá az emberiség jobb, békés és szeretőbb nevelésénél.

Gömöry János, a Kazinczy Társaság főtársa, ki a gyengélkedése miatt távollétét kimentő Kazinczy társasági alelnök Gönczy Gábor, a kassai református egyház lelkésze helyett elnökölt a vitán, leszögezi, hogy a Dr. Pfeiffer előadásában tárgyalt kérdésnél ma aligha van fontosabb.

A XIX. század elismerésreméltóan nagy század volt. De eszméi nem bizonyultak feltétlen világmegváltóknak. Nem oldották meg a problémát. Előadó gondolatai hivatottak a nemzet és vallás kölcsönös problémáit megoldani. Ez feladatunk.

A kisebbségi életünkben észlelhető belső harcok a multnak fel-feltörő hibái. Örömmel látja azonban hozzászóló, hogy a gyűlölködés leépítésének szándéka ép a vallásos gondolat nem egy vezetőjétől indul ki.

A nemzeti, vagy vallási gondolat prioritásának gondolata Gömörynél nem probléma: e kettő nála legteljesebb és elválaszthatatlan harmóniában van.

A résztvevők egyhangú helyeslése mellett óhajtja, hogy Pfeiffer előadása sajtó útján a széles nyilvánosság elé kerüljön.

Vincze Ferenc kassai áll. magyar elemi iskolai tanító gondolatait úgy foglalja egy mondatba, hogy földi ügyei rendezésében a nemzeti gondolat vezet. Ha Istennel van dolga, vallása.

Greguss Gyula Isten és a vallás primátusát, alapvető jelentőségét szögezi le.

Előadó zárószavában köszönetet mond a hozzászólóknak és jelenlevőknek. Egyes hozzászólásokra rövidesen reflektál. Általános helyeslés közt úgy összegezi az eszmecserét, hogy, ha istenhívő vagyok, világos, hogy az elsőbbséget csakis Istennek adhatom. Ez pedig ha belőle a helyes következtetéseket levonjuk, minden egyéb értékre (család, kultúra, nemzet, stb.) mint jótékony erőforrás hasson. Nemzeti feladatoknál magától értetődő, hogy a nemzeti együvértartozás gondolata az alap.

SZOMBATHY VIKTOR:

SZLOVENSZKÓI MAGYAR SZÍNÉSZET

1936 ELEJÉN

A színház épülete, amelyben a nyugatszlovenszkói színház vidéki „szezon”-jait hónapról-hónapra tölti: rendszerint egy műkedvelői színház belsősége, annak minden erényével és sarkalatos hibáival. Valamelyik egyesület, vagy kaszinó, mozi, nagyvendéglő a Thespis-kordé pihenőhelye, a nézőtér kicsiny ugyan, de, ha kell, azonnal átalakítható bálteremmé, esetleg bankettezhetünk is benne, egyszóval valódi „Saal für alles”, hátsó falánál karzat fut végig: innen dördülnek ki a hatalmas tapsok s itt dobog türelmetlenül a művészi gyönyörben úszó karzati publikum. Néhány száz ember elfér benne s ha a terem tele van: zsufoltnak nevezzük a házat s nagy sikerről beszélünk.

A székek recsegnek-ropognak, a terem megvilágításával nem bőkezűsködnek s gyengébben látogatott napokon határozottan hideg van, amikor a közönség a „kéretik a kabátot a ruhatárban elhelyezni” feliratú tábla ellenére is nagykabátban fagyoskodik. A színpad kicsiny, jól felszerelni nagyon nehéz. Különösen Komáromban súlyos a színpad kicsire méretezett volta: a színházi kellékes szerint Komáromban rendes díszleteket elhelyezni nehéz s éppen azért erős képzelőtehetség kell hozzá, hogy a színpadot tündéri fényben úszónak, gazdagnak és jól felszereltnek lássuk. Vannak napok, amikor a Globe-színház feliratos táblái jutnak eszünkbe s mögötte egy bizonyos Shakespeare nevű színigazgató úr kaján mosolyát látjuk.

A hivatásos színháznak nehéz feladata van: valahány színpad van Nyugatszlovenszkon, annyiféle a mérete. Valóban nehéz a komáromi, érsekújvári, párkányi, léval, dunaszerdahelyi és losonci színpadokat

egységes díszletekkel ellátni akkor, amikor a legfőbb feladat még hátra van: ugyanezekkel a díszletekkel a pozsonyi nagy színpadon még hat hétig dolgozni. A komáromi színpad a legkisebb. A színpad gazdája, a Legényegyesület, ugyan nagyszerű műkedvelői előadásokat tud rajta rendezni, de ez persze csak úgy lehetséges, ha az egyesület fiatal tagjai hetekig tartó munkával igyekeznek feldíszíteni színpadjukat arra a bizonyos egy színpadi alkalomra. A hivatásos színgazgatás azonban rögtön komoly probléma előtt áll, valahányszor egyik este Fodor László, a másikon Shakespeare van műsoron.

Komáromban a „kisebbségi színház” egy hónapig tart előadást. Különös, hogy a kultúrájáról nevezetes Komárom éppen színházépületével s moziépületével nem dicsekedhet túlságosan.

*

A zenekart a közönségtől csak egy gondolat s néhány okvetlenül szükséges centiméter választja el: az első sorok közönsége kénytelen a kürtöt, vagy a nagydobot közvetlen közélről élvezni, a színpad minden porát, díszletelnek kopott voltát, vagy friss festését, a szereplő művészek szemhéjainak kék színét nem a megszépítő messzeség távolából veszi szemügyre. A kisebbségi viszonyok nagy, szabályos színtársulatot kényszerítenek minden városban azokra a szűk dobogókra, amelyek különben a műkedvelők számára a legszébb érvényesülési lehetőségeket rejtegetik. A színművész aztán nem tehet róla, ha frakkjával odaszorul két díszlet közé, vagy ott kell szorongania a kulisszák mögött, esetleg, ami még rosszabb: az emelvény alatt négy kézláb kell mászkálnia a jobboldalról a baloldalra.

A közönség mindamellett hálás. Szombaton-vasárnap különös előszeretettel látogatja a színházat s a színház üzleti politikája ilyen napokra természetesen

a legkiáltóbb operettek, a legnagyobb kasszasikert jelentő vidám darabokat tűzi műsorra, míg a „komolyabb szellemi rész” hétfőre, keddre, vagy egyéb rossz napra marad.

A nyugatszlovenszkói színház idényét szeptember táján Érsekújvárott kezdi: a mindig ujonnan összeállított társulat itt kezdi betanulni a darabokat. A játékok Komáromban folytatódnak karácsony után, majd Lonscon köt ki a társulat, — elcsipve a komáromi játékidényből egy hónapot, — hogy onnan aztán Lévára, Dunaszerdahelyre, Párkányba, esetleg Galántára menjen rövidebb időre, míg végül eldől, hogy játszhat-e Pozsonyban hat hétig, avagy ott csak három napja marad? A szlovenszkói magyar színészet ennél fogva némiképpen a hazardjátékhoz hasonlít. Mindkét fél veszíthet, vagy nyerhet: a közönség s az igazgató is.

Így, ebben a mai formájában nem nevezhetjük kulturális életünk kiteljesedésének: jobb, mint a műkedvelő-színpad, de nem éri el minden tekintetben a komolyan mérhető kőszínházak színvonalát. A hiányoknak azonban, meg kell mondanunk, nem mindig a színházvezetés az oka, hanem a külső körülmények is. A közönség s a különleges szlovenszkói viszonyok.

Mi az oka ennek? — kérdezzük kissé idegesen, késszen arra, hogy javítsunk és segítsünk, ahol lehet.

Szlovenszkó magyarságának nehéz pénzügyi viszonyai nem bírják el, hogy drága színtársulatok járják a városokat, hogy díszes külsőségek között a színművészet legkitűnőbb eredményeit tárják a nem is túl magas fizetésű tömeg elé. A gazdasági helyzet filléresjellegű előadásokra kényszeríti a színházak vezetőségét, ha azt nem akarja, hogy fizetésektelen legyen még az üzletiév lezárása előtt. A filléres jellegű előadások rendszere viszont nem engedi meg, hogy a színtársulat tagjai csupa elsőrangú erők legyenek s így örökké a megalkuvások határán mozog a játékok színvonala. A közönség olcsó pénzért kitűnően akar szórakozni s

ebben a szándékban aztán a vesztes a nemesveretű színpadi játék lehet csupán.

*

Mi azt szeretnők, ha a „kisebbségi színjátszás“ élő valóság, eleven hatóerő lenne. A mi színházaink azonban egyelőre „színházak kisebbségi területen“. S ez nagy különbség. A kisebbségi színjátszásnak két feltétele van: kisebbségi szerző és kisebbségi színész. Nálunk mindakettő nagyon hiányzik még. Hol vannak a kisebbségi írók által megírt darabok? S ha előadják őket, vajjon meg van-e az a hitelük, ami egy „pesti szerzőnek“ mindenképen kijár, még akkor is, ha a pesti szerző nem áll hivatása magaslatán? A Pozsonytól Husztig elhúzódó területen nem mindig garancia színészetünk mai állása arra, hogy kisebbségi szerzőket százszázalékos sikerrel és megfelelő reklámmal mutasson be. A színtársulat csak Molnár Ferencekkel, Fodor Lászlókkal s más ismert szerzőkkel mer előjönni, mert a közönség „ezt olvasta már a Színházi Életben is, tehát megnézi, van bizalma hozzá“. A kisebbségi Katona Józsefeket és Bernhard Shawokat csak nagy, elismert közsínház avatna népszerű szerzőkké, a közönség egyébként bizalmatlan, nehezen melegszik fel, akár „helyi szerző“ a darab írója, akár „szlovenszkói író“. (Valljuk be, a szlovenszkói író úgy-ahogy megerősödött közönség-hitelét is az segítette elő, hogy „márkás cégek“ irányították rájuk a figyelmet.)

S aztán „kisebbségi színész“? Nem fából vaskarika-e csupán? A kisebbségi színészet ma állampolgársági kérdés. Akinek állampolgársága van, az joggal kisebbségi színésznek nevezi magát, még abban az esetben is, ha tehetsége legfeljebb statisztaszerepekre készíti. Helyes intézkedés egyébként, hogy a szlovenszkói illetőségű színészek előnyt élvezzenek a szerződtetéseknél a nem szlovenszkói illetőségűek előtt, de ennek akkor volna meg a tulajdonképpeni értelme, ha a két ország színigárdájának értéke egy-

forma volna. A nem itteni illetőségű színészek, — néhány friss-sütetű primadonna kivételével, — rendszerint színiiskolát végeztek, vagy nagyobb kőszínházban szerepeltek már. A szlovenszkói színészek közül azonban igen sokan a statisztéria nehéz lépcsőfokait járják még, amíg egy-egy szerephez „kiteljesedhetik” művészetük, sajnos nem mindig köztetszést aratva. Színiiskolánk nincs. Sőt: a szlovenszkói színházakat használják fel fiatal szorgalmasabb színészek arra, hogy onnan mintegy ugródeszkáról pattanjanak át majd komoly színház dobogójára. A nyugatszlovenszkói színházban mindig akad egy-két nagy reményekre jogosító tanuló-színész, akikben csak az optimizmus látja meg a jövő Csontos Gyulákat, vagy Bajor Giziket. Csoda-e hát, ha a színelőadások nem mindegyike egyenletes? Amikor rutinos, jól játszó színészek együtt játszanak műkedvelő színpadról művésszé előléptetett fiatal taggal; aki szeptemberben még a színpadi mozgást is külön leckékkel tanulja meg?

Nekünk szükségünk van színiiskolára, hacsak rövid kurzus formájában is, — de amíg ez meg nem teremthető, addig a Budapestről szerződthető „színészkontingenst” kellene emelni. Különben a színházaink veszedelmesen holmi kísérleti színpadokhoz fognak hasonlítani, — ahol azonban nem a szerző, hanem a színész és a közönség kísérletezik. Nem használhatjuk színpadunkat arra, hogy fiatal színészreménységek ugródeszkának használják fel s jól-rosszul bevégezve tanulmányukat, az első adott alkalommal más szerződést keressenek maguknak. Más elbírálás alá esik az, hogy a művész már kiforrott, érett egyéniség s a kiforrottság jogán keres szélesebb teret magának.

Egyelőre göröket nevelünk.

*

A szlovenszkói színész munkája nem irigylésreméltó. Szeptemberben kezdi tanulni a darabot s karácsonyig

meg sem áll a tanulással, ezeket viszi aztán szerte Szlovenszkóra, hozzátanulva egy-két időközben érkezett frissebb művet. Állandó együttes így ki nem fejlődhetik, mert legalább egy hónapba telik, amíg a színészek megismerik egymás természetét. A színháznak stagione-jellege van, Damoklesként fejük fölött lebeg a júniusi elbocsátás veszélye. Nincs idő kifejleszteni egy állandó együttest, a hajsza erős, a közönség követeli a friss látnivalókat, a színésznek fokozott munkára s idegfeeszítésre van szüksége, hogy helyt tudjon állni. Kis színházaink mindent játszanak: operettet, színművet, Shakespearet. Előbbit sokszor, utóbbit egyszer, a művészi hitel kedvéért. A ma esti bonviván holnap a szomorújáték egyik figurája lesz s nem szabad csudálni, ha a tegnapi est komikusát a holnapi drámában erősen megneveti a közönség, mert hozzá van szokva ahhoz, hogy az illető csak buffószerepeket kap. Noha a nagy társulatot a színház jövedelme nem bírja el, véleményünk szerint mégis okvetlenül szükséges volna a társulatokat legalább négyöt taggal szaporítani. Mert a most követett módszer ügyes allround színészeket kitermel ugyan, de egyéniségeket bajosan.

*

Túlsok az operett, a vidám bohóság. Az olcsóbbértékű darabok előadásával a színház a közönségnek kedvez: nagy a meglepetés aztán, amikor egy komolyabb színmű is kasszasikert hoz. Ez azt mutatja, hogy a közönség ízlése nem romlott el egészen, vannak igényei. A színház kötelessége, hogy igényessé nevelje a közönséget. Sajnos erről a nevelésről kevés szó esik, hiszen a kasszabevételek a közönségnevelésnél sokkal fontosabbak. S ezen nem is szabad csodálkoznunk: a színház ma üzleti vállalkozás s e felfogás alól a szlovenszkói színházak nem mentesülhetnek, lévén, hogy egyik színház sem altruista vállalkozás.

A közönség azonban beleszól. Beleszól s azt követeli, hogy az igényesebb színházjáró is megkapja a maga művészi értékű színházi estéit.

*

A kisebbségi színháznak különleges feladatai vannak. Meg kell ismertetnie a közönséget az értékesebb színdarabokkal, még akkor is, ha az nem hoz kellő jövedelmet. Jó színészekkel jó színdarabokat adni elő! Emelni a közízlést, hozzásegíteni a tömegeket ahhoz, hogy vidéken is tanulja megbecsülni és értékelni a „rangos színpadot”. Műkedvelőink ugyanis ellepik színpadjainkat a napi színműirodalom olcsóbb termékeivel, vagy a népszínművek őseivel, — szükséges tehát, hogy legyen néhány dobogó Szlovenszón, ahonnan az izes magyar nyelv szól, remek szerzőkön keresztül. A szlovenszói színházaknak nem lehet célja, hogy kérészéletű kis körűti újdonságokat mutasson be örökké, hanem műsoron kell tartania legalább tíz olyan színdarabot, amely örök érték, amely időtálló s amelynek megtekintéséhez úgy járulna a közönség, mintha zarándokútra menne. Zarándokútra tiszta, csodatévő gyógyforrásokhoz.

*

Szlovenszói illetőségű színészfjakat kellene képezetnünk művészekké.

Szlovenszói szerzőket biztatni darabíráásra: ha már kísérleti színpadnak tekintettük a szlovenszói színpadot, akkor legyen ez a színpad valóban kísérleti színpada a szlovenszói szerzőnek is: itt lássa szemtől-szembe darabját, itt javítsa s innen vigye diadalra. Ehhez azonban a színészek szíves, lelkiismeretes játéka kell, mert hiszen nem titok, hogy „szlovenszói szerző” darabjával nem a leglelkiismeretesebben bánnak el színészeink. Amit viszont mi készek volnánk szerződésszegésnek tekinteni.

*

Komáromban eredményes színiszezónja volt a nyugatszlovenszkói társulatnak. A „klasszikus ígéretek” közül kettőnek beváltását megérte a közönség: a Velencei Kalmárt s a Cigánybárót láttuk. Csak egyes szerepek tűntek ki, de azok jól! Az ügyekezeten azonban: Komáromban Shakespeare-t adni, elismerésreméltó.

Túlnyomóan zenés játékok uralkodtak. Olyat is láttunk, amely talán a nyári színházakban is megbuknék. Miért nem lehetett ehelyett valóban színvonalas darabot előadni, nem értjük!

Nagy siker volt Fodor László „Érettségi” című darabja. Lelkiismeretesen játszották, minden szereplő a helyén volt.

A színtársulatnak van néhány nagyszerű énekeese, néhány kitűnő karakterjátékosa: az élszereplők ellen általában nem esett kifogás, csupán az, hogy kevesen voltak s olykor a statisztériát is bevonták a komoly játékba, ami felborította az egységet. A kiállításra, rendre, díszletekre, ruhákra, rendezésre, táncokra ügyeltek. Olykor bámulatot keltő ügyességgel kellett szerepelniök a szűk színpadon. Néhány bevált színészt a közönség melegen szívébe fogadott.

Fest Vidor, a karmester, kitűnő zenész. Nem ő tehet róla, ha a zenekar összeállításában a kegyeleti szempontok uralkodtak s emiatt nem minden zeneszám sikerült a kellő tömörséggel. Úgy rémlett: a zenészek olykor szólószámot játszanak.

*

Eredeti bemutató egy volt: Borka Géza ötletes, mutatságos vígjáték szövegére a tehetséges zeneszerző-karnagy írt muzsikát s ezt mutatták be két estén keresztül, nagy sikerrel. „Hajrá szenzáció” volt a címe. Egy találmány állott a színdarab középpontjában, ez volt kiindulópontja az üldözési jeleneteknek, a szerelmi párviadalnak s a végső erkölcsi tanúlságnak is. A

darab mulatságos, ötletes, fordulatos vígjáték volt, nagyon behízelgő zenével. A színészek azonban nem játszották kellő lelkiismerettel, a darab kiállítására sem áldozott a színház semmit s így az elgondolás és a kivitel között meglehetősen szakadék tátongott, amit egy kis jóakarattal el lehetett volna tüntetni. A szerző emiatt egy igen jellemző nyilatkozatot is tett közzé.

Igazi formáját a színtársulat ugyis csak a nagy, pozsonyi színpadon tudja majd bemutatni. Mire odaérik, az együttes kiforrott lesz, a szereptudás tökéletes, a játéktípus szép. Egyre kell ügyelniök: néhány színész, — az, aki vidékről került közvetlenül a színház közelébe, — elfelejti a magyar nyelv muzsikáját. Sok a tájszólás a színpadi beszédben, holott ezt írtni kellene, mert nincsen szebb feladata a kisebbségi színjátszásnak, mint az, hogy a zengő, szép, egészséges magyar nyelven hirdesse mindenütt az Igéket s a helyes nyelvhasználatra tanítsa.

A komáromi színiszezóonnal általában meg volt a közönség elégedve. A kritikus azonban talált néhány erősebb kifogásolnivalót, amit kellő jóakarattal kijavíthat a színtársulat.

KRITIKA

ERDŐHAZI HUGÓ:

Földes Sándor: NÉMÁK INDULÓJA
Versek. (Pozsony.)

Földes Sándor a szocialista költészetet reprezentálja Szlovenszón. Az Emberország és Tömeg nyers és elementáris erejű kiáltásai után eltelt tíz év. A szocialista kultúra ezalatt lekerült a barrikádokról és a humanizmus eszmei ihletettségében az emberi költészet magasabbrendű síkjára lendült. A költővé érés és emberi meghiggadás, impozáns példája Földes Sándor költői fejlődése, aki már a Némák indulójában nem pogány mithoszokat (Nap-isten, Vér stb) dob rakétaszerűen a világra, hogy azt felgyújtsa, hanem az ember életének azt a költészetét adja, mely utat jelöl ki vezényszavak helyett a költői hit, a világnézeti idealizmus szuggesztív ereje által. Földes Sándor költészetében megállott az idő, várakozás a némák indulója, valaminek történni kell a világban, valamiben hinni kell az emberiségnek: ez az élet igazságossága, a munkásmilliók, a föld és gyárak embereinek ereje, a csók halhatatlansága. Ez a költészet felráz és gondolkoztat, nem absztrakt, nem cicomás, fejlődési lehetőségei kiszámíthatatlanok. Nyelvezete már nyugodt és kultúrált. Jelzői nem finomkodnak, hanem igazolnak és erősítenek. Ez a hangszer a trombita, amit hegyek tetejéről fújnak jelnek, figyelmeztetőnek. Kisebbségi költő Földes Sándor. Eszmei értelemben nem, lélektanilag értelemben sok köze van a kisebbségi élet realitásaihoz, szociális bánatához és a szociális géniuszának teremtő optimizmusához. Földes Sándor a nagy költő minden velleitásával lépked a szlovenszói líra első sorában.

SZÍNHÁZ, FILM, RÁDIÓ.

Budapesti színházi
bemutatók.

STUDIÓ.

A Nemzeti Színház stúdiója bemutatkozásul Gerhardt Hauptmann és Pippa táncol című kísérleti színjátékát adta elő. Ez a kísérleti-játék harminc évvel ezelőtt íródott. Az elővétel természetesen. Tulságosan „mult” ugyanúgy, mint az előadás legtöbb szereplőjének játék-készsége. És mégis szívesen láttuk a kísérletet, mert bizonyította, hogy fiatal színésznemzedékünk (bár itt is csak a legkisebb számban jutott szóhoz) már felkészült az új játékforma kialakítására. Talán még szembeötlőbb ténye ennek a kísérleti előadásnak, hogy már az „öregekben” is megvan erre minden készség és hajlandóság, — csak alkalom hiányzik.

Ezen a kísérleti előadáson összesen csak két „valódi” fiatal jutott komoly szerephez. Várkonyi Zoltán, nagyon is megérdemelten és Szörényi Éva nagyon is érdemtelenül. Igaz, hogy az öregek ügyét is csak két színész mentette meg; az utóbbi években feledésbe merített Sugár Károly és Juhász József. A játékban odriutánzó Lehotay jelentette itt a közéletet, míg Kovács Károly a másik végletet. Ez a Vígszínházban a mai Iskola

szerint kiiskolázott színész képtelen volt beletalálni ebbe az ujat-akaró kísérletbe. A többi szereplő helyett is szinte kivétel nélkül fiatalokat kellett volna szerepeltetni, ezek legalább nem hatottak volna unatkozó epizodistáknak. Ez a szereplő társaság általában nem tesz együttes benyomást, pedig a hangsúly érezhetően nem a darabon, hanem a játékon van. Sugár, Várkonyi és Juhász képviselték csak a játék álláspontját, de ők olyan maradéktalanul, hogy a Studio jövőjében jogosan reménykedhetünk.

Sugár Károly az alkotó művész érzékével tette magáévá az új formát. Mozgása mindig hibátlanul ivelt és mindig kifejező volt akár széles, akár zárt-formájában. A színházi távlatra kitűnően beállított hangja, úgy teljes erejében, mint szűkölő-vinyogásában mindig térbetöltő volt. Nem az öreg Huhnt — egy személyt alakított — hanem egy egész emberi világot mutatott meg, a venségében is erővel és vágyakkal megvert ember tökéletes élőképet vetítette vissza.

Várkonyi Zoltán egy gazdag-játékosságú fiatal színész. Mozgása — egy-két élesen kirívó töréstől eltekintve — megközelítette a mai mozgáslehetőség határát. Ebben a fiatal színészen rengeteg új forma van felhal-

mozva. Nem az ő hibája, hogy ma még nem jól él velük. A mindent, a tökéleteset kívánó, követelő fiatalságot így is kitűnően tudta érzékelteni. A keresésnél, (a darab elején) a kiábrándulásnál, a zuhanásnál (a darab végén) sokszor még kevesebbet, vagy többet jelentett egy-egy mozdulata és még hangja sem eléggé kultúrált, de így is sokszor hiánytalanul kifejező tudott lenni.

Juhász József egyetlen jelenésben van benne, mégis megérdemelten kap helyet ebben a rangsorban. A játékszenvedélyen már túljutott hamis játékos - szerencsevadászt, típusának minden jellegzetességével hozta színpadra. A „melegebb vidéken” élő emberből nem adott sem többet, sem kevesebbet ehhez a figurához, mint amennyi pontosan kellett. Hangban is életre keltette ennek a „gangszer”-fajtnak minden jellegzetességét.

Annyit nyújtott ez a három színész, hogy a darabbal nem is szállunk vitába, amelyről különben is elismerjük, hogy a maga idejében kiváló mű volt. Meséje: hiába kívánjuk, vagy üldözzük a tökéletes szépséget, tisztaságot, jóságot, nem lehet miénk sohasem. (Kár, hogy a háttérből nagyon előre hozták az örök kispolgári megalkuvás és közélet-elméletet.) Nem vitázunk Németh Antal bevezető beszédével sem, melyet helyenként többféleképpen is értelmezhet-

tünk, — mert hisszük, hogy a Studioó hivatást teljesít. Horváth János két keresztmetszet díszlete stílusosan és jól egészítik ki az előadást.

AGIS TRAGÉDIÁJA.

Márkus László Plutarchos históriáját dramatizálta színpadra. És a huszonekét századdal ezelőtt élt Ágis drámáját mai tartalommal töltötte meg. A darab kívül görög tragédia, belül a mi életünk drámája. De míg a görög tragédiák játékrészükben stilizálókészségűek voltak, addig Márkus László, az európai színházi kultúra egyik legtekintélyesebb képviselője, egy reális színpadi művet tett a színpadra, — mint író, mint rendező egyaránt. Igaz, hogy a realizálásnak nagy szerepe van abban, hogy Ágis Spártáját ma több európai államban felismerhessük. A széteső spártai életet pedig ma kevés kivétellel a világ bármelyik országában megtalálhassuk. A nép ma is „ott tart”, mint ahol Ágis népe tartott. A köpenyforgató, megalkuvó törtétek és népcsalók ma is vígan élnek világot. Ugyanígy nem változott kétezerkétszáz év óta a nő sem, aki már akkor is sikeresen operált érzékfegyvereivel. Ezeket a szomorú igazságokat öltözteti Márkus László is görög jelmezbe. Spártának két ura van Leonidas és Ágis. Ágis „hívei”, akik Leonidas husosfazekánál nem kaptak he-

lyet, elhíthetik Ágissal, hogy ő Isten küldötte. A „megszállott” Ágis elüldözi Leonidast és új-világ-építő munkába kezd. Forradalmi eszménye a nép. Tragédiája, mint a legtöbb népvészére, hogy nem is ismeri a népet. Nem a népből jött és nem is találhatja meg a hozzá vezető utat. Hiába indul el, minden út hívei hatalmi és anyagi érdekeibe torkol. Ágis elé népies „kulisszákat” tólnak, melyek eltakarják előle a népet. A reformer Ágis nem lát át a kulisszákon és reformjai így csak a kulisszákat érik. Egész Spártában egyedül ő veszi komolyan az életrehívott likurgosi-törvényeket. Fiát ledobhatja a Taygetos-hegyéről, idegen származású feleségét elüldözi, ő maga minden vagyonát szétesztja és kenyéren-vízen él. Ágis felesége, Agiaris helyét a „démon” foglalja el, aki egy kis időre még fel tudja gyújtani Ágisban a reformert is. Ágis sajátkezűleg szúrja le a katonai diktatúrára törekvő Demokratest, — de ez már késő. Hívei elpártolnak tőle és ellene uszítják a népet is. Leonidas könnyűszerrel győz. Ágis az új-hitnek épített templomba menekül és a „nép” meggyújtja Ágis felett az „újhit” templomát. Agaris, az idegen asszony szépfíti meg Ágis halálát; együtt issza ki a méreg poharat Ágissal, amelyet Leonidas küldött Ágis részére.

A neveken és jelmezeken kívül minden a változatlan

örök máf célozza itt. Ez a darab, a ma politikai, társadalmi, szociális és erkölcsi képe is. Kár, hogy minden állásfoglalás nélkül való, csak megmutat és intelligensen, de óvatos mértékkel bírál. Olyan óvatosan, hogy így nem is érkezhetik el minden drámák végső céljához. Másik gátló körülmény az a tény, hogy minden dráma a főhőssel áll, vagy bukkik. Márkus Ágisa nem drámatartó hős. Bátorralanul megrajzolt inkább felvázolt alak, olyan tengely, amely nem bírja el a dráma terhét. Éppen ezért a darab első és harmadik része szétfolyó, nem ritkán unalmas és csak a második részben éled fel, amikor kissé Ágis is életre kap.

Hét képen át hiába keressük az élményt-adó költőt, aki nemcsak megmutat, de megelevenít és tanít, és irányt ad. Nagyon le kell fokoznunk igényünket és akkor a sokoldalú irodalmár dusan diszített drámáját olyan színpadi műnek látjuk, amelyik azért minden részletében fellelhető a mai átlag színi-irodalomnak.

A Nemzeti Színház mint írónak, mint rendezőnek, mint diszlet- és jelmeztervezőnek teljes teret engedett Márkusnak és így a felelősség nagy részét sikeresen el is hárította magáról.

A nagy apparátussal elkészített előadásnak csak két egész értékű szereplője van: Bajor Gizi és Kürthy György. A többiek inkább csak helytállottak.

SZENT JOHANNA.

Több mint félezer éve, hogy Johanna, egy francia parasztlány elindult dom-rémy-i ótthonából, hogy eleget tegyen „szentjei sugalmazásának” és „isteni küldetésének”, hogy hitével kiverje az angolokat Franciaországból és hogy ezért a hitéért máglyahalált haljon.

A dauphin dunoisi udvarában már katonaruhában jelentkezik és hitével annyira fellelkésíti a francia tróngyármóltalan várományosát, hogy önna már mint a francia seregek parancsnoka indul tovább az angolok ellen. Hite erejével magával ragadja az addig tehetetlen francia seregeket is és Orleánsnál nagy győzelmet arat az angolokon. Ezután a dauphint VII. Károly néven Franciaország királyává koronázza a rémsi dombán. A koronázás után Johanna tovább akarja folytatni a harcot, de VII. Károly inkább az angolokkal való békés megegyezésre hajlik. Ez a szűkreszábott ember megijed a sikertől és hozzáméltó udvarával együtt ellenzik Johanna tervét. De a hádsereg többi vezetőjének sem üzlet tovább a háború, ezek sem hajlandók tovább Johannát támogatni. Johanna egyedül marad népszerűségével. Ebből még telik annyira, hogy új csatába indul. De ezt már az angolok által fejére tűzött magas vérdíjjal térhelve teszi és a compiegni csatát elveszti. (Harc

közben rántják le lováról, — meglehet éppen honfitársai.) Az angolok fogságába kerül és ők egyházi-törvényszék elé állítják. Birái, francia főpapok és az egyház francia főinkvizitora. Ha megtagadja isteni küldetését, ha bevallja, hogy a sugalmazások nem a szentektől, de az ördögtől származtak, akkor felmentik az eretnokség vádjára és az elégetés alól, ehelyett életfogytiglani rabság kegyelmében részesítik. Johanna a máglyát választja.

Bár az utolsó pillanatig él benne a remény, nem jön segítségére senki. Sem VII. Károly, akinek trónt adott, sem hadvezértársai, akik megosztottak vele a dicső csatákon. A máglyáramenet is egy angol katoná nyújt neki utolsó vigaszt, egy száraz ágból összekötött keresztet.

A darab epilógusa huszonöt évvel későbbben játszódik. VII. Károly, aki még életben van, álmodat, Johanna és a megégetés többi szereplői jelennek meg neki, és egy úr 1920-ból, aki Johanna szenttéavatását hozza hírül. A „megjelentek” örömmel veszik tudomásul Johanna szenttéavatását és felvetődik a gondolat, hogy Johanna most már nyugodtan visszatérhetne az élők közé. De az 1920-as úr felvilágosításai alapján elszomordottan veszik tudomásul, hogy ez újból csak nem vezetne jóra, — Johannát, ha nem is tűz által, de más alkalmas-

sággal újból csak elpusztítanák — mert az élők a XX. században sem tudnak megférti a szentekkel.

A művészetek és tudományok évszázadok óta foglalkoznak a „Johanna-üggyel”. A sokfelől irányított kérdések központja: ki volt az a gyereklány, aki tizenhét éves korától huszéves koráig ilyen „tüneményes” pályát futott be? Örült volt, csalo, vagy zseni? A vélemények rendszerint csak egy kérdésben egyeznek; Krisztus óta ő volt a legcsodálatosabb élő ember. A mai világ legtekintélyesebb írója Bernard Shaw, egyik legkitünőbb Johanna-magyarázó. Ebben a darabjában is hitet tesz Johanna emberi ügye mellett. Bár maga a darab sok színpadi követelménnyel marad adós, a Johanna-ügyről tökéletes tiszta képet kapunk.

Szent Johanna egy rendkívüli lelkierejű falusi leány volt, a népnek egy nagyképeségű gyermeke és 17 éves koráig paraszti életet élt. (A halálos ítélet előtt, mikor még reménye volt az életbenmaradásra, a paraszti életbe vágyódott vissza.) Nem volt szép, csak emberi értelemben. Bár a maga részéről még a férjhezmenést sem tartotta kizártnak, neme sajátos hivatását nem érezte szükségnek. Mint katona, erkölcsiségből kapcsolta ki a nemiségét és ezért, hogy teljesen a bajtársiság szellemében élhessen. (Mielőtt huszadik évét

betöltötte volna, szeplőtelenül, szűzen került máglyahálra.) Ő maga embernek mondta és érezte magát, de Isten küldöttének — királyok, főurak és püspökök felett. Megvetette a váltságdíjakból élő hadvezérek, az erőszak árán létező hatalmakat és tekintélyeket, — meg kellett halnia. Szent Johanna a nemzeti gondolatnak is első vértanúja. Legelső törvénye: a haza. Legnagyobb hibája volt, hogy nem voltak fogalmai a mindenütt jelenlévő politikai örökről, az egyház sulyáról és nem gondolt ezek nemzetköziségére. Ezen a „hajszálon” bukott el a középkor legnagyobb hőse. De Szent Johanna tragédiájából nőtt nagyra a francia nemzeti-szellem.

Szent Johanna fiatal volt, egyszerű, ártatlan és tapasztalatlan. Nem ismerte az emberi társadalom apró praktikáit. Csak cselekedni tudott. Káros tulajdonságai voltak; — mindenkor és minden társadalom közutált „ellenségei” — öszinteség és önzetlenség.

A „józanabbul” ítélő utókor előtt világosan áll, hogy Szent Johanna ártatlan ember volt. Tudat alatt a feltisztult vallást vágyta. Egészséges ösztönével csak Franciaországot akart teremteni, a francia népnek. Megütközése az akkori társadalommal, hatalommal, papsággal a lángelme szörnyűséges harca volt. Ez a küzdelem nem végződhetett másként. Hogy Szent Jo-

hannát az egyház küldte máglyára, — erősen angol befolyás alatt — az azért történt, mert őt eretnokségben találta bűnösnek. Eretnokséggel bélyegezték őt, mert szembeszállott az egyházsabályokkal, mert túitette magát az egyházi kereteken és mert Istenben való hite túlért a földi határon.

Csak az 1920.-as úr megjelenése jelenti, hogy a drámához tartozik az is, miszerint az egyház a protestáns-szellemiségű Johannát megégetése után ötszáz évvel szentté avatta. A legmagasabb rendű bölcseletnek meg kell abban nyugodnia, hogy egy kiközösített eretnek hosszú idő után szentté válhatik.

Bernard Shaw Johannáját a mai drámai színházak hősnők próbakövének tekintik. Természetes, hogy úgy a színésznő, mint a színház így bizonyos gátlással nyúlnak a darabhoz és ez sohasem vezet jóra. Különös tekintettel vannak a nagytekintélyű írora is és sem a darabot, sem a szerepet nem kezelik úgy, mint egy „más” színpadi művet. Elismerjük, hogy a Belvárosi Színház jó előadást produkált, de ez az előadás nem volt „korszerű”, ami pedig Shaw darabjának leglényegesebb tulajdonsága. Szent Johanna ugyanis mindig bennmarad az időben, a mában. A gondos rendezés éppen ezt a szempontot hagyta figyelmen kívül. Az említett hősnő-próbából következik, hogy Jo-

hanna szerepét úgy a rendező, mint a színésznő a többiekől szinte függetlenül külön kezelik. Így történik, hogy a többi szereplő, — mint akiknek nincs veszteni valójuk — túl tudnak nőni a hősnő teljesítményén. A Belvárosi Színházban Bulla Elmanak kellett újból vizsgát tennie. (Ez, ha nem is ember, de sztárkínzás.) Ilyen körülmények között Bulla Elma, ugyanugy mint Elisabeth Bergner, vagy Bajor Gizi szintén nem juthatott olyan közel Johannához, mint ahogy a vizsga feltétele nélkül bizonyára jutott volna. Így természetesen igénybevette más nagyszerű alakításainak eredményes, de ide kevésbé találó eszközeit, — ugyanugy, mint nagynevű elődei is tették. Így ugyanannyit nyújtott, mint azok. Legveszélyesebb ellenfele Páger volt, aki a dauphin szerepében egy eddig ismeretlen oldaláról mutatkozott be. Nagy Györgyben, ha eltekintettünk túlzott arcjátékától, az előadás egyik legjobbját láthattuk. Shaw szellemiségéhez Boray Lajos jutott legközelebb. Mihályffy és Toronyi (Cauchon püspök és az inkvizitor) csupán hangtechnikai párbajt vívtak. Ebben a küzdelemben végén Toronyi győzött. Baló Elemér mélyrőljövő átérzéssel és tiszta művészi eszközökkel alakította a Johannát védő Márton barátot. Kár, hogy a tisztartó epizódszerepére kevesebb

gondot fordítottak: a kelletténél, a nagyon tehetséges Gonda György is többet érdemelt volna.

Gara Zoltán díszletei tekintélyes részben emelték a siker lehetőségét.

ÖRÖK KERINGŐ.

A Víg színház új darabja ott kezdődik, ahol más darab végződni szokott, — a végén. Ezt az érdekes, nem egészen új ötletet, két ügyes amerikai szerző George S. Kaufman és Moss Hart. valószínűsítették most meg, prózai színmű formájában.

A darabban szereplő híres szerző a siker csúcán áll, de felesége a volt hírneves sztár, ki férje csillagát ilyen magasra emelte, éppen letűnőben van. Helyét egy fiatal sztárjelölt foglalta el, de nemcsak a színpadon, hanem a férj „baloldalán” is. A dolog vége természetesen „drámai” öszszeütközés, de közben elbeszéljük az előzményeket, amit azután a következőképpen elélünk is tálalnak. Ilyen alapon megy a többi kép is előre, illetve hátrafelé. Látjuk, amint hírneves sztár és híres szerző szerelme kezdődik. Ujabb képből kapjuk a szerző első házasságát és az ebből származó bonyodalmat. Még tovább első feleségével való szerelmét. Még egy kép hátra — színpadon előre — és a most végzett bölcseszék bucsúzkodnak egymástól, hogy elinduljanak a

szépen kiálmodott és kimondott jövő felé.

Lényegesen értelmesebb és többetígérő a darab, ha megfordítjuk. Milyen lesz a fiatalon megálmodott jövő a valóságban? Hogyan sodródik el az ember mellől az eszme, hogyan hal meg az elv? Híres szerző is mint író kezdte. Tele volt mondanivalókkal, azt írta, amit éppen mondani akart. Visszautasította a darabmegrendeléseket és festőbarátja hatása alatt is — a jövőnek, a jövőért dolgozott. Feleség, gyermek, családi gondok kényszerítik rá, hogy megírja az első megrendelt darabot. Az ebből származó siker, pénz és primadonnaszerelem végképp elszakítják régi világától. Festőbarátja meg akarja menteni, de híres szerző nem tud szakítani az új étellel. Kialakul körülötte a mai élettánc. Hozzájatapadó barátokból és a még híresebbekhez tapadó önmagából tevődik össze a mai minden fel- és kiélő társadalmi réteg. Most tartunk a kezdő képnél, amikor ez a minden egészséges, élethalapot nélkülöző réteg bomlani kezd. A híres sztár már elbukott és éppen most vergődik. A most elszállingózó barátok feje felett is már neszez az új élet szele. A híres író is lelkicsőd előtt áll, de ő még vigasztalást remél a sztárjelöltben.

A szerzők George S. Kaufman és Moss Hart, csak gyanítani engedik a híres szerző bukását, úgy mint ahogy mindent, csak sejtetni

engednek ebben a műükben. Olyan tartózkodóak, mintha sajátmagukat irták volna meg. Az Örök keringőt ebben a formájában csak a hátulrólkezdés ötlete segítheti a publikum kegyeibe. Az előadás alatt mindenki visszapergetheti saját életét is. Szépen vissza lehet álmodni a multat. Lehet benne kereskedni, vajjon hol is romlott el a dolog. Mindenesetre sokkal kényelmesebb az ilyen multban való turkálás, mint az előrenézés.

Színészileg és a játék szempontjából sokkal érdekesebb lehetőségek adódnak. Visszafelé fiatalodni, képről képre mélyebben szállni a multba, játékszempontból jelentékeny feladat. A különben kielégítő rendezés abban tévedett,

hogy ezt a jelentékeny munkatöbbletet igénylő körülményt nem vette eléggé figyelembe. Így a több képből visszatérő szereplők közül csak Makay Margit jut el a hiánytalan sikerig. Vértess Lajos, a barát szerepében a legjobb férfiszereplő. Somló (a híres szerző) csak az első, illetve utolsó képből találkozhat szerepével. Honthy Hanna prózai színpadon csak kényszermegoldás. Ladomerszky Margit, egy jóindulatú anyós szerepében élmény. Szerepkörébe vágó, szerepében kitűnő Köpeczi Boócz. Biharó vidéke jelenésében újból igazolta felfedezőit. Ugy a rendezés, mint a díszlet alatta maradt a megszokott vígszínházi teljesítményeknek.

FILM

Bűn és bűnhődés.

Ha a világnak, a maga szokványos keretei között mozgó filmjatszását megvizsgáljuk, két kiemelkedőbb csúcst találunk: a francia filmgyártást és Chaplin utóbbi filmvállalkozásait. Ha évenként számban jóval kevesebb francia filmet forgatnak is, mint például németet, vagy amerikaiat, ezek művészi fölényükkel eltűntetik azok számbeli fölényét.

Forgattak már a franciák a Bűn és bűnhődésnél sokkal értékesebb filmet is.

Mégis nyugodtan adhatjuk ennek a filmnek a „szezon legjobb filmje” címét. Akár németek, akár angolok készítenek el a Bűn és bűnhődést, filmjeikben Raszkolnyikov, Porfir és a többiek megelevenedtek volna, míg itt újra és újjá születtek. Örök és mai itt a bűn, örök és mai itt a bűnhődés, anélkül, hogy erre külön utalna a film. A franciák ismerték fel leginkább, hogy a felvevőgép területe az emberi belső felé is határtalan. Raszkolnyikovban szemünk láttára, előbb belül

érik a szándék bűnné, de ugyanígy előttünk magasztosodik a bűntudat bűnhődésé. Még ennél is bravurosabb filmteljesítmény, hogy Porfir is több belsősséggel, mint külsősséggel készíti elő a bűntétést. A film egyetlen, de súlyos hibája a sok részletében mutatkozó színpadszerűség. (Amíg regényeket filmsítenek, ez aligha lesz elkerülhető.)

Pedig a kiválóan összeválogatott szereplők nagyrészt megvan a filmszerűség minden készsége. Pierre Blanchard olyan Raszkolnyikov, ahogy ez a figura a nagy

orosz íróban megszületett és ahogy olvasói képzeletében él. A Porfir szerepében Harry Baur alaposan felnöveli megérdemelten nagy hírét. Madeleine Ozeray Szonja szereplője kitűnő „háttére” Raszkolnyikovnak. A leghibátlanabb mégis egy epizodista Szonja anyja. Amit csínál, az a filmszerűség magas iskolája. A rendező Chénard néhány tökéletes filmszerű képpel és a szereplők orszóból „emberré” való átültetésével szerez nagy érdemeket. Külön értéket jelent a filmnek Honnegger kísérőzenéje.

MUHORAY ELEMÉR.

RÁDIÓ

A csehszlovákiai magyar rádió pozsonyi műsora.

Érdekes irányzatot vett fel újabban a pozsonyi magyar műsor-politika: a legteljesebb mértékben bekapcsolódni a kisebbségi problémákba és e téren teljesen kielégíteni a népi szükségletet. Az interjúk és az ankétok csak úgy váltogatják egymást; azt gondolhatná az ember, hogy újszerű lett a rádió. Alapjában véve ezt hibának minősítjük, mert a rádiónak és a hallásközönségnek más az igénye. De nemcsak a stílszerűség megszegésének a veszedelme forog fenn, hanem még más is. Így igaz az, hogy az ilyen esetekben nehéz kikerülni a

giccsét, az Akadémia könyveiről több ízben adott műsort már inkább tekintettük reklámnak, ami általában újságon utolsó lapján szokott jönni, mint rádióelőadásnak. Mert ezeknél a közvetítések-nél nagyon meglátszik, hogy a lektorságnak nincs mértéke; vagy ha van is, bizonyos esetekben a szegre akasztja.

De szerencsés változást is vettünk észre a januári műsorban. Legelső sorban is örömmel regisztráljuk, hogy a hangjátékok számát lecsökkentették, amivel a rossz hangjáték-járvány megszűnt. A nívó érdekében annál is jobb ez, mert a stúdió nem rendelkezik olyan művészi anyaggal, amelyik beszédkultúrájával ki

tudná hozni a darab ízét. Még a jó hangjátékok megjártásához sincs együttes, amit Lányi Menyhért díjazott darabjánál láttunk. A hangjáték a hallgató követelményeire épült fel, de a rosszul összeválogatott hangszímben és a nem tökéletes hangkulisszában majdnem elveszett a darab.

A szlovenszkói magyar irodalom terén is elvégezte kötelességét a rádió. A kézirat-esttel sok író-t hozott a közönség elé, sőt még olyan könyvekből is adott ízelítőt, amelyek vagy egyáltalán nem, vagy pedig nehezen kerülnek az itteni magyar könyvpiacra. Két író-t emelünk ki: január 17-én Szombathy Viktor kíváncsian várt regényéből, a „Zöld hegyek balladájából” hallottunk részletet, más alkalommal meg Tamás Mihály regényéből a „Két part között fut a vízből” közvetített a rádió.

Egyre erősebben tapasztaljuk a rádió érdeklődését a magyar népköltészet és a népszokások felé. E téren pozitív munkát végez; sok kiháló népszokást támaszt fel és ismertet meg a magyar közönséggel. Ezekben a közvetítésekben a magyar lélek szólal meg a rádióban, az a lélek, amely egyébként hiányzik a magyar műsorból. Erre vezethetjük vissza azt a nyugodt közönyt is, amelyet az itteni magyarság mutat a magyar műsor iránt.

A helyszíni közvetítések bevezetése út a közöny megtörése felé. Persze ez csak első lépés; addig, hogy kultúr-szükséglet legyen ez a műsor, nagyon hosszú út vezet. Azt hisszük, hogy nehezen ér el az út végéig a rádió, legalább is az utolsó műsorpolitika és előadások alapján ez a meggyőződésünk.

V. S.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszinszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselői:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszaki folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Kč 120.—; Pengő 26.—, kötött sorozatnál Kč 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa Póstafiók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára	csehszlovák koronában	füzve	kötve
Brogányi: Festőművészet Szlovenszón	25.—			35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—			
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—			18.—
— Zuzmara	10.—			
— Szakadék	10.—			16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—			25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—			20.—
Györi Dezső: Hol a költő?	15.—			20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—			20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök				20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—			20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—			20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—			30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—			26.—
— Vigasztaló	25.—			
Rác Pál: Szomorú ember	15.—			20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—			42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—			
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—			20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—			20.—
— Világ ura	15.—			25.—
— A jöttment	20.—			25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—			26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—			25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—			25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—			26.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—			20.—
Szabó Pál: Anyaföld	25.—			30.—
Zerdahelyi József: Egy tőnek három fa- kadása	15.—			20.—
Arany Sándor: Buzavirág. Magyar népi kórusok	—			36.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szö-
vetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben,
kiadóhivatalaiban.